

Suradnja Europske unije i Rusije

Kremenić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:931603>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

IVANA KREMENIĆ

SURADNJA EUROPSKE UNIJE I RUSIJE

Diplomski rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

IVANA KREMENIĆ

SURADNJA EUROPSKE UNIJE I RUSIJE

Diplomski rad

JMBAG: 0065033600, izvanredna studentica

Studijski smjer: Management i poduzetništvo

Predmet: Gospodarstvo EU

Mentor: prof. dr. sc. Ines Kersan – Škabić

Pula, ožujak 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja dolje potpisana Ivana Kremenčić, kandidatkinja za magistru ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 24. ožujak 2016.

Student:

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Ivana Kremenčić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Suradnja Europske unije i Rusije“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 24. ožujak 2016.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA (ENP – European Neighbourhood Policy) 3	
2.1. INSTRUMENT FINANCIRANJA EUROPSKE POLITIKE SUSJEDSTVA.....	9
2.2. POVIJESNI PREGLED ODNOSA EU – a I RUSIJE	15
2.2.1. <i>Rusija o EU-u i EU o Rusiji</i>	23
2.3. ULOGA RUSIJE U ZAJEDNIČKOM SUSJEDSTVU	27
3. OBILJEŽJA RUSKOG GOSPODARSTVA	33
3.1. GOSPODARSKO STANJE U RUSIJI NAKON OSAMOSTALJENJA	34
4. PODRUČJA SURADNJE EU – a I RUSIJE.....	50
4.1. GEOPOLITIKA I SURADNJA U SEKTORU ENERGIJE	52
4.1.1. <i>Energetska suradnja EU-a i Rusije</i>	56
4.1.2. <i>Akcijski plan (Roadmap) EU-a i Rusije do 2050. godine</i>	63
4.2. MEĐUSOBNI BILATERALNI TIJEKOVI INOZEMNIH IZRAVNIH ULAGANJA (FDI – FOREIGN DIRECT INVESTMENT)	70
4.3. TRGOVINSKA RAZMJENA EU – a I RUSIJE	78
5. ZAJEDNIČKI EUROPSKI EKONOMSKI PROSTOR EU-a I RUSIJE.....	84
5.1. KONVERGENCIJA RUSIJE I EU-a	91
5.2. JEDINSTVENI EKONOMSKI PROSTOR OD LISABONA DO VLADIVOSTOKA	95
6. ZAKLJUČAK	99
SAŽETAK (ABSTRACT)	101
LITERATURA	102
POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFOVA.....	109

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je „Suradnja Europske unije i Rusije“ kojeg je autorica samostalno napisala koristeći se stručnom literaturom, internetskim izvorima te znanstvenim člancima. U radu su izneseni stručni podaci te konačni zaključci koje je autorica rada samostalno i na temelju podataka donesla. Ovaj diplomski rad je podijeljen u 6 poglavlja od kojih su prvi i posljednji uvod i zaključak dok je u središnjem dijelu obrađena sama tema.

Početak razrade zadane teme započinje drugim poglavljem u kojem je autorica opisala Europsku politiku susjedstvu i njezine ključne karakteristike. Ova politika je utemeljena 2004. godine a s ciljem sprječavanja nastanka novih linija razdvajanja između proširene EU i njezinih susjednih zemalja te jačanja prosperiteta, stabilnosti i sigurnosti za sve zemlje. Europska politika susjedstva je prvenstveno bilateralna politika između EU-a i svake od partnerskih zemalja te je dodatno obogaćuju regionalne inicijative za suradnju, Istočno partnerstvo, Unija za Mediteran te Sinergija Crnog mora. U ovom se poglavlju još analizira povijesni pregled EU-a i Rusije te aktivnosti i sudjelovanje Rusije u politici susjedstva.

Treće poglavlje se koncentrira na obilježja ruskog gospodarstva nakon njenog osamostaljenja do danas. Rusija je početkom 90.-ih godina postala država u tranziciji te je prošla mnoge promjene, a jedna od njih je i prijelaz iz komunističke diktature u višestranačku demokraciju. Njenu centralno planiranu ekonomiju je zamijenilo kapitalističko uređenje koncentrirano na tržišnom gospodarstvu i privatnom vlasništvu. Raspadom SSSR-a, Rusija je izgubila svoju moć i strateške veze sa Zapadom i izlaze na more te je njen povratak na međunarodnu scenu spor zbog mnogih sukoba koje vodi na europskom kontinentu i neslaganja oko strateških pitanja sa EU-om.

U četvrtom poglavlju, autorica rada je obradila najznačajnija područja suradnje EU-a i Rusije pri čemu je njihova suradnja obilježena mnogim preprekama jer Rusija vrlo sporo pristaje na uvjete EU-a i na ravnopravnost s njezinim članicama, te uvelike ističe važnost svoje neovisnosti te želju da postane sila koja će imati jednak utjecaj na europskom tlu kao i Europska unija. Kao najvažnija područja suradnje dviju strana ističu se energetska suradnja i akcijski planovi i programi za buduću dugoročnu suradnju u korist objiju strana, suradnja u

stranim direktnim investicijama i trgovinskoj razmjeni što sve pridonosi većem životnom standardu ruskog stanovništva i njezinih regija.

Pretposljednje poglavlje se odnosi na zajednički ekonomski prostor između Rusije i EU-a gdje su ponajviše objašnjena „četiri zajednička područja“ te smjernice kako se Rusija još više može približiti EU-u i njezinim institucijama uz prihvaćanje određenih uvjeta koji će pridonijeti boljitku ne samo ruskog stanovništva već stanovništva cijele Europe ali i šire.

Posljednje poglavlje čine zaključna razmatranja i najvažnije činjenice vezane uz ovaj diplomski rad te je također izneseno mišljenje autorice rada o suradnji EU-a i Rusije. U radu su korištene metode analize i sinteze, deskripcije te povijesna metoda.

2. EUROPSKA POLITIKA SUSJEDSTVA (ENP – European Neighbourhood Policy)

U svibnju 2004. godine Europska unija se proširila na deset novih članica te je time stekla i nekoliko novih susjeda. U otprilike isto to vrijeme se počela razvijati vanjska politika EU-a, Europska politika susjedstva s ciljem postizanja suradnje u odnosima EU-a sa starim i novim susjedima i osiguranja da povećana Unija bude okružena prijateljima. Bitno je istaknuti kako ENP ne odgovara na pitanje EU-a koliko velika bi trebala postati. Putem ove politike EU surađuje sa južnim i istočnim susjedima kako bi postigla blisku i stabilnu političku zajednicu i najviši mogući stupanj ekonomske integracije. Ovaj cilj EU nastoji postići prvenstveno putem zajedničkih interesa i vrijednosti, a to su demokracija, vladavina prava, poštivanje ljudskih prava i socijalna kohezija. „Svrha ENP-a je da pruži okvir za razvitak novih odnosa sa susjednim zemljama, ali bez perspektive članstva ili sudjelovanja u institucijama Unije.“ (Mihanović, 2005.) Ovom inicijativom se nastoji pružiti sredstvo za jačanje bilateralnih odnosa te sigurnosti i stabilnosti, a ostavlja otvorenom mogućnost znatnog stupnja integracije, prvenstveno putem uključivanja tih zemalja u unutarnje tržište EU-a.

Europska politika susjedstva se počela razvijati početkom 2002. godine kada je Ujedinjeno Kraljevstvo obznanilo inicijativu „šira Europa“, usmjerenu na Bjelorusiju, Moldaviju, Rusiju i Ukrajinu. U prosincu 2002. godine europsko vijeće u Kopenhagenu je prihvatilo ideju, ali je uključilo i južne zemlje Mediterana dok je 2004. godine proširilo inicijativu i na Armeniju, Azerbajdžan i Gruziju. Europska unija trenutno broji 16 zemalja partnerica ovog instrumenta, a to su ENP jug: Alžir, Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Libija, Maroko, Palestina, Sirija i Tunis, te ENP istok: Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Gruzija, Moldavija i Ukrajina. Europska politika susjedstva ima cilj dijeljenja EU znanja i principa sa susjednim zemljama kao sredstvo jačanja stabilnosti, sigurnosti i dobrobiti za sve zemlje partnerice i stanovnike EU-a. Zemlje partnerice imaju mogućnost i sudjelovanja u različitim aktivnostima EU-a s ciljem povećanja suradnje na političkoj, sigurnosnoj, ekonomskoj i kulturnoj razini. Značajne su ekonomske i socijalne koristi ENP-a prema zemljama uključenim u ENP te se opseg njihove suradnje očituje u sljedećim područjima: energija, zdravstvo, mala i srednja poduzeća, sanitarni i fitosanitarni sektor, javni financijski menadžment, javna nabava, konkurentnost, carine, oporezivanje, trgovinska razmjena, poljoprivredni/geografski indikatori, zaštita potrošača, statistički pokazatelji, civilna zaštita, promjene klime, okoliš, pomorstvo, prava

intelektualnog vlasništva, svemir, obrazovanje, mladež i kultura, zaposlenost, transport, informacijsko društvo, mobilnost/pravosuđe i unutarnji poslovi te istraživanje.

Europska unija je kako bi ostvarila redoviti uvid u napredak svake pojedine zemlje uključene u ENP, sastavila Akcijske planove (Action Plans ili Association Agenda) za svaku zemlju pojedinačno, čiji sadržaj dogovara bilateralno, a samo ispunjenje plana je praćeno od strane postojećih tijela uspostavljenih putem Sporazuma o partnerstvu i suradnji, odnosno Sporazuma o pridruživanju. Akcijski planovi ili programi o pridruživanju su dogovoreni s 12 zemalja partnerica u okviru ENP-a, dok je Alžir u procesu pregovaranja, a Bjelorusija, Libija i Sirija su izuzete iz većine programa ENP-a. Svaki Akcijski plan reflektira prioritete dogovorene između države partnerice i EU-a, ističe planirane ekonomske i političke reforme te u svim državama partnericama obuhvaća sljedeća područja:

- a) politički dijalog i reforme,
- b) ekonomsku i socijalnu suradnju i razvoj,
- c) pitanja o trgovini, tržištu i regulatornoj reformi,
- d) suradnja u području pravde, slobode i sigurnosti,
- e) sektorski prioritete koji uključuju transport, energiju, informacijsko društvo, okoliš, istraživanje i razvoj,
- f) ljudska dimenzija koja pokriva odnose ljudi prema ljudima, civilno društvo, obrazovanje, javno zdravstvo.¹

Svaka država partnerica se slaže s Akcijskim planom pokazujući pri tome svoju angažiranost ostvarenja demokracije, ljudskih prava, vladavine prava, dobru vlast, načela tržišne ekonomije i održiv razvoj. Akcijski plan svake države partnerice sačinjava:

- a) program političkih i ekonomskih reformi uz kratkoročne i srednjoročne prioritete u razdoblju od 3 do 5 godina,
- b) potrebe i mogućnosti države partnerice, te vlastite interese i interese EU-a.²

S druge strane Europska unija podržava postizanje ovih ciljeva putem:

- a) financijske potpore – potpore u vrijednosti 12 milijarda eura za projekte između 2007. godine i 2013. godine, a u razdoblju 2014. – 2020. godine 15,4 milijarde eura,
- b) ekonomske integracije i pristup tržištima EU-a – trgovinska razmjena 2011. godine između EU-a i ENP partnerica iznosila je 230 milijarda eura,

¹ EU Neighbourhood Info Centre. [Online]. Dostupno na: http://www.enpi-info.eu/main.php?id=344&id_type=2

² European Union, External Action, European Neighbourhood Policy (2015). [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/enp/about-us/index_en.htm

- c) lakše putovanje u EU – 3,2 milijuna Schengen viza su izdate stanovnicima, konkretno studentima ENP država 2012. godine,
- d) tehničke i političke potpore.

Također, s obzirom na napredak reformi koje pokazuju države partnerice, EU pruža:

- a) veću integraciju u programima i mreži EU–a,
- b) povećanu pomoć,
- c) poboljšani tržišni pristup,
- d) unaprijeđena prekogranična suradnja duž zemlje EU – a i morske granice.³

Unija u svom odnosu prema tim zemljama primjenjuje načelo diferencijacije, ali ustraje na ispunjenju zajedničke zadaće svih, a to je osiguranje demokratskog poretka i zaštite ljudskih prava. Kako je već spomenuto, Akcijski plan je uglavnom bilateralna politika između EU–a i zemlje partnerice, no dopunjen je regionalnim i multilateralnim inicijativama suradnje:

- e) istočno partnerstvo (Eastern Partnership),
- f) euro – mediteransko partnerstvo (EUROMED – Euro – Mediterranean Partnership),
- g) sinergija Crnog mora (pokrenut u veljači 2008. godine u Kijevu).⁴

Istočno partnerstvo predstavlja zajedničku inicijativu EU – a i Istočnih europskih partnera, odnosno Armenije, Azerbajdžana, Bjelorusije, Gruzije, Moldavije i Ukrajine pokrenutu 2009. godine. Europska unija putem ovog partnerstva ustraje u postizanju snažne i obostrane korisne suradnje bez obzira na individualnu razinu ambicija svake od ovih šest država u odnosu sa EU–om. Istočno partnerstvo jest poseban segment odnosa Europske politike susjedstva jer obuhvaća države smještene na području bivšeg SSSR–a kojemu su potrebne sustavne promjene a i gdje se rađaju nove države istočne Europe. Sporazum o pridruživanju predstavlja dubok i opsežan sporazum slobodne trgovine koji je zaključen 2014. godine, te je odnose između EU–a i Gruzije, Moldavije i Ukrajine podigao na novu razinu, drugim riječima unaprijedio je politička udruženja i ekonomske integracije. Ovaj Sporazum je zapravo razvio plan reformi koji će još više približiti zemlje partnerice i EU usklađivanjem zakonodavstva i standarda. S druge strane, diferencijacijski i prilagođeni pristup prema suradnji s Armenijom, Azerbajdžanom i Bjelorusijom će uvelike pomoći osigurati uključivu prirodu Istočnog partnerstva. Sržni cilj Istočnog partnerstva je zasigurno učinkovitija mobilnost stanovništva u sigurnom i dobro vođenom odnosno organiziranom okruženju, pri čemu je bezvizni režim u

³ EU Neighbourhood Info Centre. [Online]. Dostupno na: http://www.enpi-info.eu/main.php?id=344&id_type=2

⁴ European Union EXTERNAL ACTION. European Neighbourhood Policy. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/enp/about-us/index_en.htm

funkciji od travnja 2014. godine za stanovnike Moldavije koji posjeduju biometrijske putovnice. Europska unija također ima u primjeni sporazume o pojednostavljivanju viza i sporazume ponovnog prihvata s ostalih pet istočnoeuropskih partnerica. Država koja je ključna za Istočno partnerstvo jest Ukrajina, prvenstveno zbog svoje veličine, s 46 milijuna stanovnika i težnje za članstvom u EU, te ona podržava Istočno partnerstvo jer će pridonijeti njenoj modernizaciji i jačim vezama s EU–om. No s druge strane, Ukrajina ima i kritički stav prema ovom Partnerstvu zbog malog broja odlučnih razvojnih strategija, ne pruža jasnu europsku perspektivu za Ukrajinu i ne daje konačan odgovor Ukrajini za njeno članstvo u EU–u. Zato Ukrajina razmatra i dublje veze s Rusijom koja nije unutar Istočnog partnerstva, ali sudjeluje u projektima koji su usko povezani s ciljevima Partnerstva. Važno je istaknuti kako Istočno partnerstvo nije antiruska inicijativa, već putem nje EU odgovara uključenim državama na njihovu želju dubljeg i šireg odnosa s Unijom, a što uključuje i čvršće veze tih država sa svim susjedima a ne samo s Rusijom. U budućnosti, Istočno partnerstvo bi trebalo uzimati u obzir sljedeća tri cilja:

- a) bilateralni odnosi s EU–om ne smiju isključiti članstvo u EU–u u budućnosti,
- b) mora omogućiti regionalnu suradnju s EU–om podijeljen u dvije subregije, s jedne strane izravni susjedi, Ukrajina, Bjelorusija i Moldavija te područje južnog Kavkaza s druge strane,
- c) subregionalna suradnja između članica projekta – slobodna trgovina, liberalizacija viza.

Unija za Mediteran (Euro - mediteransko partnerstvo) se vodi ciljevima iz Deklaracije iz Barcelone (1995. godine) koji se odnose na stvaranje područja mira, stabilnosti, sigurnosti i zajedničkog gospodarskog napretka, uz puno poštovanje demokratskih načela, ljudskih prava te promicanje razumijevanja među kulturama i civilizacijama u euro–mediteranskoj regiji. Unija za Mediteran promovira ekonomsku integraciju i demokratske reforme na području 16 susjeda prema jugu EU–a u sjevernoj Africi i na Bliskom istoku. Ovu Uniju čini 28 članica EU–a i 15 južno–mediteranskih, afričkih i Blisko–istočnih zemalja, a to su: Albanija, Alžir, Bosna i Hercegovina, Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Mauritanija, Monako, Crna Gora, Maroko, Palestina, Sirija (suspendirana), Tunis i Turska. Glavne inicijative agende Unije za Mediteran:

- a) očistiti od onečišćenja Mediteransko more, uključujući obalna i zaštićena morska područja,
- b) uspostava pomorskih i kopnenih cesti koje će povezivati luke i unaprijediti povezanost željeznica kako bi se olakšalo kretanje ljudi i usluga,

- c) zajednički program civilne zaštite o sprječavanju, pripremi i odgovoru na prirodne katastrofe i katastrofe koje uzrokuje čovjek,
- d) plan mediteranske solarne energije koji ispituje mogućnosti razvoja alternativnih izvora energije u regiji,
- e) Euro – mediteransko sveučilište započeto u Sloveniji u lipnju 2008. godine,
- f) Inicijativa razvoja mediteranskog poslovanja (The Mediterranean Business Development Initiative) koja podupire poslovanje malih poduzeća u regiji uz prvenstveno procjenjivanje njihovih potreba a zatim pružanja tehničke pomoći i raspolaganja financijama.⁵

Europska unija podupire regionalni razvoj jugoistočne Europe u programu sinergije Crnoga mora te poticanjem suradnje između država koje okružuju Crno more, sinergija pruža prostor za rješavanje zajedničkih problema uz poticanje političkih i ekonomskih reformi. Osim toga, Sinergija predstavlja rastuću inicijativu usmjerenu jačanju regionalne suradnje kroz konkretne projekte te kao glavni cilj naglašava stvaranje dodane vrijednosti za stanovnike regije uz osiguranje okolišne stabilnosti. Bliskija suradnja ovih država će:

- a) potaknuti demokratske i ekonomske reforme,
- b) podržati stabilnosti i promicati razvoj,
- c) omogućiti praktične projekte u područjima zajedničkih interesa,
- d) otvoriti nove mogućnosti i izazove putem koordiniranih aktivnosti iz regionalnog programa,
- e) ohrabrivati mirno rješavanje konflikata u regiji.⁶

U sklopu ove inicijative, EU je uspostavila novi program prekogranične suradnje za lokalne vlasti a koja podupire organizacije civilnog društva. Program prekogranične suradnje je uspostavljen za razdoblje od 2014. godine do 2020. godine te obuhvaća područja Rumunjske, Bugarske, Grčke, Turske, Ukrajine, Moldavije, Gruzije, Armenije, Azerbajdžana i Rusije. Proračun Instrumenta europskog susjedstva za prekograničnu suradnju iznosi 39 milijuna eura te su njegovi glavni ciljevi:

- a) promoviranje poslovanja i poduzetništva – zajednička promocija poslovanja i poduzetništva u sektorima turizma i kulture; povećati prekogranične mogućnosti trgovinske razmjene i modernizacija u poljoprivrednom i povezanim sektorima,
- b) zaštita okoliša i smanjenje pomorskog onečišćenja.⁷

⁵ European Union EXTERNAL ACTION. Euro – Mediterranean Partnership. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm

⁶European Union EXTERNAL ACTION. Black Sea Synergy. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/blacksea/index_en.htm

Godine 2015. donesen je zajednički savjetodavni dokument „Ususret novoj europskoj politici susjedstva“ u kojem je naglašeno kako je potrebna snažnija Europa te kako je sa zemljama u susjedstvu potrebno ubrzati užu suradnju, pridruživanje i partnerstvo radi dodatnog ojačanja gospodarskih i političkih veza. Prema ovome dokumentu zaključeno je kako je današnje susjedstvo manje stabilno nego prije deset godina. Jedan od argumenata takvom zaključku jest zasigurno sve prodornija ruska vanjska politika na istoku što dovodi do sve više izazova u zemljama Istočnog partnerstva, od krize u Gruziji 2008. godine do aktualnog sukoba u Ukrajini što je dovelo do zaoštrenih podjela između Rusije i EU-a. U Siriji također traje građanski rat od 2011. godine, kao i sukobi u Libiji dok je Egipat u posljednje tri godine doživio složene političke promjene. Europskom politikom susjedstva se zasigurno proširio utjecaj EU-a, no očito je kako partneri pokazuju sve veće razlike u angažmanu prema EU-u u cjelini a o čemu govori to što je u određenom broju područja program reformi na mrtvoj točki, što zbog konkurentnih interesa a što zbog toga što nisu svi partneri u jednakoj mjeri zainteresirani za posebno partnerstvo s EU-om u okviru modela pluralizma i integracije. Neki partneri se aktivno zalažu za užu integraciju s EU-om dok druge to ne privlači ili ih trenutačno ne privlači. Također, pojedine zemlje ponekad ne smatraju da su njihove specifične težnje uzete u obzir u dovoljnoj mjeri bez obzira na koncept diferencijacije koji je od početka snažno prisutan. Kako bi se ENP u novom razdoblju do 2020. godine još efikasnije provodila i dobila na značenju, istaknuta su četiri prioriteta područja za koja su potrebna dodatna promišljanja i aktivnosti:

- a) izazovi diferencijacije – neki istočni partneri ulaze u detaljno područje slobodne trgovine i teže što bliskijem odnosu s EU-om, s druge strane, na jugu postoje sve veće razlike u težnjama zemalja partnerica te dolazi do nestabilnosti uslijed oružanog sukoba,
- b) fokus – ENP će biti najučinkovitija kad se EU i njezini partneri u potpunosti slažu oko programa rada, te je potrebno razjasniti koja su područja od glavnog zajedničkog interesa, a neka od njih su: promicanje trgovine te uključivog i održivog ekonomskog razvoja te poboljšanje mogućnosti za zapošljavanje; poboljšana povezivost u području održivog prometa i energije te sigurnost energetskog sektora; jačanje stabilnosti zbog sigurnosnih prijetnji; područje upravljanja; migracije i mobilnost; zdravstvena

⁷ Black Sea Cross Border Cooperation. [Online]. Dostupno na: <http://blacksea-cbc.net/black-sea-basin-2014-2020/jop/>

sigurnost, prijatnje okolišu i klimatske promjene; povećana interakcija s mladim ljudima,

- c) fleksibilnost – prema fleksibilnijem paketu instrumenata koji se temelji na elementima kao što su: pravni okvir propisan u sporazumima o pridruživanju ili sporazumima o partnerstvu i suradnji; godišnja izvješća o napretku, strateška komunikacija i dva izvješća o provedbi regionalnih prioriteta suradnje, jedno o Partnerstvu za demokraciju i zajednički napredak s južnim partnerima, a drugo o Istočnom partnerstvu; bilateralni dijalozi,
- d) odgovornost i prepoznatljivost – česta kritika jest nedostatak osjećaja suodgovornosti te slaba spoznaja šire javnosti o ciljevima i učincima ENP-a.⁸

2.1. INSTRUMENT FINANCIRANJA EUROPSKE POLITIKE SUSJEDSTVA

Europska politika susjedstva se financira putem instrumenta razvijenog konkretno za to a od 2007. godine do 2013. godine se nazivao Instrument europskog susjedstva i partnerstva (ENPI – European Neighbourhood and Partnership Instrument). Ovaj Instrument je zamijenio MEDA instrument koji podržavao Euro–mediteransko partnerstvo (Euro–Med Partnership) i instrument TACIS za istočne susjede. Proračun ENPI instrumenta je u tom periodu iznosio 11,2 milijarda eura a 95% je bilo alocirano prema nacionalnim programima i programima više zemalja te 5% za prekogranične programe suradnje. Korisnici ovog proračuna jesu zemlje partnerice ENP–a i Rusija. Strateški ciljevi ENPI–a su:

- a) potpora demokratske tranzicije i promocija ljudskih prava,
- b) tranzicija prema tržišnoj ekonomiji,
- c) poticanje održivog razvoja i politika zajedničkog interesa, kao što su antiterorizam, rješavanje sporova, pravila međunarodnog prava.⁹

Unutar ovog okvira, Komisija i zemlje partnerice su razvile četiri glavna stupa suradnje temeljena na:

- a) implementaciji snažnijeg dijaloga o prioritetnim višesektorskim reformama,
- b) usklađivanju zakonske regulative,
- c) podršci institucijama,

⁸ European Commission. [Online]. Dostupno na:

http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/consultation/consultation_croatian.pdf

⁹ European Commission, European Neighbourhood and Partnership Instrument. [Online]. Dostupno na:

http://ec.europa.eu/europeaid/funding/european-neighbourhood-and-partnership-instrument-enpi_en

- d) ciljevima UN-ovog „Millennium Development Goals“, a to su: iskorijeniti ekstremnu glad i siromaštvo, postići primarno, osnovnoškolsko obrazovanje na svjetskoj razini za svu djecu, promoviranje ravnopravnosti spolova i osnaživanje žena, smanjiti smrtnost djece, unaprijediti majčino zdravlje, suzbijati HIV/AIDS, malariju i ostale bolesti, osigurati održivi okoliš, razviti globalno partnerstvo za razvoj.

ENPI instrument financira inicijative u različitim sektorima, uključujući i što pravedniji razvoj, regulatornu trgovinsku razmjenu i reforme, liberalizaciju pojedinih sektora, sektor pravosuđa i unutarnjih poslova, energetske sektor, sektor transporta, okolišnu održivost te istraživanje i inovacije. Ovaj instrument je također i uspostavio neke inovativne mogućnosti:

- a) prekogranična suradnja (Cross-border cooperation) – ENPI financira zajedničke programe, približavajući regije država članica EU-a i država partnerica koje dijele zajedničku granicu,
- b) Twinning instrument – približava stručnosti javnog sektora članica EU-a i država korisnika (države kandidati i potencijalni kandidati EU-a i članice ENP-a) s ciljem unaprjeđenja suradničke aktivnosti,
- c) TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange) – pomaže poticati političku i ekonomsku suradnju u velikom broju područja, primarno u usklađivanju, upotrebi i provedbi EU zakonodavstva.

Bilateralna podrška Rusiji putem ENPI-a se najviše koncentrirala na podupiranje Zajedničkih područja (Common Spaces) i Partnerstva za modernizaciju (P4M – Partnership for modernization), poticanje i potpomaganje privatno-javnog partnerstva u prometnom sektoru, veća angažiranost u civilnom društvu i lokalnim inicijativama.¹⁰ Partnerstvo za modernizaciju je uspostavljeno 2010. godine za obostranu korist stanovnika dviju strana te nakon PCA-a čini glavni dokument nastavka strateškog odnosa dviju strana. Kroz ovo je partnerstvo EU alocirala 7 milijuna eura projektima usmjerenim ekonomskim i sudskim reformama te podržci civilnom stanovništvu a što je razrađeno kroz 5 radnih točaka:

- a) razvoj diversificirane, konkurentne i održive nisko-ugljične ekonomije – energetska efikasnost, ušteda energije, obnovljivi izvori energije, telekomunikacijske i informacijske tehnologije, zaštita okoliša, borba s klimatskim promjenama, transport, sveukupno zdravlje stanovništva,

¹⁰European Commission, European Neighbourhood and Partnership Instrument 2007-2013. (2014). [Online]. str. 50. Dostupno na: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/overview_of_enpi_results_2007-2013_en_0.pdf

- b) olakšati i liberalizirati trgovinu u globalnoj ekonomiji, produblјivanje i unaprјeđivanje bilateralne trgovine i ekonomskih odnosa,
- c) unaprјeđivanje suradnje u inovativnosti, istraživaju i razvoju, uključujući svemir i nuklearna istraživaja,
- d) vladavina prava, jačanje zakonodavstva, unaprјeđenje investicijske i socijalne klime,
- e) promicanje veće povezanosti ljudi i jačanje dijaloga s civilnim stanovništvom.¹¹

Kroz program Partnerstva za modernizaciju, EU podržava vladavinu prava i dobro upravljanje u Rusiji, pri čemu je napredak postignut u uvođenju sustava žalbi u ruski pravosudni sustav. Osim toga, ovo Partnerstvo je pridonijelo usvajanju i primjenjivanju haških konvencija o otmici djeteta i zaštiti djeteta u ruskom zakonodavnom okviru. U nastavku slijedi tablica s podacima o ENPI bilateralnoj podršci Rusiji.

Tablica 1. Ukupna ENPI bilateralna pomoć Rusiji u razdoblju od 2007. do 2013. godine

Nacionalni indikativni program (NIP) Rusije 2007. – 2011.	Programirano	Izvršeno
Podrška implementaciji akcijskih planova	80-90%	100%
Kalinjingrad	10-20%	-
Ukupno NIP 2007. – 2011.	120 milijuna €	28,8 milijuna €
Pilot projekt Baltičko more (2008. – 2009.) Europskog parlamenta	Nedostupno	3,5 milijuna €
Početne aktivnosti u pitanju manjina Europskog parlamenta s Vijećem Europe (2008. – 2010.)	Nedostupno	7,5 milijuna €
Strategija Baltičkog mora – Rusija (2010)	Nedostupno	20 milijuna €
Partnerstvo za modernizaciju (2010. – 2011.)	Nedostupno	7 milijuna €
Ukupno Rusija 2007. – 2013.	120 milijuna €	66,5 milijuna €

Izvor: izrada autorice prema: European Commission (2014.), European Neighbourhood and Partnership Instrument 2007. – 2013. [Online]. str.50. Dostupno na: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/overview_of_enpi_results_2007-2013_en_0.pdf

Prema posljednjem izvješću o napretku Partnership for Modernization, identificirana su dva smjera na koja se treba staviti naglasak i osigurati bolja buduća suradnja EU-a i Rusije:

- a) približavanje propisa, regulativa (regulatory convergence) – konvergencija tehničkih propisa treba biti usmjerena prema drugim područjima što bi uvelike unaprijedilo pristup tržištima a u korist potrošača i poduzetnika obje strane,
- b) vladavina prava - unaprјeđenja u ruskoj poslovnoj klime uvjetuju privlačenje FDI-a i cvjetanje malih i srednjih poduzeća u Rusiji a što je ključ rasta, otvaranja novih poslova i diversificirane ekonomije; inicijative za moderniziranje ruskog sustava

¹¹ EU – RUSSIA PARTNERSHIP FOR MODERNIZATION. [Online]. Dostupno na: <http://www.ru-eu.org/en/projects/>

pravosuđa će unaprijediti povjerenje prema pravnom okruženju dok će istovremeno zaštita poduzetnika od korupcije ojačati razvoj poslovanja.¹²

Suradnja u ovim područjima u potpunosti prati zajedničku stratešku viziju razvoja zajedničkog ekonomskog prostora između Lisabona i Vladivostoka.

Najvažniji sektor u Rusiji na koji je ENPI instrument bio usmjeren jest visoko obrazovanje, pri čemu je ENPI financirao Institut europskih studija (ESI – European Studies Institute) u Moskvi i uspostavu EU centara na šest ruskih sveučilišta. Osim toga, Rusija je dobila veliku pomoć i iz programa EU–Baltičko more 2007.–2013., u iznosu od 20 milijuna eura. Sveobuhvatni strateški cilj ovog programa jest ojačati razvoj koji će doprinijeti održivoj, konkurentnoj i teritorijalno integriranoj regiji Baltičkog mora. U regiji su cijeli teritorij Danske, Estonije, Finske, Latvije, Litve, Poljske, Švedske, kao i sjeverni dijelovi Njemačke kao članice EU–a, te susjedne države u koje spadaju Norveška (cijeli teritorij), sjeverozapadne regije Rusije i cijeli teritorij Bjelorusije. Program EU–Baltičko more je zatvoren, te ga je naslijedio program suradnje 2014.–2020., Interreg Baltic Sea Region. Sveukupna bilateralna financijska podrška ENPI–a Rusiji iznosila je 66,5 milijuna eura, no Rusija više neće biti prikladna za bilateralnu podršku pod novim instrumentom europskog susjedstva (ENI – European Neighbourhood Instrument), iako će moći sudjelovati u projektima više država i programima financiranih putem ENI–a.

Instrument europskog susjedstva je naslijedio Instrument europskog susjedstva i partnerstva, te je započeo 2014. godine a do 2020. je predviđeno njegovo korištenje. Proračun ENI–a iznosi 15,4 milijarde eura za 16 već spomenutih država unutar politike europskog susjedstva a poticat će jačanje odnosa sa Susjednim državama te će ostvarivati značajne koristi i EU-i i njezinim partnerima. Neka od područja ENI suradnje, a koja su visokog prioriteta jesu: pojačati učinkovitost malih poslovanja, angažman civilnog društva, aktivnosti koje će potaknuti promjenu klime, lakša mobilnost ljudi, suradnja u sektoru energije, promicanje spolne ravnopravnosti, postepena ekonomska integracija, odnos ljudi-prema-ljudima, transportna suradnja te mladi i zapošljavanje. Suradnja EU–a sa Sirijom je trenutačno obustavljena zbog političke situacije u toj zemlji, dok Rusija ima poseban status. Odnosi i suradnja s Rusijom nisu razvijene kroz Europsku politiku susjedstva, već kroz strateško

¹²European External Action Service (2014.) Progress Report. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/russia/docs/eu_russia_progress_report_2014_en.pdf

partnerstvo koje obuhvaća 4 zajednička područja, te stoga Rusija može samo sudjelovati u ENI regionalnim programima i programima prekogranične suradnje a za koje sufinancira projekte.

ENI instrument će se fokusirati na jačanje značajki ENPI instrumenta, u većoj mjeri na diferencijaciju između država ovisno o napretku u provođenju reformi, a uz dva nova mehanizma:

- a) zajednički („umbrella“) programi od 10% iz proračuna ENI–a koji će biti alocirani u zemljama partnericama ovisno o njihovom napretku prema dubljoj i održivoj demokraciji i napretku u implementaciji dogovorenih reformi koje će to podržavati; ENP izvješća o napretku će služiti u tom slučaju kao glavna preporuka za procjenjivanje zemlje partnerice,
- b) mogućnost izmjene višegodišnje bilateralne raspodjele u rasponu ne većem od 20%.¹³

Cilj ENI instrumenta jest da se provođenje dogovorenih programa ubrza i da bude bolje fokusirano što će povećati samo učinkovitost programa. Prioriteti uspostavljanja i provođenja programa su razvijeni uz blisku suradnju s državnim vlastima zemalja partnerica, civilnim društvom i drugim značajnim dionicima, te uz usklađivanje sa članicama EU–a, Akcijskim planovima i ostalim zajednički donesenim programima. ENI instrument podržava četiri vrste programa u ovom razdoblju:

- a) bilateralni programi za Susjedne zemlje,
- b) regionalni programi za istok i jug,
- c) ENP sveobuhvatni program koji većim dijelom financira Erasmus za sve, dodatne usluge investicija susjedstva (Neighbourhood Investment Facility) i zajedničke programe (Umbrella programmes),
- d) programi prekogranične suradnje između država članica EU–a i Susjednih država.¹⁴

Osim ovoga, ENI instrument će poticati bliskiju suradnju između EU–a i država partnerica kako bi aktivirala njihove stanovnike da sudjeluju u unutrašnjim programima EU-a, odnosno u studentskoj mobilnosti, programima za mlade ili u podršci civilnog društva. Također, ENI instrument je efikasniji utoliko što će pomoć Susjednim državama:

- a) biti brža i fleksibilnija, što podrazumijeva smanjenje složenosti i vremena prilikom procesa uspostave programa, a sve u cilju kako važnost suradnje ne bi bila umanjena,

¹³European Union, External Action. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/enp/how-is-it-financed/index_en.htm

¹⁴European Union, External Action. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/enp/how-is-it-financed/index_en.htm

- b) ponuditi poticaje za najbolje provoditelje reformi kroz pristup više–za–više (more–for–more) a koji dopušta EU–u povećanje pomoći onim partnerima koji implementiraju ono što su zajedno dogovorili,
- c) biti politički vođena, temeljena na glavnim političkim ciljevima složenim s partnerima uglavnom u ENP bilateralnim Akcijskim planovima,
- d) dozvoliti veću diferencijaciju kako bi EU mogla alocirati veći udio sredstava a gdje će pomoć imati najveći utjecaj,
- e) ciljati prema obostranoj odgovornosti, a sve kako bi se ojačao značaj ljudskih prava, demokracije, dobrog upravljanja prilikom alociranja pomoći.¹⁵

Ovaj Instrument će nastaviti osiguravati uspješnost demokratskog procesa te unaprijediti ekonomski i društveni razvoj u bliskom susjedstvu EU–a, te je u skladu s time i razvijeno šest ciljeva ENI–a:

- a) promicanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, vladavinu prava, jednakost, održivu demokraciju, dobro upravljanje i uznapredovalo civilno društvo,
- b) postizanje napredne integracije u unutarnje tržište EU–a i poticati jačanje suradnje kroz zakonodavno usklađivanje i konvergenciju te poticati razvijanje institucija i investicija,
- c) razvijanje uvjeta za bolje vođenje mobilnosti ljudi te promicanje odnosa ljudi prema ljudima (people-to-people),
- d) podupirati razvoj, smanjenje siromaštva, unutarnju ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju, ruralni razvoj, aktivnosti u pitanju klime i otpornosti prema katastrofama,
- e) promicanje jačanja povjerenja i ostalih mjera koje će pridonijeti sigurnosti, prevenciji i rješavanju sukoba,
- f) poticati subregionalnu, regionalnu i široku Susjedsku suradnju te prekograničnu suradnju.¹⁶

Podrška i pomoć je kroz ENI instrument pružena na tri različita načina:

- a) bilateralni programi koji pokrivaju podršku jednoj zemlji partnerici,
- b) programi više zemalja (multi-country) koji ističu izazove zajedničke svima ili nekim zemljama partnericama, te regionalna i subregionalna suradnja između dvije ili više zemalja partnerica,

¹⁵ EU Neighbourhood Info Centre.[Online]. Dostupno na: <http://www.enpi-info.eu/ENI>

¹⁶EU Neighbourhood Info Centre.[Online]. Dostupno na: <http://www.enpi-info.eu/ENI>

- c) programi prekogranične suradnje između članica EU-a i zemalja partnerica duž zajedničke vanjske granice EU-a, uključujući i Rusiju.¹⁷

Europska unija ovim Instrumentom pomaže mnogim zemljama i pruža im mogućnost bolje i efikasnije integracije u Europi a kako bi konačan rezultat bio olakšana suradnja zemalja Europe i osnaživanje njihova prijateljstva.

2.2. POVIJESNI PREGLED ODNOSA EU-a I RUSIJE

Rušenje velikog sovjetskog imperija i nestanka socijalističkog sustava u Sovjetskom Savezu i Istočnoj Europi predstavlja jedan od najvećih političkih događaja. Europska unija i Rusija su dugo godina oklijevale razmišljati o realizaciji međusobnih odnosa iz kojih će obje strane imati koristi. U poslijehladnoratovskoj Europi nije bilo mjesta izolaciji te su EU i Rusija krenule u izradu i prihvaćanje strategije međusobne suradnje. U svom cilju da izgradi novu, ujedinjenu i povezanu Europu, Europska unija pokazuje da vodi računa o svim njezinim dijelovima gdje spada i Rusija. Proces uspostavljanja institucionalne suradnje između EU-a i Rusije nije bio ni lak ni jednostavan te ga se može podijeliti u 3 osnovne faze:

- a) prvu, od početka 1990.-ih godina prošlog stoljeća do 2000., odnosno za vrijeme predsjednika Jeljcina,
- b) drugu, za vrijeme predsjednika Putina od 2000. do 2008. godine,
- c) treću fazu odnosa za vrijeme predsjednika Medvedeva od 2008. do 2012. godine¹⁸

i 4.-tu suvremenu fazu prema autorici ovog rada, za vrijeme predsjednika Putina od 2012. godine.

Obostrano oklijevanje u ostvarivanju suradnje je bio rezultat dramatičnih geopolitičkih, geostrategijskih i geoekonomskih promjena u međunarodnoj zajednici. Za stvaranje novog svjetskog poretka i EU i Rusija su trebale pokazati veliku odlučnost upravo jer u vrijeme hladnoratovskih, bipolarnih međunarodnih odnosa Sovjetski Savez nije pridavao veliku pažnju suradnji s tadašnjom EZ-om. Socijalistički SSSR nije vjerovao da ekonomska suradnja velikog broja kapitalističkih, a istovremeno različitih država može adekvatno funkcionirati te Europska zajednica nije doživljavana kao potencijalna vojnostrateška prijetnja SSSR- u. Sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća započinje postupno približavanje SSSR-a i EZ-a, dok 1988. godina označuje početak službenih pregovora i uspostavljanja boljih odnosa. Datuma 25. prosinca 1991. godine dolazi do formalnog raspada SSSR-a kada Mihail

¹⁷EU Neighbourhood Info Centre. [Online]. Dostupno na:

<http://www.enpi-info.eu/ENI>

¹⁸Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L. (2011): *Politika europskih integracija*, Ljevak, Zg, str. 343.

Sergejevič Gorbačov predaje svoju funkciju predsjednika Sovjetskog Saveza. Tada službeno nastaje i država Rusija koja je suočena dezintegracijom teritorija i stvaranjem manjih administrativnih i političkih cjelina. Upravo je dezintegracija Rusije predstavljala a i danas predstavlja izazov za europska kretanja i za novi model europske sigurnosti. Ruske su nestabilnosti prolazile tijekom crta Zajednice nezavisnih država (gospodarski, politički i ekonomski savez 12 bivših sovjetskih republika, stvorena je 8. prosinca 1991. godine sporazumom Rusije, Bjelorusije i Ukrajine, kojima su se 21. prosinca iste godine pridružili Armenija, Azerbajdžan, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Tadžikistan, Turkmenistan i Uzbekistan; ZND-u se 1993. godine pridružila i Gruzija, ali je nakon rata sa Rusijom 2008. napustila savez.) i Rusije te su se širile prema Zapadu, zahvaćajući Središnju i Istočnu Europu. Potencijalni konflikti su tekli od Rusije na Ukrajinu, Moldaviju i Rumunjsku, te s druge strane na Estoniju, Litvu i Latviju koje su bile prve sovjetske republike koje su 1990. godine zatražile neovisnost.

S početkom odnosa EU-a i Rusije, Europska zajednica je na početku devedesetih godina 20.-og stoljeća prihvatila Europsku energetska povelju (The Energy Charter Treaty) kao temeljnu deklaraciju reguliranja energetske tržišta europskih zemalja. Načela tog dokumenta su obuhvaćala uvođenje tržišnih pravila na energetska tržišta i regulaciju tržišta, ujednačavanje i smanjivanje poreza na energiju i smanjivanje izravnog državnog utjecaja.¹⁹ Energetska povelju potpisala je i Rusija 1991. godine dok je 1994. godine prihvaćen završni dokument Europske energetske povelje kao jedan od oslonaca liberalizacije i regulacije energetske tržišta. Stupio je na snagu u travnju 1998. godine te ga je ratificirala 51 zemlja, tj. 53 s Europskom zajednicom i EURATOM-om (EAEC-Europska zajednica za atomsku energiju). Ovom se Poveljom već više od 20 godina stvara ekonomsko–energetsko zajedništvo zemalja različitih kultura, ekonomskog i pravnog sustava s ciljem:

- a) stvaranja otvorenog tržišta, sigurnosti i diversifikacije opskrbe energijom,
- b) stimuliranja prekograničnih ulaganja i trgovine u energetske sektoru,
- c) pomaganje zemljama u tranziciji pri razvoju njihovih energetske strategije i odgovarajućeg zakonodavnog okvira i institucija te poboljšanja i modernizacije energetske djelatnosti²⁰

¹⁹ Dekanić, I. (2011): *Geopolitika energije*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zg, str. 339.

²⁰ Sekulić, G. (2010.): Energetske politike Europske unije i Rusije na raskršću?. *Energetika·Gospodarstvo·Ekologija·Etika..* Vol. 18, br. 1., str. 19

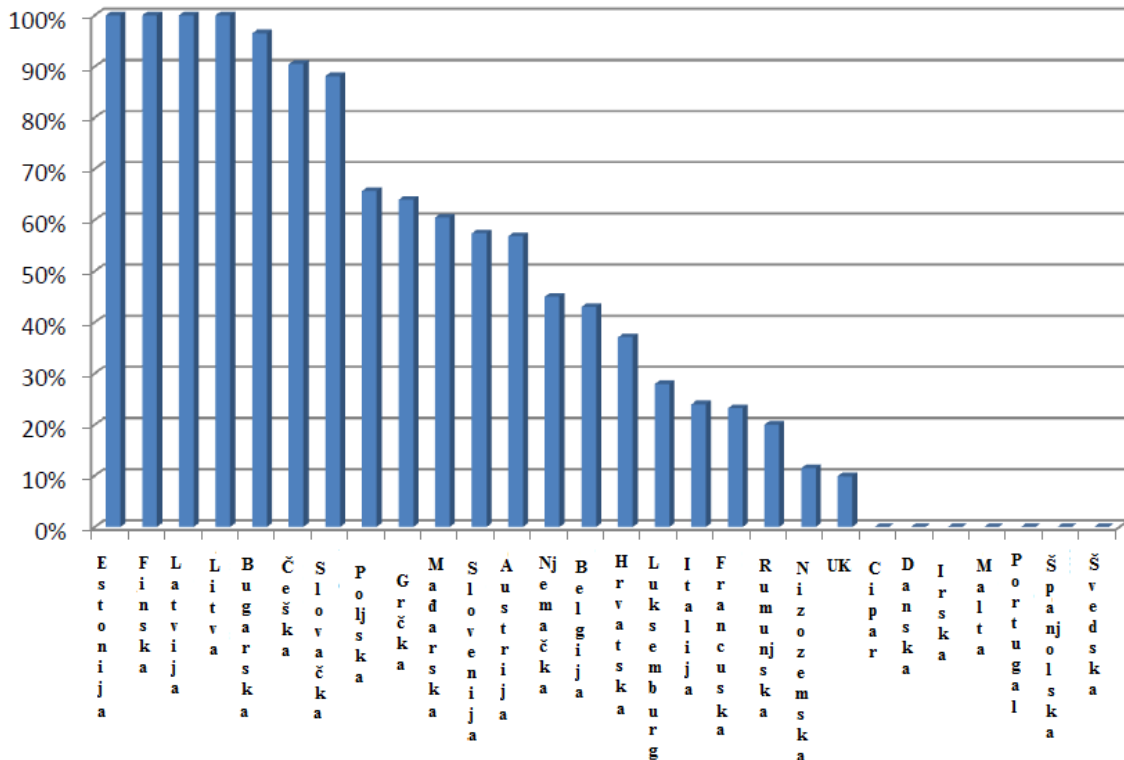
Ipak, Rusija je odbila ratificirati ovaj dokument jer načela regulacije predviđaju vlasničko razdvajanje nadzora nad energetske izvori i transportnom infrastrukturom što se razlikuje od načela na kojima je organiziran ruski plinski div Gazprom. Godine 2009. je Vladimir Putin i potpisao ukaz kojim odbacuje daljnje rusko sudjelovanje u Energetskoj povelji, odnosno nastavak pregovaranja o Protokolu o tranzitu energije.

Istovremeno je Rusija zajedno s Njemačkom (koja je članica EU i Energetske povelje) predložila Globalni energetske kodeks kao alternativu Energetskoj povelji. Kodeks se sastoji od tri dijela pri čemu prvi sadržava načela međunarodne suradnje na području energetike i trebao bi postati međunarodni pravni akt, drugi sadržava elemente sporazuma o tranzitu energije s naglaskom na rješavanju tranzitnih konflikata, a treći dio sadržava popis energetske materijala i proizvoda na koje bi se trebao primijeniti pravno obvezujući akt. Globalni energetske kodeks bi trebao biti novi model globalnog energetske razvoja pri čemu je naglasak na stvaranju globalne ravnoteže u vezi plina. Rusija smatra da je energetske povelja stvorena kako bi se oslabio sustav dugoročnih ugovora i cjenovne formule za plin koji su se razvijali i primjenjivali 30-40 godina i omogućili sigurnost opskrbe Europe tim značajnim energentom. Ugovor o energetskoj povelji kao zamjena za takav siguran sustav, navodno, nudi burzovne spekulativne mehanizme za formiranje cijena plina te odvajanje kapaciteta za transport od dobavljača, odnosno razdvajanje plinskih djelatnosti. Rusko mišljenje jest da pod tim uvjetima proizvođači nikada neće dobiti odgovarajuću sigurnost proizvodnje te bi se ruska plinska tvrtka Gazprom suočila s rizicima od zatvaranja velikih polja u arktičkom i drugim područjima. Ruski div je ionako ranjiv, ne samo zbog energetske politike EU-a nego i učinka globalne recesije koja je utjecala na smanjenje tržišnog udjela na domaćem i stranom tržištu, uz smanjenje proizvodnje za 16% i neto profita za 14%.

Zasigurno, jedno od glavnih uporišta Globalnog energetske kodeksa je očekivanje rasta potrošnje plina kao 'ekološki prijateljskog' energenta i preuzimanje njegove glavne uloge u svjetskoj potrošnji energije za što je Rusija uvjeren da Gazprom kao globalni lider u opskrbi plinom može odgovoriti izazovu zadovoljenja rastuće potražnje. Mnogi energetičari smatraju da ruski model nije razjasnio ključne kriterije i mehanizme cijena plina, na što Rusija gleda na stari način a što rješava pitanje smanjenja rizika za proizvođače plina koji traže dugoročne ugovore i cijene prema načelu „take or pay“ (vrsta ugovora po kojem kupac uzima i plaća proizvod ili uslugu ugovorenu s dobavljačem, a plaća kaznu ako ne preuzme to što je ugovorio), dok s druge strane, na uvoznike plina djeluje dosta nesigurnih čimbenika kao što

su nestabilnost potražnje i cijena, promjene energetske politike, nesigurnost tranzita, konkurentnost itd.²¹ Sve navedeno pokazuje koliko je sustav međunarodnog energetskog zakonodavnog okvira složen i treba biti kompromisan s ciljem sigurnosti opskrbe potrošača, ali i pravednosti te isplativosti za proizvođače, potrošače i tranzitne zemlje te tvrtke i sigurnosti za investitore. U nastavku slijedi tablica potrošnje plina kojeg ruska tvrtka Gazprom doprema EU28 u 2012. godini.

Slika 1. Potrošnja plina u EU članicama u % za 2012. godinu

Izvor: Clingendael International Energy Programme, Russian gas imports to Europe and security of supply – factsheet. Dostupno na: <http://www.clingendaelenergy.com/files.cfm?event=files.download&ui=9C1DEEC1-5254-00CF-FD03186604989704>

Zbog dezintegracije Sovjetskog saveza u Rusiji je vladao kaos kojeg je naslijedio Boris Jeljcin dok je istovremeno EU bila suočena vlastitom reformom najavljenom Ugovorom iz Maastrichta. No, od obje strana se zahtijevalo reguliranje međusobnih bilateralnih veza u novom svjetskom poretku. 1994. godine je Bruxelles usvojio Sporazum o partnerstvu i suradnji (Partnership and Cooperation Agreement - PCA) kojim je EU postavila općenite okvire suradnje s Rusijom na ekonomskom i političkom planu. Rusija je u to vrijeme bila tretirana kao zemlja u tranziciji te je taj Sporazum predstavljao pomoć EU-a Rusiji u

²¹ Sekulić, G. (2010): Energetske politike Europske unije i Rusije na raskršću?. *Energetika·Gospodarstvo·Ekologija·Etika*. Vol. 18, br. 1. str. 19

uspostavi demokracije, vladavine prava i tržišne ekonomije. Rusija je Sporazum doživjela kao važan dokument kojim se postavljaju legalne osnove za ravnopravnu suradnju nje same i Zapadne Europe te on predstavlja i glavni dokument odnosa Europske unije i Rusije. U ovom ugovoru se prvi put pojavila i ideja o uspostavi zone slobodne trgovine između EU i Rusije, te je jedan od važnijih ciljeva bilo i stvaranje nužnih uvjeta za buduće uspostavljanje zone slobodne trgovine. Ugovor je stupio na snagu tek 1. prosinca 1997. godine zbog jačanja rata u Čečeniji, a vrijedio je deset godina, do 2007. dok je 2004. godine proširen zbog ulaska novih deset država u Europsku uniju. Glavne odredbe Sporazuma bile su:

- a) prepoznavanje da je Rusija država sa ekonomijom u tranziciji,
- b) zajedničko odobrenje statusa najpovlaštenije nacije (MFN – most favoured nation),
- c) propisi za poboljšanje uvjeta ruskih tvrtki i podružnica koje posluju u EU i obrnuto,
- d) dogovor da Rusija približi trgovačke i druge propisane zakone s onima u EU,
- e) razvoj nužnih uvjeta za uspostavu zone slobodne trgovine,
- f) potpora EU-a Rusiji za članstvo u WTO-u,
- g) opsežni i jasni propisi o ekonomskoj suradnji i o sprječavanju nezakonitih aktivnosti,
- h) službeni dogovori za politički dijalog, uključujući i suradničko ministarsko vijeće (ministerial Co-operation Council) i službeni suradnički odbor (official-level Co-operation Committee).²²

Ovaj Sporazum nije ulazio u suštinu problema Rusije i njezinog stanovništva, a kojima se trebalo okrenuti kako bi postala trgovinski partner Europske unije. Neki od naglašenih problema bili su otvaranje tržišta konkurenciji te zbližavanje trgovinskih i propisanih zakona s onima EU-a. Tek mali napredak je pokazan u implementaciji Sporazuma, a to se može pripisati unutarnjim uzrocima kao što su uzastopne političke i ekonomske krize uključujući i devalvaciju nacionalne valute 1998. godine, osjetno slaba posvećenost djelotvornim strukturnim i ekonomskim reformama. Važno je napomenuti kako je Rusija 1997. godine, odnosno tadašnji ruski premijer Vladimir Chernomyrdin izjavio kako bi Rusija htjela ući u Europsku uniju. S druge strane, EU nije pokazivala veliki entuzijazam prema toj ideji zbog problema koji su tada potresali Rusiju. Veliki broj neriješenih političkih pitanja, nestabilno pravno okruženje i jačanje protekcionizma su stvorili značajan jaz između Rusije i država članica EU-a.²³

²² Centre for European reform (2000.). How the EU can help Russia [Online]. Dostupno na: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/p203_russia-1958.pdf

²³ Dearden, S., McDonald, F. (2005): *European Economic Integration*, Pearson Education Limited, 4th Edition, Essex, str. 350.

Godine 1999. Bruxelles usvaja novi dokument o suradnji s tom važnom državom, Zajednička strategija za Rusiju (Common Strategy of the EU on Russia - CSR) unutar dokumenta Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije (The common foreign and security policy of the EU - CFSP) čiji je glavni cilj bio pomoći Rusiji da se vrati u obitelj država Europe temeljene na prijateljstvu, suradnji, međusobnom razumijevanju i toleranciji te poštivanju demokratskih europskih vrijednosti.²⁴ Da bi uspješno ostvarila taj cilj, Moskva prvenstveno treba:

- a) uspostaviti demokratski politički sustav, vladavinu prava, osnažiti javne institucije i civilni sektor u Rusiji,
- b) integrirati Rusiju u europski gospodarski i socijalni prostor,
- c) raditi na uspostavi sigurnosti i stabilnosti u Europi, ali i izvan njezinih granica,
- d) jačati napore u borbi protiv globalnih izazova europskom kontinentu, u prvom redu nuklearnog naoružanja, organiziranog kriminala i onečišćenja okoliša.²⁵

Ova je Strategija pretpostavljala cjelokupnu reformu ruskog društva što na političkom, što na gospodarskom i sigurnosnom planu, no s druge strane nije pretpostavljala ulazak Rusije u EU. Vizija Zajedničke strategije (CS) je bila stvoriti stabilnu, demokratsku i prosperitetnu Rusiju bez novih granica za održavanje dugoročnog mira na kontinentu. Ipak, potpuna izolacija Rusije od strane EU-a ne bi bila pametna ideja u to vrijeme kao ni danas upravo zbog veličine njezina teritorija, geostrateškog položaja, prirodnih bogatstva i broja stanovnika. Zajedničkom strategijom je pružena ruka Rusiji te to predstavlja prvi konkretan dokaz da EU u budućnosti računa na prijateljsku i kooperativnu Rusiju s kojom će moći razvijati i postizati kvalitetnu suradnju. Europska unija je u Zajedničkoj strategiji iznijela jasne strateške ciljeve suradnje:

- a) stabilnost, otvorenost i pluralistička demokracija u Rusiji putem vladavine prava, podupiranje prosperitetne tržišne ekonomije koja će na jednak način koristiti svim građanima Rusije i Europske unije,
- b) održavanje europske stabilnosti, promoviranje globalne sigurnosti te pravodobno i pravovaljano odgovaranje na zajedničke izazove na kontinentu uz intenzivniju suradnju s Rusijom; Unija se obvezuje i dogovarati i surađivati s Rusijom na federalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini kako bi Rusija uspješno obavila političku i ekonomsku transformaciju.

Europsko vijeće je prihvatilo Zajedničku strategiju upravo kako bi ojačala strateško partnerstvo između Unije i Rusije jer je budućnost Rusije ključan element u budućnosti

²⁴ Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L. (2011): *Politika europskih integracija*, Ljevak, Zg, str. 345.

²⁵ Ibidem, str. 343.

Europe. Ruska je strana pozitivno odgovorila na inicijativu EU-a i to usvajanjem dokumenta *Medium-Term Strategy for the Development of Relations Between the Russian Federation and the EU*. No, analiza dvaju dokumenata pokazuje kako su načini izvedbe predložene suradnje EU-Rusije bili različiti. Dok je s jedne strane EU kao temelje suradnje isticala prihvaćanje tradicionalnih demokratskih vrijednosti i provođenje reformi cjelokupnog ruskog društva, Rusija je polazila od vlastitih nacionalnih interesa i očuvanja svoje suverenosti na euroazijskom prostoru.

Vrijeme u kojem je Vladimir Putin došao na mjesto predsjednika Rusije, od 2004. pa do 2008. godine, se pokazalo kao izrazito povoljno za vanjsku politiku države. U desetljeću u kojem je doživjela ekonomski rast podupiran visokim cijenama energije, je omogućilo Moskvi stjecanje financijske neovisnosti od Zapada, kao i manje ograničenja prilikom donošenja odluka o tijeku vlastitih aktivnosti. Rusija je pokazala svoju dugo priželjkivanu snagu u jesen 2004. godine kada se umiješala u predsjedničku kampanju u Ukrajini kako bi spriječila izbor kandidata kojeg ona sama nije podržavala čime je pokazala svoju novu drskost, odnosno upornost u vraćanju na stari put. Ipak, dostignuća ruske vanjske politike nasuprot EU-a i regije zajedničkog susjedstva su bila ograničena, u prvu ruku zbog stagnacije odnosa EU-Rusija. Sve dok god Rusija drži snažno svoje prostore, teško će razvijati svoje interese u Europi pri čemu je važna stavka da EU ne prihvaća da Rusija ima privilegirane zone utjecaja na prostoru bivšeg SSSR-a. „EU ne prepoznaje mogućnost postizanja kompromisa s Rusijom a na račun zajedničkih susjeda.“(Haukkala, 2009.).

Europska unija i Rusija su svoju tehničku i financijsku suradnju započele još 1991. godine, pri čemu je EU pružila tehničku pomoć Rusiji u raznim sferama pod TACIS programom koji je trajao od 1991. godine do 2006. godine. U tom je razdoblju implementirano nekoliko uspješnih projekata i programa kao što su TEMPUS u polju visokog obrazovanja i Prekogranična suradnja. Ideja TACIS programa je bila pomoći rusku tranziciju prema demokratskoj i tržišnoj ekonomiji. Od 1991. godine, 2,7 milijarda eura pomoći je pruženo Rusiji u 1500 projekata kroz 58 regija, TACIS program je pridonio s 500 milijuna eura unaprjeđenju nuklearne sigurnosti u Rusiji. Ovo jednosmjerno financiranje je bilo posvećeno pomoći svim nuklearnim lokacijama u Rusiji te kao podrška EU-u usmjerenoj unaprjeđenju nuklearne sigurnosti u nuklearnim postrojenjima. Ipak nakon što je poboljšala svoju fiskalnu poziciju, Rusija više nije imala potrebe za takvim velikim svotama pomoći. Također, ključno je istaknuti kakao je TACIS program trošio previše resursa dok su se programi razrađivali i

implementirali. Od siječnja 2007. godine do posljednjeg dana prosinca 2013. godine, umjesto TACIS programa djelovao je Instrument europskog susjedstva i partnerstva (ENPI) te je s njime financijska suradnja bila primarno usmjerena na postizanje ciljeva definiranih u akcijskim planovima Zajedničkih područja (Common Spaces). Između 2014. godine i 2020. godine, Rusija će primati pomoć za civilno društvo, sveučilišnu suradnju i razmjenu studenata i regionalnu suradnju putem Instrumenta partnerstva. Također je važno istaknuti kako je bilateralna suradnja s Rusijom financirana putem Instrumenta partnerstva (PI – Partnership Instrument) uspostavljenog 2014. godine. Ovaj instrument, Partnership Instrument jest prvi instrument EU-a posebno dizajniran za promicanje globalnih strateških interesa EU-a uz jačanje vanjskih strategija, politika i aktivnosti sa industrijskim državama kao što su Japan, Južna Koreja, Indija, Kina, Rusija, Kanada, SAD, Meksiko i Brazil. Prva aktivnost financirana u Rusiji putem Instrumenta partnerstva započela je u rujnu 2015. godine i to za Forum civilnog društva (Civil Society Forum) EU–Rusija koji ima za cilj olakšati dijalog civilnog društva između EU-a i Rusije. Početno predloženo trajanje ovog projekta jest 30 mjeseci s budžetom od 1,5 milijuna eura. Instrument također financira suradnički projekt vanjske politike između EU-a i Rusije, tzv. „think tank“ koji predstavlja oblik neprofitne organizacije čiji se članovi bave istraživačkim radom, obrazovnim radom o nekoj politici te pokušava biti stvaratelj novih ideja i političkih, društvenih i gospodarskih politika i strategija. Uz to financira i suradnički projekt novinara EU-a i Rusije u vidu jačanja i zbližavanja ljudi, people-to-people. Ovaj projekt posebice razvija mrežu „think tank“–ova između EU-a i Rusije s ciljem analiziranja odnosa dviju strana i problema koji se tiču zajedničkog susjedstva. Trajanje ovog projekta jest 2 godine uz budžet od 0,4 milijuna eura. Također se putem Instrumenta partnerstva financiraju aktivnosti iz različitih područja kao što su: konkurentnost, istraživanje i inoviranje i migracije. Za razdoblje od 2014.–2020. godine predviđeni budžet jest 954,8 milijuna eura te može financirati aktivnosti u bilo kojoj nečlanici EU-a, uz isticanje 4 glavna cilja:

- a) pružanje podrške politici i odgovaranje na globalne izazove,
- b) projektiranje međunarodne dimenzije Europe 2020,
- c) poboljšanje pristupa tržištima i unaprjeđenje trgovine, investicija i poslovnih mogućnosti za EU kompanije,
- d) promoviranje javne diplomacije i akademske suradnje.²⁶

²⁶ European Commission. Service for foreign policy instruments. [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/dgs/fpi/what-we-do/partnership_instrument_en.htm

Kako je već spomenuto, PCA donesen 1994. godine je i dalje službeni dokument suradnje, dok je 2008. godine započet krug pregovora za novi Sporazum među stranama, pri čemu bi taj Sporazum trebao:

- a) osigurati još iscrpniji okvir odnosa EU-a i Rusije koji će odražavati veću suradnju od 1990. godine,
- b) uključiti samostalne, pravno obvezujuće zadatke u svim područjima partnerstva, uključujući politički dijalog, slobode, zaštitu i pravdu, ekonomsku suradnju, istraživanje, obrazovanje i kultura, trgovina, investicije i energija.²⁷

Danas je slika odnosa ovih dviju strana poljuljana sukobima u Ukrajini i činjenicom da Rusija ima ulogu u tom negativnom aspektu. S obzirom da je Rusija nezakonski pripojila Krim što EU ne priznaje te zbog njene daljnje uloge destabilizacije Ukrajine, EU je obustavila pregovore o vizama i njihovom novom sporazumu te je većina međusobnih programa suradnje obustavljena. Mjere su postavljene u područjima koja uključuju:

- a) pristup kapitalnim tržištima,
- b) obranu,
- c) dualnu upotrebu dobara (mogu se koristiti i u civilne i vojne svrhe),
- d) osjetljivu tehnologiju (uključuje i one u energetske sektoru).²⁸

Osim navedenoga, Europska investicijska banka i Europska banka za obnovu i razvoj su također obustavile potpisivanje novih financijskih aktivnosti u Rusiji. Umjesto smirivanja odnosa strana, Rusija je također uzvratila na jednak način, odnosno zabranila je uvoz određenih prehrambenih proizvoda iz EU-a i nekih zemalja nečlanica EU-a.

Ovakve aktivnosti zasigurno ne pogoduju dugoročnom boljem razvoju odnosa koje jedna i druga strana očekuju te je teško prognozirati buduću suradnju dviju strana.

2.2.1. Rusija o EU-u i EU o Rusiji

Rusija je u svome tranzicijskom periodu davala mali značaj EU, drugim riječima nije pokazivala dovoljan trud da bi razumjela njenu strukturu, organizaciju, moć i odnose koje su njegovale članice EU-a međusobno i sa EU-om. Osim toga, Rusija je i prema nekim studijama pokazala veliko neznanje o EU, što s jedne strane može biti objašnjeno i s niskom

²⁷ European Union EXTERNAL ACTION. EU relations with Russia. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm

²⁸ European Union EXTERNAL ACTION. EU relations with Russia. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm

razinom međunarodnih pitanja općenito u Rusiji. S druge strane, mediji su vrlo malo izvještavali o institucijama i zakonima EU-a. Godine 1999. kada na rusku scenu stupa Vladimir Putin, tadašnji ruski premijer koji je i obnašao dužnost predsjednika države nakon Jeljcina, Rusija svoju politiku i mišljenje prema EU-u počinje mijenjati. Rusija stavlja veći naglasak onome što može naučiti od vrijednosti Zapadne Europe kao što i pokazuje veću svjesnost o ekonomskom i tržišnom značaju EU-a te slijedom toga postavlja veći kadar i resurse u menadžment o EU pitanjima. Također, Rusija EU promatra kao snažnu, ali i dalje nejasnu organizaciju koja može zadrijeti u ruske interese ili joj pomoći.

Ipak, Rusija je na Sporazum iz 1994. godine (PCA) pozitivno i brzo reagirala iz nekoliko razloga:

a) Ekonomsko – socijalni

Moskva EU vidi kao najznačajnijeg partnera za bržu transformaciju i modernizaciju života Rusije jer oko 40% svoje vanjskotrgovinske razmjene ostvaruje s EU dok 64% izravnih stranih ulaganja dolazi iz zemalja članica EU. Rusija smatra kako je to najbolji put postupnog oporavka njene privrede te javno podupire suradnju jer u posthladnoratovskoj Europi ne osjeća teritorijalnu ili bilo kakvu drugu imperijalnu težnju ni od jedne članice EU-a. Potpisivanjem ugovora o trgovini između dvaju subjekata, Rusiji je uvelike olakšan pristup gotovo cjelokupnome bogatom zapadnoeuropskom tržištu. U razdoblju od 1996. godine do 1999. u okviru programa TACIS (program tehničke pomoći) EU je izdvojila oko 1,5 milijardi ECU (European Currency Unit) za zajedničke EU – ruske projekte dok su stručnjaci EU-a pridonijeli osnivanju Međunarodnog centra za znanost i tehnologiju (ISTC) u Moskvi u cilju prekvalifikacije ruskih stručnjaka kako bi svoje znanje i vještine mogli upotrijebiti u mirnodopske svrhe.

U to je vrijeme Rusija pozdravljala i uvođenje eura kao zajedničke europske valute te nije imala ništa protiv da se koristi u EU-ruskim transakcijama. Prihvatanje eura za plaćanja bi značilo početak 'dedolarizacije' Rusije i zemalja ruskog 'bližeg inozemstva' (CIS) čija su gospodarstva velikim dijelom vezana uz dolar te time i u vrlo nepovoljnom položaju na svjetskom tržištu. Rusija stoga u svom dokumentu 'Medium Term Strategy...' traži da ruska poduzeća i banke intenzivnije koriste euro pri ugovaranju poslova s inozemnim partnerima te širenje kontakata s Europskom centralnom bankom i drugim financijskim institucijama EU-a. Ključno je istaknuti kako je ruska industrijska infrastruktura u prosjeku triput starija od one u zemljama OSCE-a (Organization for Security and Cooperation in Europe), dok mnogi stručnjaci navode kako bi za njezinu modernizaciju i kompatibilnost s trenutačnim

standardima međunarodne ekonomije trebalo uložiti oko 25 bilijuna američkih dolara u idućih 25 godina. Procjenjuje se da bi, čak i uz kontinuirani stabilni rast ruskoga gospodarstva uz prosječnu stopu od 5% godišnje, Rusija ostvarivala samo 2% ukupnog svjetskog BDP-a, te se može očekivati da će se kvalitativni jaz u tehnološkom razvoju i ekonomskoj kompetitivnosti između Rusije i Zapada još više povećavati u budućnosti.

b) Sigurnosno – geostrategijski

Dezintegracijom Sovjetskog Saveza Rusija je znatno sužena te je i ostala uskraćena za niz strategijskih pravaca i uporišta. Suočena s gubitkom baltičkih država i Ukrajine, Rusija je ostala bez izravnog izlaza na morske luke. Također, Rusija nije uspjela uspostaviti prijateljstvo, odnosno savez sa SAD-om na temelju kojeg bi i dalje ostala jedan od glavnih čimbenika u stvaranju nove geopolitičke i geostrategijske karte euroazijskog kontinenta, te je slijedom toga intenzivirala svoje kontakte s Europskom unijom. Rusija je bila zabrinuta novim proširenjem EU-a zemljama istočne i srednje Europe, uključujući i Baltik, što bi Rusiju ostavilo izoliranu, tj. izvan europskih integracijskih procesa., a jedan takav korak Europljana je Schengen režim (državljeni država u EU-u se mogu kretati slobodno po drugim članicama, stupio na snagu 1995.). Prema Medium – Term Strategy, Moskva se mora koristiti svakom prilikom za intenziviranje kontakata s Bruxellesom kako bi spriječila stvaranje crte razdjelnice između ruskih zapadnih i europskih istočnih granica u budućnosti. Rusko vodstvo je stoga nekoliko puta predlagalo Bruxellesu da se u okviru TACIS programa izrade zajednički EU-ruski projekti za analizu posljedica koje bi širenje EU-a na istok izazvalo Rusiji. Isticala je kako će se primanjem deset novih zemalja u EU povećati broj stanovnika EU-a 30%, a prosječni GDP EU-a samo oko 4%. U to vrijeme, Rusija još nije bila na dnevnom redu čak ni kao kandidat za pridruženo članstvo u EU-i, no važna stavka je da je EU o svim bitnim pitanjima svojeg razvoja sve više pozornosti poklanjala ruskim reakcijama.²⁹

Europska Unija je također početkom 21. stoljeća bila nesigurna kako razvijati odnose s Rusijom što je i danas komplicirana i nepredvidljiva karakteristika njihova odnosa. Iako je EU svjesna ruskih gospodarskofinancijskih slabosti, kao veliku zemlju je spoznaje kao mogućeg političkog, ali i gospodarskog suparnika. Kroz geostrategijska pitanja će EU pokušati utjecati na formiranje veza i odnosa s Rusijom:

a) Strategijska pitanja

²⁹ Vukadinović, R., Čehulić, L., (2005.): *Politika europskih integracija*, Topical, Zagreb, str. 327.

Europa je s oprezom i nevoljko gledala na intenzitete veza koje je Rusija željela ostvariti na području zemalja bližeg inozemstva, tj. Zajednice Nezavisnih Država (CIS – Commonwealth of Independent States – Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Uzbekistan). Rusija je već u prvom svom odgovoru na PCA dokument u Medium-Term Strategy jasno dala na znanje kao je Rusija europska i azijska sila bez ikakve nakane da se formalno veže ili priključi Europskoj uniji. U dokumentu naglašava da: „Kao svjetska sila smještena na dvama kontinentima, Rusija mora zadržati svoje pravo da samostalno određuje i provodi svoju unutarnju i vanjsku politiku, odlučuje o svom međunarodnom statusu, te samostalno odlučuje o vrsti suradnje i svojim aktivnostima unutar međunarodnih organizacija“.³⁰ Rusija ističe kako je ona „samostalni kozmos“ dovoljno velik da ima središnju ulogu u integracijskim procesima. S druge strane, „Zajednička strategija EU“ predviđa razvoj EU-ruskog partnerstva na temelju trajnog dijaloga oko političkih i sigurnosnih pitanja, a tu uključuje i zemlje Zajednice Nezavisnih Država što EU smatra da u budućnosti ne bi smjele biti pod dominacijom ruskog utjecaja. Europska unija navodi kako je uključenost Rusije u mirovne operacije na Balkanu (smirivanje stanja na Kosovu) pozitivan primjer kako ta država u budućnosti može uspješno surađivati s europskim obrambenim snagama.

b) Ekonomska pitanja

Rusija i EU su imale i nesuglasice na ekonomskom planu gdje se očekivala decentralizacija ruske privrede i davanje veće gospodarske autonomije regijama kako bi zainteresirani europski investitori mogli pregovarati i zaključivati poslove na regionalnoj osnovi a ne izravno s Moskvom. Ovime bi se cjelokupna Rusija i njezina gospodarska aktivnost približile europskom gospodarskom prostoru.

c) Razvoj civilnog društva

Prethodna dva nabrojana pitanja povlače sa sobom i intenzivniju socijalno-civilnu EU-rusku suradnju pri čemu je EU zagovarala izravnu EU-rusku inicijativu glede potpisivanja ugovora o kulturnim aktivnostima, uspostavljanju gradova-prijatelja, suradnje profesionalnih organizacija, obrazovnih institucija i slično. Osim toga, EU je spremna ponuditi Rusiji i konkretne zajedničke programe koji bi pomogli u razvoju civilnog društva i demokratskih procesa u državi, a neki od njih su trening članova lokalne uprave, modernizacija lokalnog administrativnog aparata, pomoć u opremanju novom tehnologijom, pomoć malim obrtnicima, privrednicima na lokalnoj razini te marketinšku potporu raznim socijalnim i ekološkim pilot – programima. Ipak, Rusija nije bila zainteresirana za zajedničke projekte i

³⁰ Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L. (2011): *Politika europskih integracija*, Ljevak, Zg, str. 352.

programe u cilju razvoja civilnoga društva za što EU krivi još uvijek dominantno sovjetsko breme. Europska unija ipak očekuje da Rusija započne postsocijalističke promjene ukupnog svjetonazora.

2.3. ULOGA RUSIJE U ZAJEDNIČKOM SUSJEDSTVU

Rusija je odbila sudjelovanje u Europskoj politici susjedstva zbog želje za razvojem ravnopravne i izravne suradnje s EU-om pri čemu su razvijena četiri zajednička područja (ekonomski prostor, prostor slobode, sigurnosti i pravde, prostor suradnje u području vanjske sigurnosti, prostor istraživanja i obrazovanja). Rusija je odbila članstvo prvenstveno jer nije htjela biti tretirana kao ostale „slabije“ države, te jer je ona u strateškom partnerstvu s EU-om. Može se primijetiti da Rusija zahtjeva da bude jednaka Europskoj uniji, što navodi na zaključak kako se ne želi pridružiti Europi prihvaćajući načela ponašanja EU-a, već želi biti ravnopravan partner s kojim bi Europa trebala donositi ta načela. Iako je EU tretirala i i dalje tretira Rusiju kao ravnopravnog partnera, u Rusiji je unutarnji razvoj postavio temelje autokratskog režima što Rusiju sve više udaljava od članstva u institucijama Zapada kao i stvarnog članstva u zapadnoj obitelji. Europska unija nikad nije isključivala ili zanemarivala Rusiju već se ona sama isključila iz politika Europske politike susjedstva s početkom njihova razvoja, no to isto EU nije spriječilo da s Rusijom razvije novi odnos, odnos „Četiri zajednička područja“ o kojima će više riječi biti u nastavku. Vrlo značajna suradnja EU-a i Rusije jest poljoprivredna bilateralna suradnja, te u nastavku slijedi tablična usporedba Rusije i EU – a izražena u brojkama.

Tablica 2. Ekonomska važnost poljoprivrede 2011.

	Rusija	EU28
Poljoprivredno zemljište (km ²)	2 152 500	1 878 817
Poljoprivredno zemljište u razmjeru s ukupnim zemljištem(%)	13,1	44,3
Obradive površine (%)	7,4	25,6
Trajne farme (%)	0,1	2,8
Zaposlenost u poljoprivredi (% od ukupne zaposlenosti)	9,7**	5*
Poljoprivreda, dodana vrijednost(% GDP - a)	3,9***	1,6*

*2012.godina, **2009.godina, ***2013.godina

Izvor: izrada autorice prema:

http://ec.europa.eu/agriculture/bilateral-relations/pdf/russia_en.pdf

EU28 je 2013. godine u Rusiju izvela 11,8 milijarda eura poljoprivrednih proizvoda, dok je u istom razdoblju iz Rusije uvezla 1,6 milijarda eura poljoprivrednih proizvoda. Tablica 2

pokazuje kako Rusija ima više zemljišne poljoprivredne površine od EU-a, ali je s druge strane manje od 1/10 ukupne površine obradivo. Žitarice su glavni proizvod ruskih farmi, dok je pšenica glavna žitarica.

Istovremeno, Rusija sudjeluje u Prekograničnoj suradnji (CBC – Cross Border Cooperation) koji je glavni element vanjske politike EU-a prema svojim susjedima. Prekogranična suradnja jest sastavni, integralni dio Europske politike susjedstva, suradnje EU i Rusije i regionalne razvojne politike Rusije. Glavna aktivnost CBC-a jest postići suradnju između zemlje EU i susjedne zemlje koje povezuje kopnena ili morska granica te time doprinijeti postizanju 3 glavna cilja:

- a) održivi razvoj po cijeloj vanjskoj granici EU, te uspostava ekonomskog i socijalnog razvoja,
- b) smanjenje razlika životnog standarda među državama te bolji uvjeti za mobilnost ljudi, robe i kapitala,
- c) suprotstavljanje zajedničkim izazovima kao što su okoliš, zdravstvo i sigurnost.

Ono što karakterizira CBC programe jest jaki angažman i predanost uključenih država a na temelju:

- a) uravnoteženog partnerstva među uključenim državama na svim stranama granica: države članice (Member States) i susjedne zemlje (Neighbouring countries) imaju jednako pravo glasa prilikom odobravanja programa te se projekti financiraju samo kada obje strane odluče implementirati program,
- b) povjerenog menadžmenta lokalnoj ili nacionalnoj vlasti u državi članici, a kojeg su odobrile, odnosno izabrale sve države sudionice programa,
- c) zajednički zakoni i pravila implementacije.³¹

Za sve ove ciljeve, od 2007. godine do 2013. godine CBC je raspolagao sa budžetom od 950.5 milijuna eura koji su skupljeni od Europskog fonda za regionalni razvoj i tadašnjeg ENPI-a. Za razdoblje od 2014. godine do 2020. godine za koje je CBC uključen u propise Instrumenta europskog susjedstva, ukupna financijska sredstva ENI-a za CBC jesu između 489 milijuna eura i 598 milijuna eura. U prethodnom razdoblju financirano je ukupno 13 programa, a nastavljeni su i u razdoblju 2014.–2020. gdje su uključena još četiri, dok su nabrojani sljedeći u kojima je Rusija partnerica:

³¹ European union. [Online]. Dostupno na: https://ec.europa.eu/europeaid/regions/eu-neighbourhood-region-and-russia/eu-support-border-cooperation-eu-neighbourhood-and-russia_en

- a) program Estonija–Rusija - sklopljeni program jest Zajednički operacijski program prekogranične suradnje Estonija–Rusija; ukupan budžet za program Estonija-Rusija iznosi 34,2 milijuna eura,
- b) program Latvija–Rusija – također ima Zajednički operacijski program Prekogranične suradnje te je njegov budžet 27 milijuna eura,
- c) program Karelija–Rusija – Zajednički operacijski program prekogranične suradnje uspostavljen u regijama Kainuu, sjeverna Karelija i Oulu u Finskoj i Republici Kareliji u Rusiji,
- d) program Kolarctic–Rusija – suradnja između Finske, Švedske, Norveške i Rusije; Norveška sudjeluje kao članica Europskog gospodarskog prostora i članica Šengen režima te ima ravnopravan status kao i članice EU – a Finska i Švedska,
- e) program Latvija–Rusija,
- f) program Litva–Rusija,
- g) program Poljska–Rusija,
- h) program jugoistočna Finska–Rusija,
- i) regija Baltičko more – sudjeluje 11 EU članica: Danska, Estonija, Finska, Njemačka, Latvija, Litva, Poljska i Švedska te 3 zemlje partnerice: Bjelorusija, Norveška i Rusija,
- j) program Crno more.³²

Zemlje partnerice u ovim programima moraju izabrati četiri od ukupno deset postavljenih ciljeva CBC–a koje će financirati ENI za razdoblje do 2020. godine:

- a) poslovanje i razvoj malog i srednjeg poduzetništva – jačanje suradnje između privatnog i javnog sektora, promocija i podrška poduzetništva, jačanje klastera,
- b) podrška obrazovanju, istraživanju, tehnološkom razvoju i inoviranju - jačanje suradnje između poslovnih institucija i obrazovnih, trening institucija za inoviranje i R&D, zajedničko planiranje obrazovanja, promicanje razvoja vještina i cjeloživotnog obrazovanja,
- c) promicanje lokalne kulture i očuvanje povijesne baštine – promidžba lokalne kulture i povijesti,
- d) poticanje socijalne uključenosti i borba protiv siromaštva – razvoj i jačanje pristupa socijalnim uslugama, promicanje spolne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti, podrška integraciji imigranata i ranjivih grupa, poticanje veće zaposlenosti mladih,

³²European External Action Service. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI)- 2014.-2020. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-the-enp/cbc_2014-2020_programming_document_en.pdf

- e) podrška lokalnom i regionalnom dobrom upravljanju – podrška regionalnoj integraciji, promicanje pravne i administrativne suradnje,
- f) zaštita okoliša, ublažavanje i prilagodba klimatskim promjenama – zajedničke aktivnosti u zaštiti okoliša i efikasno upravljanje pomorskim područjem i resursima, očuvanje i održiva upotreba prirodnih resursa uključujući i biološku raznolikost, podrška energetske i resursnoj efikasnosti,
- g) unaprjeđenje pristupa regijama, razvoj održivog i neprobojnog transporta i komunikacijskih mreža i sustava – poboljšanje mobilnosti ljudi i roba, razvoj transportnih usluga i infrastrukture i ICT usluga,
- h) zajednički izazovi u području zaštite i sigurnosti – razvoj i jačanje pristupa zdravstvu, prevencija i borba protiv organiziranog kriminala,
- i) promoviranje i suradnja održive energije i energetske sigurnosti – generiranje održive energije, sustavi prijenosa i distribucije energije, suradnja u energetske sigurnosti,
- j) unaprjeđenja rukovođenja na granicama i sigurnosti na granicama te upravljanje mobilnosti i migracijama – podrška efikasnosti i sigurnosti granica, poboljšanje infrastrukture graničnih prijelaza i opreme na istima.³³

Godine 1999. sastavljena je Politika sjeverne dimenzije (Northern dimension policy) u kojoj sudjeluju Norveška, Island, članice EU-a i Rusija, a daje podršku intenzivnim prekograničnim odnosima EU-a s Rusijom u regijama Baltičkog mora i Arktičkog oceana. S proširenjem EU-a 2004. godine, ta se politika značajno povećala, odnosno osam članica EU-a (Danska, Njemačka, Poljska, Litva, Latvija, Estonija, Finska i Švedska) sada okružuju Baltičko more te se granica koju dijele EU i Rusija uvelike rastegla. Ključna područja dijaloga i suradnje su sljedeća:

- a) ekonomija, poslovanje i infrastruktura,
- b) ljudski resursi, obrazovanje, kultura, znanstvena istraživanja i zdravstvo,
- c) okoliš, prirodni resursi i nuklearna sigurnost,
- d) prekogranična suradnja i regionalni razvoj,
- e) pravda, sloboda i sigurnost, dok su 2006. godine na summitu u Helsinkiju usvojena 2 značajna cilja:
 - a) zajedničko vlasništvo EU-a, Islanda, Norveške i Rusije

³³European External Action Service. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI)-2014.-2020. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-the-enp/cbc_2014-2020_programming_document_en.pdf

b) snažnija veza između Politike sjeverne dimenzije i četiri Zajedničkih područja EU-a i Rusije.³⁴

Kako bi ovi ciljevi bili ostvareni, potrebno je aktivno sudjelovanje svih dionika na sjeveru, regionalnih organizacija, lokalnih i regionalnih vlasti, akademske i poslovne zajednice i civilnog društva.

Europska unija i Rusija su dva različita partnera s jasnim i ponekad nepodudarnim agendama, odnosno programima rada. Dok je s jedne strane EU regionalna organizacija koju karakterizira višerazinski sustav donošenja odluka gdje se nacionalni i kolektivni interesi ne mogu uvijek lagano uskladiti, Rusija je sila utemeljena na tradicijskim vrijednostima s dobro definiranim i koncentriranim inozemnim i regionalnim interesima koji su ključni za državnu unutarnju koheziju i međunarodnu sliku koju daje. Ne čudi stoga što i Rusija i EU pokušavaju stvoriti međuovisnosti s bliskim susjedima, posebice susjedima istočne Europe i Sjevernog Kavkaza (sjeverni dio kavkasko regije između Crnog i Kaspijskog mora a unutar europske Rusije, dio je Ruske Federacije) bilo putem uvjetovanosti i socijalizacije u slučaju EU-a ili produbljanjem ranjivosti u regiji u slučaju Rusije, jer uzajamna ovisnost posljedično stvara recipročne mada asimetrične odnose koji potencijalno mogu stvoriti snažne izvore utjecaja.

S lansiranjem Istočnog partnerstva (Eastern Partnership) 2009. godine, EU je pokušala stvoriti veću regionalnu ulogu pokazujući svoju stratešku važnost susjedstvu s ciljem širenja svoje moći na istok uz neizravno izazivanje i ograničavanje ruskog utjecaja u regiji. Glavni cilj ove inicijative jest promicanje socio-ekonomskih reformi i jačanje političkog dijaloga unutar šest članica Istočnog partnerstva što će pridonijeti ultimativnom cilju osiguranja sigurnosti EU-a.³⁵ Daje se zaključiti kako EU želi promicati norme i vrijednosti izvan svojih granica te prema tome ona nudi položaj u njenom unutarnjem tržištu kao i financijsku potporu koja će stimulirati ekonomske, političke i društvene reforme te suradnju u području sigurnosti u susjedstvu. Ovakva podrška susjednim državama pokazuje kako ih EU putem strukturne vanjske politike želi nagovoriti da pokrenu one reforme koje najbolje odgovaraju sigurnosti i očuvanju mira EU-a. S druge strane, Rusija na svoju okolinu gleda kao na sferu privilegiranih interesa i izravne veze za svoj unutarnji razvoj i međunarodnu sliku pri čemu samo snažnim

³⁴ Delegation of the European Union to Russia. Northern Dimension. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/northern_dimension/index_en.htm

³⁵ AMARO DIAS, V. (2013.): The EU and Russia: Competing Discourses, Practices and Interests in the Shared Neighbourhood. *Perspectives on European Politics and Society*. str.5.

utjecajem može pokazati svoju moć u Europi i šire. Zbog toga Rusija smatra da može kontrolirati događaje na području bivšeg Sovjetskog saveza te je i iz istog razloga zabrinuta zbog sve većeg uključivanja EU-a u regiji zbog straha da Bruxelles može nagovoriti države u zajedničkom susjedstvu da se priklone EU-u i NATO-u pri čemu će splasnuti njen utjecaj. I jedna i druga strana stoga žele proširiti svoju moć na regiju nametanjem svoje vizije svijeta kroz brojne politike, inicijative i strategije a sve u cilju uspostavljanja pravila i nagovaranja država Istočnog partnerstva da prihvate asimetričan odnos u kojem one moraju pridonijeti projektima sigurnosti dvaju važnih regionalnih subjekata, tj. EU i Rusije. Ovakav konkurentski pristup uvelike utječe na nervozu tih država koje moraju odučiti između privlačnosti agende EU-a koja im obećava tehnološku pomoć, financijsku podršku i konačno pristup jedinstvenom tržištu EU-a i suradnje s Rusijom o kojoj većina ovih susjednih država uvelike ovisi. Europska unija je u ovom slučaju sagledana kao subjekt koji može stvoriti prosperitet i stabilnost regije te je zbog toga vrlo privlačna susjedima koji su skloni prihvaćanju uvjeta i socijalnog ponašanja EU-a a u zamjenu integriranja u projekte EU-a. No s druge strane, zbog kompleksnosti politike europskog susjedstva i vremena koje ono zahtijeva za prilagodbu, države istočne Europe i južnog Kavkaza Rusiju gledaju kao moćnog saveznika koji im može brzo pružiti rješenja njihovih problema. Zbog toga, države u zajedničkom susjedstvu balansiraju između EU-a i Rusije kako bi zadovoljile svoje nacionalne interese, te iako ne žele razljutiti ni jednu od ovih dviju moćnih strana, ovakav pristup može dovesti EU i Rusiju u neizravan sukob koji će transformirati trokut EU-Rusija-zajedničko susjedstvo u kamen uzroka tenzija.

3. OBILJEŽJA RUSKOG GOSPODARSTVA

Rusija je europska država, odnosno država na istoku Europe i sjeveru Azije nastala raspadom Sovjetskog Saveza, 25. prosinca 1991. Tada je Rusija bila suočena dezintegracijom teritorija i stvaranjem manjih administrativnih i političkih cjelina. Ujedno je površinom najveća država na svijetu koja ima najviše susjeda od ikoje druge države. Na zapadu Rusija graniči s Norveškom, Finskom, Estonijom, Latvijom, Bjelorusijom, Ukrajinom, njena enklava Kalinjingrad graniči s Litvom na sjeveru, Poljskom na jugu i Baltičkim morem na zapadu. Na jugu Rusija graniči s Gruzijom, Abhazijom (njenu neovisnost su priznale Rusija, Nikaragva, Venezuela, Nauru, Južna Osetija i Pridnjestrovlje dok je međunarodne organizacije nisu priznale), Južnom Osetijom (nalazi se unutar međunarodno priznate Gruzije, te je službeno priznaju države koje priznaju i Abhaziju dok je niti jedna međunarodna organizacija ne priznaje), Azerbejdžanom, Kazahstanom, Kinom, Mongolijom, Sjevernom Korejom, Japanom putem morske granice te na istoku graniči s SAD–om također preko morske granice.³⁶ Rusija je federativna republika te obuhvaća 83 federalna subjekta s različitim razinama autonomije, 4 autonomna okruga i 1 autonomnu oblast dok je ostatak državnog teritorija podijeljen na upravne jedinice koje imaju manje formalne autonomije, a to su 46 oblasti, 9 krajeva i 2 federalna grada (Moskva i Sankt Peterburg). 2000. godine je došlo do uspostave nove razine upravne podjele, 7 saveznih okruga od kojih svaki obuhvaća više federalnih subjekata, dok se 2010. godine broj okruga povećao za jedan te ih je sada 8: Središnji savezni okrug, Južni savezni okrug, Sjeverozapadni savezni okrug, Dalekoistočni savezni okrug, Sibirski savezni okrug, Uralski savezni okrug, Privolški savezni okrug i Sjeverokavkavski savezni okrug.

Rusija je tijekom 90–tih godina bila država u tranziciji te je prošla mnoge promjene a jedna od njih je i prijelaz iz komunističke diktature u višestranačku demokraciju. Njenu centralno planiranu ekonomiju je zamijenilo kapitalističko uređenje koncentrirano na tržišnom gospodarstvu i privatnom vlasništvu. No bez obzira na to, Rusija je na međunarodnoj razini smatrana katastrofalnim neuspjehom i urušenom državom a ne državom srednjeg dohotka u borbi da nadvlada svoju komunističku prošlost i nađe mjesto na međunarodnoj sceni. U početnim godinama je njeno tržište bilo prilično uvrnuto, odnosno tržišno natjecanje je bilo ograničeno dominacijom nekoliko oligarha nad bankama, medijima te sektorima goriva i rijetkih ruda. U Rusiji se u to vrijeme vladavina prava rijetko provodila dok je i ekonomska okolina bila toliko nepredvidljiva i opasna da su najuspješniji poduzetnici spremali profite na

³⁶ Hrvatska enciklopedija. [Online]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53751>

švicarskim bankovnim računima. Osamostaljena Ruska Federacija je prema svemu prethodno ukazanom očito naslijedila ekonomiju u kaotičnom stanju te na međunarodnoj sceni nije ni mogla biti promatrana u pozitivnom aspektu. Bez obzira na prijelaz u demokratsku državu, časopis *Economist* je demokraciju u Rusiji nazvao lažnom te je Rusija imala i loše ocjenjene državne institucije. Za političke slobode je Rusija ocjenjena sa ocjenom „5“ te isto toliko i za civilne slobode na skali od 7 bodova pri čemu je „1“ najviša ocjena, a „7“ najniža.³⁷ Oni na vlasti su u to vrijeme optuživani za manipuliranje izbora kontroliranjem državnih medija te iskorištavanje administrativnih i pravosudnih dijelova za zastrašivanje ili onesposobljavanje protivnika.

Teritorijalno sužena, bez adekvatnoga sigurnog koridora za prodor u svijet, uključujući i Zapad kao i bez direktnog pristupa toplim morima i njihovim gospodarski važnim lukama, Rusija više nije mogla računati na sigurne i slobodne zone svog novog geostrateškog utjecaja u Europi. Rusija koja je u povijesti neprestano težila i bila povezana raznim vezama sa Zapadom, je iznenada izgubila svoj veliki iskorak prema Zapadu zbog prethodno spomenutih problema koji su vladali u tranzicijsko vrijeme.

Danas je Rusija šesta najveća ekonomija svijeta, proizvodno usmjerena te je ujedno i najveći svjetski proizvođač nafte s 12% svjetske proizvodnje, prirodnog plina s 18% i nikla s 20%. Najvažniji sektor u Rusiji je energetska koji doprinosi 20–25% BDP–a, 65% ukupnog izvoza i 30% vladinog proračunskog prihoda.³⁸ Rusija je ujedno jedan od vodećih proizvođača vojne tehnologije te se ubrzano razvijaju i sektori financija, telekomunikacija i građevine što ju također čini jednom od zemalja s najbrže rastućom ekonomijom na svijetu.

3.1. GOSPODARSKO STANJE U RUSIJI NAKON OSAMOSTALJENJA

Prvi ruski predsjednik postao je Boris Jeljcin koji je na početku svoje vladavine unio radikalne ekonomske reforme. Rusija je svoju tranziciju započela kao država srednjeg dohotka te je njezin BDP po glavi stanovnika 1991. godine iznosio 3 806\$. Tablica 3 i graf 1 koji slijede jasno pokazuje promjene BDP–a i BDP–a po glavi stanovnika u Rusiji od 1990. do 2014. godine. 1990. godine BDP je iznosio oko 570 milijardi \$ te se tijekom godina tranzicije smanjivao dok je najnižu vrijednost zabilježio 1999. godine, vrijeme ekonomske krize, oko 195 milijardi \$. Nakon toga započinje njegov konstantan rast do 2008. godine te

³⁷ Service, R. (2014.): *Povijest suvremen Rusije: od carizma do 21. stoljeća*, Sandorf, Zagreb.

³⁸ Trading Economics: Russia GDP Growth Rate (2015). Dostupno na:

<http://www.tradingeconomics.com/russia/gdp-growth>

godinu nakon bilježi pad zbog globalne ekonomske krize koju i danas osjećaju mnoge europske zemlje. BDP po glavi stanovnika je u 1990.-oj godini iznosio 3 889\$ te je do 2003. godine ta brojka bilježila pad, a s 2004.-om započinje uspon do 2008. kad iznosi 11 955\$. Rusija je bila među državama koje su najviše osjetile globalnu gospodarsku krizu započetu 2008. godine, pad BDP-a za 8% je još više naglasio rizike ruske izloženosti kriznim situacijama u međunarodnoj cijeni roba i potražnji za energijom. Ruska ekonomija se trenutačno oporavlja od tog jakog šoka uz velike financijske poticaje istovrijedne 9% BDP-a koji su ublažili početne utjecaje recesije u nekim sektorima, te uz visoke cijene nafte koje su pomogle podići proizvodnju i zaposlenost.³⁹

U godinama nakon financijske krize nastavlja se rast te 2013. godine BDP iznosi 2 bilijuna i 079 milijarde \$, dok je 2014. godine pao ispod 2 bilijuna. Također, prema podacima World Bank-a, BDP per capita je u 2014. godini pao na 12,735\$.

Tablica 3. BDP Rusije od 1990. do 2014. godine

Godina	Milijarde američkih \$		Po glavi, US \$		Rast, %	Udio, %		
	Stvarne cijene	Cijene 1990.	Stvarne cijene	Stalne cijene		Svijet	Europa	Istočna Europa
1990.	571	571	3 889		2,5	6,5	62,8	
1991.	560	542	3 806	-5	2,3	6,2	64,3	
1992.	490	463	3 391	-14,5	1,9	5,1	61,1	
1993.	458	423	3 152	-8,7	1,7	5,8	58,8	
1994.	408	369	2 791	-12,7	1,5	4,4	55,1	
1995.	399	354	2 736	-4,1	1,3	3,8	50,9	
1996.	392	341	2 698	-3,6	1,2	3,7	49,2	
1997.	404	346	2 812	1,4	1,3	4	50	
1998.	271	327	1 931	-5,3	0,87	2,6	38,7	
1999.	195	348	1 394	6,4	0,61	1,9	32,9	
2000.	259	383	1 829	10	0,78	2,7	39,6	
2001.	306	403	2 142	5,1	0,93	3,1	41	
2002.	345	422	2 436	4,7	1	3,2	41,1	
2003.	430	453	3 074	7,3	1,1	3,3	42,2	
2004.	590	485	4 206	7,2	1,4	3,9	45,3	
2005.	764	516	5 476	6,4	1,6	4,8	47,2	
2006.	989	558	7 151	8,2	1,9	5,7	50,2	
2007.	1 299	606	9 333	8,5	2,3	6,4	51	
2008.	1 660	638	11 955	5,2	2,6	7,5	51,9	
2009.	1 222	588	8 829	-7,8	2	6,3	49,3	
2010.	1 524	615	11 003	4,5	2,3	7,7	53,5	

³⁹International Energy Agency. (2011). *World Energy Outlook*. [Online].str.251. Dostupno na: https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2011_WEB.pdf

2011.	1 904	641	13 735	4,3	2,6	8,8	56,4
2012.	2 016	663	14 563	3,4	2,7	9,7	58,9
2013.	2 079	672	15 081	1,3	2,7	9,6	58,4
2014.	1 860	676	13 450	0,64	2,4	8,5	56

Izvor: izrada autorice prema: Macroeconomics Kushnir. Dostupno na:
<http://macroeconomics.kushnir.mk.ua/index.php?indicator=gdp&area=russia&lang=en>

Graf 1. Bruto domaći proizvod u Rusiji od 1990. do 2014. godine

Izvor: Macroeconomics Kushnir. Dostupno na:
<http://macroeconomics.kushnir.mk.ua/index.php?indicator=gdp&area=russia&lang=en>

Prema procjenama Međunarodne energetske agencije realni BDP će rasti na prosječnoj godišnjoj stopi od 4,3% u razdoblju od 2009. godine do 2015., te će se nakon toga stopa ekonomskog rasta postupno smanjivati u dugoročnom periodu, pa je stoga prosjek od 2009. do 2035. godine 3,6%.⁴⁰ U nastavku slijedi tablica koja bolje prikazuje procjene za stanovništvo i BDP do 2035. godine u Rusiji.

⁴⁰International Energy Agency (2011). *World Energy Outlook*. [Online]. str.252. Dostupno na:
https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2011_WEB.pdf

Tablica 4. Stanovništvo i BDP u Rusiji

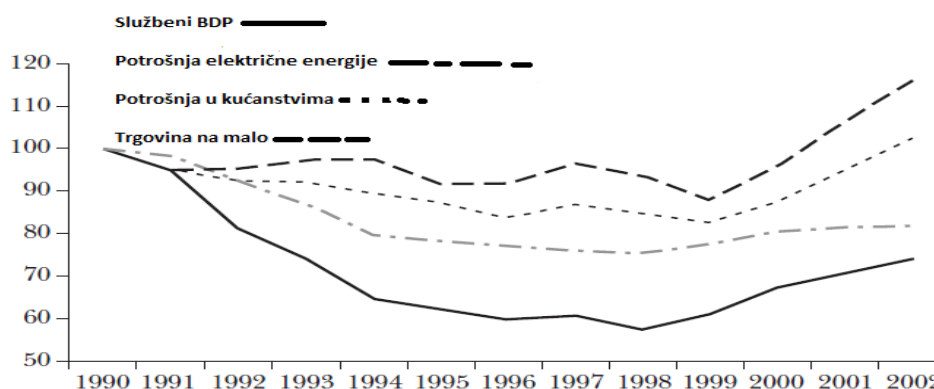
	Stanovništvo			BDP (\$ 2010,PPP*)			BDP per capita (\$2010,PPP*)		
	2009 (milijuni)	1991- 2009 (%)	2009- 2035 (%)	2009 (milijarde)	1991- 2009 (%)	2009- 2035 (%)	2009 (\$)	1991- 2009 (%)	2009- 2035 (%)
Rusija	142	-0,2	-0,3	2 138	0,4	3,6	15 069	0,7	3,9
EU	501	0,3	0,2	14 911	1,9	1,9	29 755	1,5	1,7
Svijet	6 765	1,3	0,9	70 781	3,2	3,6	10 463	1,9	2,6

*Purchasing power parity – paritet kupovne moći

Izvor: izrada autorice prema: International Energy Agency(2011.). World Energy Outlook. [Online]. str. 252. Dostupno na:

https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2011_WEB.pdf

Ruski BDP je od njenog osamostaljenja pao za oko 39%, no tijekom 90-ih godina ruska neslužbena ekonomija je rapidno rasla a jedan od načina provjere takvog stanja jest putem tehnike za mjerenje rasta cijele ekonomije (službene i neslužbene), odnosno potrošnje energije (u teoriji i neregistrirane tvrtke moraju koristiti energiju). Graf 2 pokazuje trend BDP-a umanjen za rast cijena u razdoblju između 1990. i 2002. godine, a uz ostale parametre potrošnje energije koji su na slici navedeni na engleskom jeziku a ovdje prevedeni na hrvatski, electricity consumption – potrošnja energije, final consumption on households – potrošnja u kućanstvima, real retail trade turnover – trgovina na malo).

Graf 2. Ekonomske promjene u Rusiji, 1990.-2002.

Izvor: Shleifer,A., Treisman,D.: A Normal Country: Russia After Communism(2005). Dostupno na:

<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/Papers/normjepoct06.pdf>

Prema grafu 2 službeni BDP pao je 26% dok je potrošnja energije pala samo 18% što upućuje na zaključak da pad proizvodnje u 90-im godinama nije bio toliko strm kako su navodile službene statistike. U to je vrijeme i trgovina na malo porasla 16%. U siječnju 1992. godine je većina cijena liberalizirana te su se i proizvođači i dobri uskoro našli na policama dućana. Osim toga tijekom 1993. i 1994. godine počeo se implementirati privatizacijski program te je do sredine 1994. godine gotovo 70% ruske ekonomije bilo privatizirano. Upravo se iz prethodnog grafa može vidjeti kako se većina pada dogodila prije 1994. godine i masovne privatizacije. Državni program privatizacije poduzeća je predviđao 3 mogućnosti privatizacije poduzeća:

- a) podjela 25% dionica poduzeća besplatno (bez prava odlučivanja) s pravom otkupa dodatnih 10% dionica po cijeni od 70% iznad nominalne vrijednosti,
- b) prodaja 70% dionica po cijeni od 70% iznad nominalne vrijednosti dionica, ali bez prilagođavanja cijene stopi inflacije,
- c) komplicirana varijanta privatizacije s restrukturiranjem poduzeća (zbog kompleksnosti rijetko primjenjivana).⁴¹

Privatizacija je bila decentralizirana, drugim riječima svako je poduzeće samo pripremalo i provodilo privatizaciju, a centralna državna tijela su koordinirala cijeli proces, no ubrzo se ovaj način pokazao negativnim po stanovništvo. Iako su formalno radnici dobili kontrolu u poduzećima, direktori su zadržali stvarnu kontrolu provođenjem različitih mjera, koristeći se i ucjenom pri isplati plaća kako bi radnike prisilili na prodaju dionica. Ekonomska elita je time uspjela zadržati dominantan položaj i kontrolu nad poduzećima, a istovremeno tvornice nisu dobile sredstva potrebna za tehnološku modernizaciju i reorganizaciju, dok je konačni rezultat privatizacije bio daljnje siromašenje radnika. Prije konačnog raspada SSSR-a, prosječni životni vijek ruskog stanovništva bio je 64, a 1999. je smanjen na 59 godina, dok je 2013. godine životni vijek 71 godina. Razlozi takve slike bili su loši socijalni uvjeti kao i veliki problemi u sustavu socijalne skrbi i zdravstvenog osiguranja građana. Bolnice na periferiji i u manjim sredinama su rijetko imale redovitu opskrbu toplom vodom ili električnom energijom. U prvih 10 godina postojanja države nezaposlenost je također bila problem, te je stopa nezaposlenosti bila u tom razdoblju 24%. No, Rusija nikad nije osjetila što točno znači nezaposlenost jer su njene brojke bolje i od europskih čija je prosječna stopa malo ispod 10%, te njene brojke ne osciliraju toliko niti u vrijeme krize dok se u Europi tada očekuje 12%. No, ovo ne znači da problem ne postoji, jer je jedan takav na tržištu rada u Rusiji tzv. „skrivena

⁴¹Barić, R. (1999): Politička komponenta ruske ekonomske krize, *Politička misao*, Vol. 36, br. 4, Zg, str. 14.
Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/49470>

nezaposlenost“ kada su zaposlenici poslani na neplaćeni dopust ili im se smanje njihovi radni sati. Tablica 5 koja slijedi pokazuje stopu nezaposlenosti od 1991. do 2015. godine.

Tablica 5. Nezaposlenost u Rusiji od 1991. do 2015. godine u % od ukupne radne snage

Godina	Nez.	Godina	Nez.	Godina	Nez.	Godina	Nez.	Godina	Nez.
1991.	12,2	1996.	9,7	2001.	9,0	2006.	7,1	2011.	6,5
1992.	5,2	1997.	11,8	2002.	7,9	2007.	6,0	2012.	5,5
1993.	5,9	1998.	13,3	2003.	8,2	2008.	6,2	2013.	5,5
1994.	8,1	1999.	13,0	2004.	7,8	2009.	8,3	2014.	5,1
1995.	9,4	2000.	10,6	2005.	7,1	2010.	7,3	2015.	5,8

Izvor: izrada autorice prema: The World Bank, Data (2016.). [Online]. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS/countries?page=1>

Također se smanjio i ukupan broj stanovnika sa 151 milijuna u 1990. godini na oko 146 milijuna u 1999., te se taj negativan trend nataliteta zadržao i do danas pri čemu Rusija spada u zemlje u kojim godišnje više ljudi umire (oko 2 milijuna) nego se rađa (oko 1,3 milijuna).⁴² Demografski trendovi u Rusiji stoga pokazuju veliko zanimanje i zabrinutost u političkim krugovima. Ruska populacija se smanjila za oko 4% od 1990. godine a pretpostavke su da će nastaviti padati i u narednim godinama. Ukupan broj stanovnika u Rusiji iznosi 143,8 milijuna u 2014. godini dok se predviđa da će do 2035. godine taj broj biti 133 milijuna, a do 2050. godine će pasti na 107 milijuna.⁴³ Tablica 6 jasno pokazuje kako se broj stanovnika od 1990. godine do danas smanjivao.

Tablica 6. Broj stanovnika u Rusiji od 1990. do 2014. godine u milijunima

Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika
1990.	148 292 000	1998.	147 670 692	2006.	143 049 528	2014.	143 819 569
1991.	148 624 000	1999.	147 214 392	2007.	142 805 088		
1992.	148 689 000	2000.	146 596 557	2008.	142 742 350		
1993.	148 520 000	2001.	145 976 083	2009.	142 785 342		
1994.	148 336 000	2002.	145 306 046	2010.	142 849 449		
1995.	148 375 726	2003.	144 648 257	2011.	142 960 868		
1996.	148 160 042	2004.	144 067 054	2012.	143 201 676		
1997.	147 915 307	2005.	143 518 523	2013.	143 506 911		

Izvor: izrada autorice prema: The World Bank, Data (2016.). [Online]. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

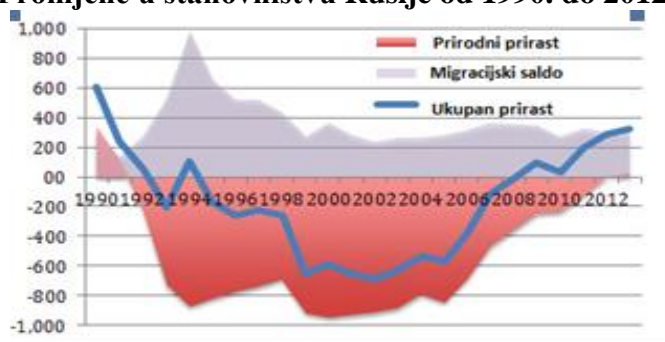
U nastavku slijede dva grafa koji pokazuju promjene u stanovništvu Rusije na 1000 stanovnika, prirodni prirast, migracijski saldo i ukupan prirast nakon njenog osamostaljenja te promjene stanovništva u Europskoj uniji.

⁴² Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L. (2011): *Politika europskih integracija*, Ljevak, Zg, str. 349.

⁴³ World population Review (2015): Europe Population 2015. Dostupno na:

<http://worldpopulationreview.com/continents/europe-population/>

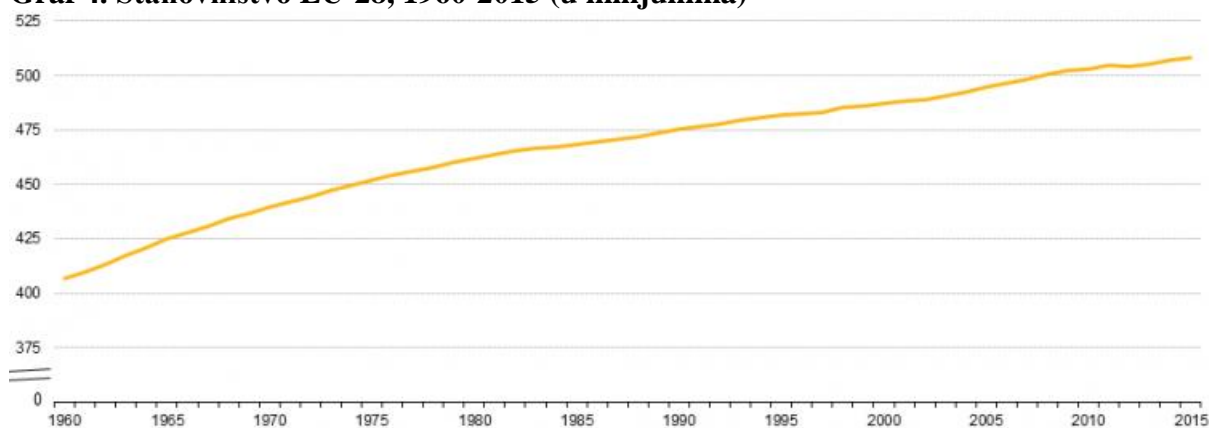
Graf 3. Promjene u stanovništvu Rusije od 1990. do 2012. godine

Izvor: Aleksashenko, S.: The Russian economy in 2050: Heading for labor-based stagnation (2015). Dostupno na:

<http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2015/04/02-russia-economy-labor-based-stagnation-aleksashenko>

Graf 4. Stanovništvo EU-28, 1960-2015 (u milijunima)

Izvor: Eurostat: Population and population change statistics (2015). Dostupno na:

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics

Europska unija je 1990. godine imala oko 475 milijuna stanovnika a 2015. godine ih ima oko 508 milijuna što se može vidjeti na grafu 4.

Prije raspada Sovjetskog Saveza, u jesen 1991. godine stopa inflacije iznosila je 138%, a proračunski deficit 30% BDP-a. Ti su uvjeti doveli do početka reformi usmjerenih na tranziciju ruske ekonomije prema tržišnom modelu a s liberalizacijom cijena. Ekonomska tranzicija u Rusiji između 1992. i 1998. godine može se podijeliti u tri faze:

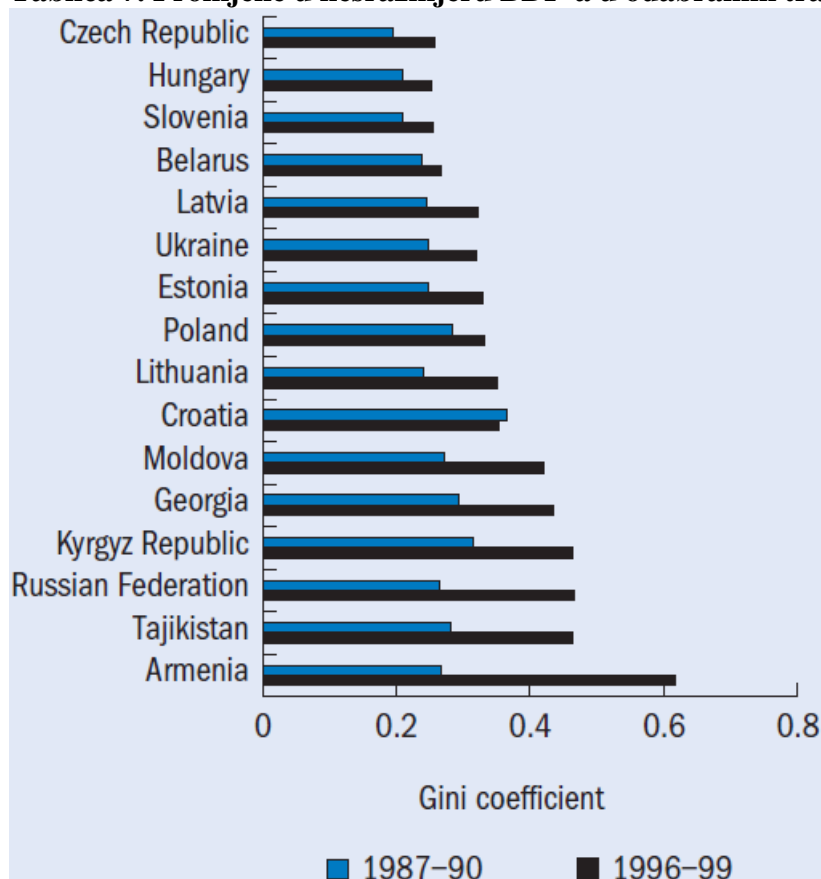
- a) razdoblje radikalne šok-terapije – liberalizacija cijena, početak privatizacije državnih poduzeća (1992.-1994.),

- b) razdoblje između 1995. i 1997. koje karakterizira napuštanje radikalnih reformi, te zaustavljanje hiperinflacije i (naizgled) stvaranje uvjeta za ekonomski oporavak, ponajprije uzimanjem velikih novčanih pozajmica iz inozemstva,
- c) naglo pogoršavanje ekonomske situacije u prvoj polovini 1998. godine koje dovodi do ekonomskog kolapsa u kolovozu čime je razotkriven neuspjeh u pokušaju tranzicije s planske na tržišnu ekonomiju.⁴⁴

Siva ekonomija i prijevara su bile naširoko rasprostranjene no nisu svi ekonomski pokazatelji bili loši. Iako je BDP nastavio padati nakon 1993. godine, njegova stopa se smanjivala te je Rusija imala ekonomiju koja se činila živahnom. Za Rusiju se predviđalo da će njena ekonomija početi s rastom 1996. godine, no ta je prognoza bila pogrešna. Rusija se našla u periodu tranzicije koji je trajao 10 godina te je uz Armeniju, Moldaviju i Kirgistan bila država s najvećim pokazateljem nejednakosti dobiven putem Gini koeficijenta (standardna mjera za nejednakost), i to gotovo dvostruko više nego u razdoblju prije tranzicije. Države u sljedećoj tablici su svoju tranziciju započele s najnižim razinama nejednakosti u svijetu dok su danas na prvim mjestima nejednakosti. U nastavku slijedi tablica koja bolje predočuje situaciju u Rusiji i izabranim državama u tranziciji u odabranim razdobljima a gdje je i Hrvatska uvrštena.

⁴⁴ Barić, R. (1999): Politička komponenta ruske ekonomske krize, *Politička misao*, Vol. 36, br. 4, Zg, str. 13.
Dostupno na:
<http://hrcak.srce.hr/file/49470>

Tablica 7. Promjene u nesrazmjeru BDP-a u odabranim tranzicijskim zemljama

Izvor: The World Bank, *Transition: The First Ten Years* (2002.). Dostupno na: <http://siteresources.worldbank.org/ECAEXT/Resources/complete.pdf> (31.10.2015.)

Jedan od problema je bila i opravdana nevoljkost stranih poduzeća da uspostave podružnice u Rusiji, sve dok ugovori nisu vrijedili ni papira na kojem su tiskani.⁴⁵ U to je vrijeme također i vladino financijsko upravljanje imalo nedostatke, odnosno mane. Između prosinca 1991. i prosinca 2001. godine vrijednost rublje je pala za više od 99% u odnosu na dolar te su tek 1995. godine vlasti uspjele stabilizirati inflaciju. Zbog ovakvog stanja se u Rusiji činilo kako je uspješno započeo prijelaz s planske na tržišnu ekonomiju. Tablica 7 pokazuje promjene inflacije od 1993. godine do 2015. u Rusiji mjerene putem indeksa potrošačkih cijena (CPI – Consumer Price Index) koji izračunava košaricu potrošačkih dobara i usluga, pri čemu povećanje CPI-a nagovještava povećanje inflacije. U Rusiji najznačajnije kategorije koje ulaze u CPI jesu hrana i bezalkoholna pića (30%), transport (14%), odjeća i obuća (11%), stanovi, kuće, voda, struja, plin i ostala goriva (11%), rekreacijske i kulturne aktivnosti (6%), alkoholna pića i duhanski proizvodi (6%), kućanski aparati (6%) te zdravlje, komunikacijske mreže, obrazovanje, hoteli, restorani i ostale usluge (16%). Inflacija je najviša bila u početnim

⁴⁵ Service, R. (2014): *Povijest suvremene Rusije: Od carizma do 21.stoljeća*, Sandorf, Zagreb, str.514

godinama nakon osamostaljenja, te je zabilježena je i 1999. godine nešto viša, 85,7% a nakon toga se spustila na oko 20% uz daljnje sniženje. Godine 2015. inflacija se povisila na oko 15% a što je rezultat slabljenja nacionalne valute uzrokovane padom cijena nafte.

Tablica 8. Inflacija u Rusiji od 1993. godine do 2015. prema indeksu potrošačkih cijena (%)

Godina	CPI (%)	Godina	CPI (%)	Godina	CPI (%)
1993.	874,6	2001.	21,5	2009.	11,7
1994.	307,6	2002.	15,8	2010.	6,9
1995.	197,5	2003.	13,7	2011.	8,4
1996.	47,7	2004.	10,9	2012.	5,1
1997.	14,8	2005.	12,7	2013.	6,8
1998.	27,7	2006.	9,7	2014.	7,8
1999.	85,7	2007.	9,0	2015.	15,55
2000.	20,8	2008.	14,1		

Izvor: izrada autorice prema: The Worl Bank, Dana (2016.). [Online]. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/countries>

No u isto vrijeme je financijska kriza dovela do devalvacije valute i odgodu otplate stranog duga od strane vlasti. Godine 1998. su izdane državne obveznice kako bi se popunio proračun te su i u isto vrijeme globalna financijska tržišta bila grozničava. S takvim se stanjem rusko gospodarstvo nije kretalo prema tržišnim reformama, već suprotno, zatvaranju u uske granice. U to vrijeme su karakteristike ruske ekonomije bile precjenjivanje svih ključnih parametara kao što su cijene, prodaja, nadnice, porez i proračun što je dovodilo do pretjeranog trošenja sredstava od prevelikog državnog aparata.⁴⁶ U vrijeme tranzicije je u Rusiji vladala i kronična nestašica novca uzrokovana bijegom kapitala u inozemstvo te su procjene da je u tim godinama iz Rusije nestalo 350 milijardi USD. Posljedica toga bila je navala na rublju u kolovozu 1998. godine te je Rusija jednostrano prestala plaćati međunarodne pozajmice. Ovaj se financijski krah za razliku od očekivanog za Rusiju pokazao kao prednost jer je devalvacija rublje povećala cijene uvoznih dobara čime je pružila potporu domaćoj industriji i poljoprivredi. Mnogi su obrti, trgovine i kiosci kupovali i prodavali ruske proizvode te je time 1999. godine ekonomski oporavak bio neosporan dok je BDP rastao. Ipak, treba napomenuti kako je proizvodnja bila daleko ispod razine iz 1990. godine, zadnje godine postojanja SSSR–a te se ovi koraci prema naprijed tretirani kao uspjeh mogu nazvati slučajnim rezultatom

⁴⁶ Barić, R. (1999): Politička komponenta ruske ekonomske krize, *Politička misao*, Vol. 36, br. 4, Zg, str. 11. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/49470>

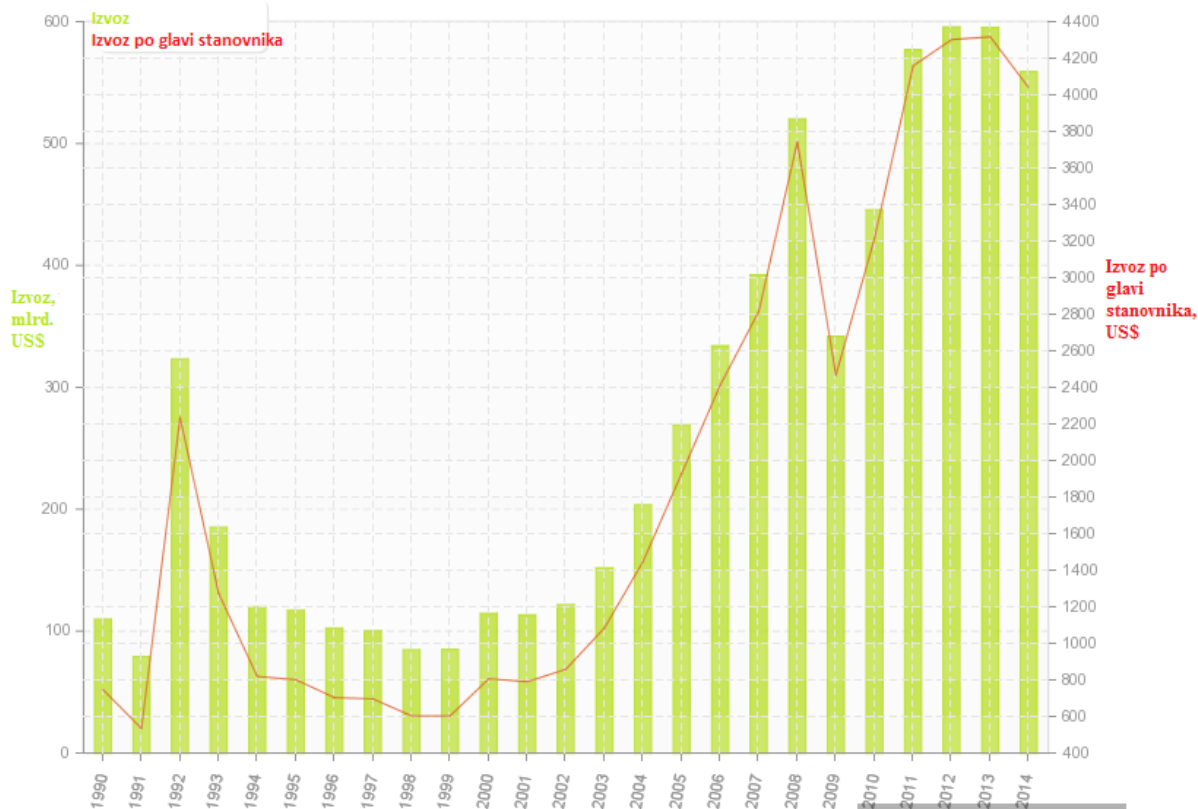
hirovitosti financijskih tržišta u Rusiji i inozemstvu. Snagu koju je Rusija zadržavala u svjetskoj ekonomiji temeljila je na izvozu vlastitih prirodnih resursa gdje su prednjačili nafta i plin dok su ih pratili zlato, dijamanti, nikal i drvena masa. Tablica 9 pobliže objašnjava izvoz Rusije od 1990. godine do 2014. i izvoz po glavi stanovnika. Može se vidjeti kako izvoz ima konstantan rast osim 2008. godine kada je bio 520 milijardi \$ a već sljedeće oko 340 milijardi dolara te je izvoz po glavi stanovnika također u stalnom porastu pa on 2014. godine iznosi oko 4 tisuće \$. Također su ovi podaci prikazani i na grafu 5.

Tablica 9. Izvoz Rusije od 1990. do 2014. godine u milijardama američkih \$

Godina	Milijarda američkih (US) \$		Po glavi, US \$		Rast, %			Udio, %	
	Stvarne cijene	Cijene 1990.	Stvarne cijene	Stalne cijene	Svijet	Europa	Istočna Europa		
1990.	109	109	747		2,5	5	54,1		
1991.	78	297	534	171,4	1,7	3,5	48,5		
1992.	323	238	2 235	-20	6,3	12,3	77,6		
1993.	185	233	1 273	-2,1	3,7	7,9	66,4		
1994.	120	244	819	4,9	2,2	4,8	53,4		
1995.	117	262	801	7,2	1,8	3,9	46,8		
1996.	102	271	703	3,7	1,5	3,3	41,3		
1997.	100	270	696	-0,48	1,4	3,2	41,3		
1998.	84	275	603	1,9	1,2	2,6	35,6		
1999.	84	306	603	11,2	1,2	2,6	36,6		
2000.	114	335	806	9,5	1,4	3,4	41,2		
2001.	113	350	790	4,2	1,5	3,3	38,6		
2002.	121	385	858	10,3	1,5	3,4	37,6		
2003.	151	434	1 084	12,5	1,6	3,5	37,2		
2004.	203	485	1 447	11,8	1,8	3,9	37,3		
2005.	269	516	1 928	6,5	2,1	4,7	39,9		
2006.	333	554	2 412	7,3	2,2	5,1	40,4		
2007.	392	589	2 815	6,3	2,3	5,1	38,4		
2008.	520	592	3 743	0,59	2,6	6	40,6		
2009.	341	564	2 467	-4,7	2,1	5	36,7		
2010.	445	604	3 215	7	2,3	5,8	39,5		
2011.	576	606	4 158	0,31	2,6	6,4	40,9		
2012.	595	613	4 302	1,1	2,6	6,8	42,2		
2013.	595	641	4 317	4,6	2,5	6,5	41		
2014.	558	640	4 038	-0,079	2,3	6	38,9		

Izvor: izrada autorice prema: Macroeconomics Kushnir. [Online].
http://www.kushnirs.org/macroeconomics/en/russia_export.html

Graf 5. Izvoz Rusije od 1990. do 2014. godine

Izvor: Macroeconomics Kushnir. [Online]. Dostupno na:
http://www.kushnirs.org/macroeconomics/_en/russia_export.html

Rusija je danas 9.-ta izvozna ekonomija svijeta koja najviše izvozi sirovu naftu, rafiniranu naftu, naftni plin, brikete i sirovi aluminij te su njene najznačajnije izvozne destinacije Nizozemska, Kina, Njemačka i Italija. S druge strane, Rusija najviše uvozi aute, pakirane lijekove, automobilske dijelove, računala i distribucijsku opremu i to iz Kine, Njemačke, Bjelorusije, Ukrajine i Sjedinjenih Američkih Država.⁴⁷ Slijede tablica i graf uvoza Rusije također od 1990. godine do 2014. te tablica trgovinske bilance.

Tablica 10. Uvoz Rusije od 1990. do 2014. godine u milijardama američkih \$

Godina	Milijarde američkih \$		Po glavi, US \$		Rast, %	Udio, %		
	Stvarne cijene	Cijene 1990.	Stvarne cijene	Stalne cijene		Svijet	Europa	Istočna Europa
1990.	109	109	745		2,5	4,9	54,1	
1991.	77	296	528	171,4	1,7	3,5	48,9	
1992.	252	190	1 747	-36	5	9,9	73,5	
1993.	149	172	1 026	-9,4	3,1	6,8	60	
1994.	101	188	691	9,4	1,9	4,3	48,5	
1995.	103	203	708	8,1	1,6	3,6	43,7	

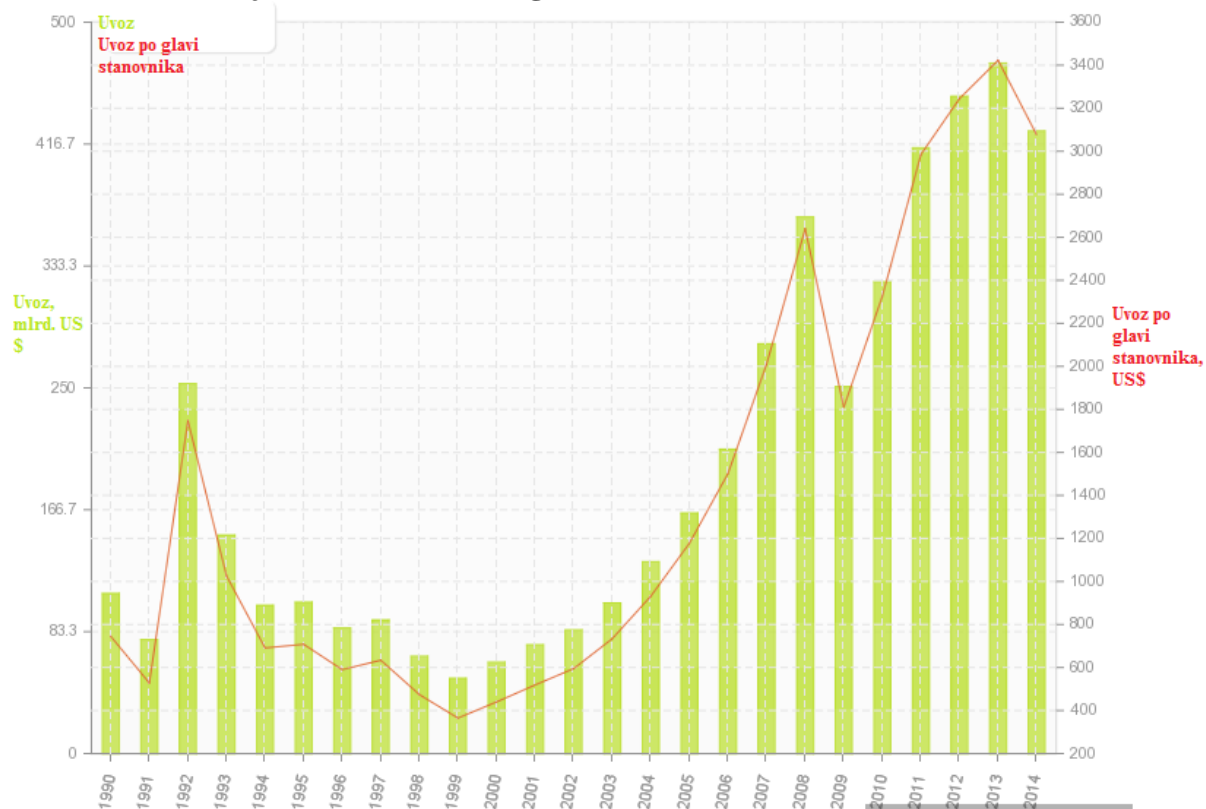
⁴⁷ <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/rus/>

1996.	85	206	590	1,3	1,3	2,9	36,9
1997.	91	207	634	0,37	1,3	3,1	36,9
1998.	66	171	474	-17,4	0,98	2,2	28,3
1999.	51	141	365	-17	0,72	1,7	24,3
2000.	62	187	440	32,4	0,78	1,9	25,8
2001.	74	223	519	18,7	0,96	2,3	27,6
2002.	84	255	595	14,6	1	2,5	28,1
2003.	102	300	734	17,7	1,1	2,5	27,3
2004.	131	370	932	23,3	1,2	2,6	26,7
2005.	164	432	1 178	16,6	1,3	3	27,9
2006.	207	524	1 502	21,3	1,4	3,3	28,4
2007.	280	661	2 011	26,2	1,6	3,8	29
2008.	366	759	2 639	14,8	1,9	4,4	30,3
2009.	250	528	1 810	-30,4	1,6	3,8	29,3
2010.	322	664	2 326	25,8	1,7	4,4	31,4
2011.	414	799	2 985	20,3	1,9	4,8	32,8
2012.	449	869	3 245	8,7	2	5,5	35,4
2013.	471	902	3 423	3,8	2,1	5,6	35,9
2014.	425	831	3 076	-7,9	1,8	5	33,3

Izvor: izrada autorice prema: Macroeconomics Kushnir. [Online]. Dostupno na:
<http://www.kushnirs.org/macroeconomics /en/russia import.html>

U tablici 10 je prikazan uvoz, uvoz po glavi stanovnika, rast i udio uvoza iz svijeta, Europe i istočne Europe kako bi se moglo što detaljnije vidjeti odakle Rusija uvozi najviše. Rusija je uvozila 2014. godine oko 425 milijarde američkih \$ što je manje nego je izvozila pa je njena trgovinska bilanca pozitivna. Najviši izvoz je postignut 2013. godine 471 milijarda US \$.

Graf 6. Uvoz Rusije od 1990. do 2014. godine

Izvor: Macroeconomics Kushnir. [Online]. Dostupno na:
http://www.kushnirs.org/macroeconomics/_en/russia_import.html

U 2015.-oj godini je Rusija nešto manje izvozila i uvozila a što se može vidjeti u tablici 11 a što se može pripisati i različitom izvoru prikupljenih podataka autorice ovog rada. Treba ipak naglasiti kako je trgovinska bilanca Rusije pozitivna te ona 2015. godine iznosi 146 milijardi i 263 milijuna američkih \$, dok je 2011. godine trgovinska bilanca bila najveća, skoro 200 milijardi US \$.

Tablica 11. Trgovinska bilanca Rusije u milijunima US \$ od 1994. do 2015. godine

Godina	Izvoz dobara	Uvoz dobara	Trgovinska bilanca
1994.	67 379	50 452	16 927
1995.	82 419	62 603	19 816
1996.	89 685	68 092	21 592
1997.	86 895	71 983	14 913
1998.	74 444	58 015	16 429
1999.	75 551	39 537	36 014
2000.	99 220	42 131	57 089
2001.	96 553	51 317	45 236
2002.	102 068	58 418	43 650

2003.	129 060	73 214	55 846
2004.	177 861	94 244	83 616
2005.	240 024	123 839	116 185
2006.	297 481	163 187	134 294
2007.	346 530	223 084	123 447
2008.	466 298	288 673	177 625
2009.	297 155	183 924	113 231
2010.	392 674	245 680	146 995
2011.	515 409	318 555	196 854
2012.	527 434	335 771	191 663
2013.	523 275	341 337	181 939
2014.	497 763	308 026	189 737
2015.	340 349	194 086	146 263

Izvor: The Central Bank of the Russian Federation, Statistics, Macroeconomic Financial Statistics, External Sector Statistics, External Trade in Goods and Services. [Online]. Dostupno na: <http://www.cbr.ru/Eng/statistics/?PrId=svs>

S obzirom da Rusija ima pozitivnu trgovinsku bilancu, može držati svoj vanjski dug pod kontrolom, no čim cijene nafte padnu ili padne vrijednost rublja ili se Rusiji uvedu sankcije ona ne može toliko jednostavno otplaćivati svoj dug. Od 2000. godine do 2014. se vanjski dug povećao 4 puta te sad iznosi 714 milijardi američkih \$ te je to i njegova najviša vrijednost u 15 godina prikazanih u tablici 12.

Tablica 12. Vanjski dug Rusije od 2000. do 2014. godine u milijardama američkih \$

Godina	Vanjski dug	Godina	Vanjski dug	Godina	Vanjski dug
2000.	166	2005.	169	2010.	387
2001.	163	2006.	215	2011.	480
2002.	149	2007.	287	2012.	519
2003.	153	2008.	356	2013.	631
2004.	175	2009.	483	2014.	714

Izvor: izrada autorice: Indexmundi. [Online]. Dostupno na: <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=94&c=rs&l=en>

Prema iznesenim podacima, očito je kako je Rusija prošla značajne promjene od pada Sovjetskog Saveza, mijenjajući se od globalno izolirane i centralno planirane ekonomije u tržišno orijentiranu i globalno integriranu ekonomiju ali uz daljnju veliku koncentraciju bogatstva u rukama državne vlasti. Stoga je potrebno istaknuti kako je ogroman problem ruskog gospodarstva nejednaka razlika razvoja i bogatstva pojedinih regija, pa je u pojedinim provincijama prosječni dohodak po stanovniku i do deset puta manji od dohotka u

prijestolnici. Ipak, prema Izvješću o globalnoj konkurentnosti 2015.-2016., Rusija će se pomaknuti za čak 8 mjesta, pa će sada biti na 45. mjestu s ocjenom 4.44 od 140 gospodarstva svijeta, a što može pripisati unaprjeđenjem na nekim aspektima tržišne efikasnosti, kao što su regulatorno poslovno okruženje i unutarnja konkurentnost koji odražavaju napore vlasti za poboljšanjem unutarnjih uvjeta poslovnom okruženju, odnosno poslovnim aktivnostima.⁴⁸ Uz to su također i uvozne carine uvelike smanjene kao rezultat ruskog članstva u Svjetsku trgovinsku organizaciju 2012. godine. Rusija ima i prostora za napredak, odnosno potrebe postizanja većeg prosperiteta kako za sebe tako i za druge države u regiji s kojima je snažno povezana, pogotovo u podindeksu institucija u kojem zauzima tek 100.-to mjesto, zatim razvoja financijskih tržišta koje zauzima 95.-to mjesto te efikasnosti tržišta roba na 92.-om mjestu. Dok u indeksima osnovnih uvjeta i povećanja efikasnosti Rusija zauzima približna mjesta, 47. i 40.-to, u indeksu inovacija i sofisticiranosti zauzima 76. mjesto dok je godinu ranije bila na 75. mjestu. Bez obzira što se prema ovom izvješću Rusija penje prema vodećim zemljama, polagano smanjenje cijena nafte posljednjih godina kao i poteškoće u privlačenju stranih izravnih investicija utječu na zamjetljivo smanjenje rasta stope BDP-a te je time potaknuto, ministarstvo ruskog ekonomskog razvoja krajem 2013. godine smanjilo prognoze rasta do 2030. godine na prosječnih 2,5% na godinu, manje od prijašnjih prognoza od 4,0 do 4,2%. Ruskom intervencijom u Ukrajini, izgledi ekonomskog rasta su još više pali, uz očekivanja da bi rast BDP-a mogao pasti na razinu nule.

⁴⁸ Nacionalno vijeće za konkurentnost (2015). The Global Competitiveness Report 2015-2016. str. 48 od 403. [Online]. Dostupno na: <http://www.konkurentnost.hr/lgs.axd?t=16&id=545> (28.12.2015.)

4. PODRUČJA SURADNJE EU – a I RUSIJE

Ruska Federacija ima za cilj razvijati blisko i dugoročno partnerstvo s EU–om temeljeno na principima jednakosti, zajedničkih koristi i poštivanja međusobnih interesa. Taj odnos Rusije i EU–a predstavlja kritičnu točku u oblikovanju političke i ekonomske slike Europe. Ipak, na početku 21. stoljeća očekivanja suradnje Rusije s ostatkom Europe su bila složena zbog zastarjelih stavova Rusije na svim pitanjima kao i zbog općeg kaosa i nesređenosti koji je vladao u Rusiji. Europska unija je gospodarski i politički savez 28 zemalja te se počela sve više širiti prema istoku Europe. Njene današnje članice a koje su nekad pripadale SSSR-u jesu Estonija, Latvija i Litva a pretpostavlja se da će do 2046. godine sve države Europe biti članice EU–a dok jedino Rusija neće.⁴⁹ Europska unija predstavlja jedinstveno tržište uspostavljeno na temelju standardiziranog pravnog sustava koji se primjenjuje u svim zemljama Unije i koji jamči slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala.⁵⁰ Unija se temelji na vrijednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina te su te vrijednosti zajedničke državama članicama u kojima prevladava pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i ravnopravnost žena i muškaraca.

Za Ruse je svijet bio neprijatelj te su bile potrebne značajne promjene u zdravstvu, socijalnom aspektu, zastarjeloj tehnologiji kao i promišljanju da je Rusija i dalje supersila u svijetu. Jedini način da Rusija započne svoj gospodarski oporavak bio je postići zajedničke interese s Europskom unijom koja se sve više približavala njezinim granicama.⁵¹ No, Rusija nije bila sigurna da li je to približavanje EU–a bila prijetnja ili prilika, hoće li posljedice za Rusiju biti politička izolacija, hoće li šengenski režim i uređeni sustav viza nakon širenja EU–a stvoriti nove podjele između Rusije i njezinih susjeda. S druge strane postavljalo se pitanje i hoće li pristupanje središnjih i istočnih europskih zemalja (Central and Eastern European countries) ojačati trgovinske, financijske i ljudske kontakte između Rusije i Unije kao i hoće li pomoći osnažiti zapadne regije Rusije. Razvoj glatke suradnje Rusije i EU–a je bio obilježen mnogim preprekama. Teško je bilo uspostaviti suradnju između grupe različitih država unutar kojih je neovisnost udružena i tradicionalne države s obrambenim stavom svoje neovisnosti. U to su vrijeme zapravo mnoga pitanja bila otvorena, a ni jedna strana nije imala adekvatan odgovor. Jedino što se sa sigurnošću znalo, a i danas se prepoznaje u ruskim aktivnostima jest da se

⁴⁹ Hodak, Lj. (2010.): *Europska unija*, Mate, Zagreb

⁵⁰ Hodak, Lj. (2010.): *Europska unija*, Mate, Zagreb, str. 508.

⁵¹ Antonenko, O., Pinnick, K. (2005.): *Russia and the European Union*, Routledge, London.

Rusija želi vratiti na staro i postati opet država koja će biti prepoznata u svijetu po svojoj vojnoj, političkoj i gospodarskoj moći. Stoga se Rusija ipak morala prikloniti Europskoj uniji i prihvatiti njene okvire suradnje.

Rusija i Europska unija danas postižu intenzivnu trgovinsku razmjenu i ekonomske odnose te su Rusija i sve članice EU-a pripadnice Ujedinjenih naroda (UN–United Nations), Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (Organisation for security and cooperation in Europe) i Vijeća Europe (Council of Europe). Danas se Rusija pokazuje kao država koja svu svoju snagu usmjerava jačanju suradnje sa EU-om u pitanjima suzbijanja terorizma, organiziranog kriminala, ilegalne migracije, trgovine ljudima i nedozvoljene prodaje droge te pokazuje velike interese u udruživanju snaga u suzbijanju efekata klimatskih promjena. Područja suradnje Rusije i Europske unije jesu trgovina, energetska suradnja i sigurnost, pitanja vize, pitanja migracije, borba protiv tranzicijskog kriminala i terorizma, suradnja u suzbijanju droge, pravosudna suradnja, suzbijanje naoružanja, kontrola izvoza i razoružanje, krizni menadžment (upravljanje u krizama), civilna zaštita, istraživanje, znanost i tehnologija, obrazovanje i kultura.

Europska unija surađuje i s nekim ruskim oblastima već ranije spomenutim u radu, a to su Kalinjingrad i Sjeverni Kavkaz. Kad je 2004. godine EU proširila svoje granice, odnosno dobila deset novih država, posljedica toga bila je da ruska oblast Kalinjingrad postane eksklava okružena teritorijem EU-a i s granicama prema Poljskoj i Litvi. Rusija je pokazala zabrinutost tim događajem zbog potencijalnog negativnog utjecaja kojeg proširenje EU-a može imati na prijelaz robe i ljudi u i iz Kalinjingrada te je to dovelo do sporazuma dviju strana o pojednostavljivanju prijelaznog režima za kretanje ljudi još u 2003. godini. Cilj EU-a jest:

- a) osigurati da Kalinjingrad može imati koristi i da može pridonijeti održivom razvoju regije Baltičkog mora,
- b) promovirati socio–ekonomski razvoj Kalinjingrada,
- c) osigurati glatko i efikasno funkcioniranje prijelaza robe i ljudi između Kalinjingrada i ostatka Rusije.⁵²

Tijekom 90–ih godina, ekonomija Kalinjingrada je imala strm pad uz negativne društvene posljedice. Međutim, od 2001. godine njezin ekonomski rast je bio brži od ruskog prosjeka, te

⁵² European External Action Service. (2007). *The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners*. str.23. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/russia/docs/russia_brochure07_en.pdf

je postala važno izvozno središte za sirovine iz Rusije i uvozno za proizvedenu robu iz EU-a. Za Kalinjingrad se EU obvezala dati 100 milijuna eura tehničke pomoći u razdoblju 2001.–2003. i 2004.–2006. godine, dok je još 50 milijuna eura potvrđeno za razdoblje 2007.–2013. godine. Projekti tehničke pomoći uključuju izgradnju institucija, energiju, transport, restrukturiranje poduzeća, menadžment trening i okoliš te je konačan cilj podrška ruskim naporima poticanju ekonomskog i društvenog razvoja regije Kalinjingrada i za jačanje suradnje preko granica duž granica proširene EU sa Rusijom. Primjeri projekata uključuju:

- a) poticanje inovativnih aktivnosti malih i srednjih poduzeća, trgovine i investicija, unaprjeđenje distribucije energije i njezine efikasne upotrebe na industrijskoj i gradskoj razini,
- b) suradnja, razmjena i umrežavanje između Kalinjingrada i sveučilišta EU-a,
- c) programi borbe protiv droge, HIV/AIDS, tuberkuloze,
- d) okolišna podrška uz veći naglasak na pročišćavanje otpadnih voda te nadziranje izlivanja nafte u Baltičko more,
- e) unaprjeđenje zdravstvenih pokazatelja i strukovnog usavršavanja,
- f) unaprjeđenje uvjeta za razvoj poduzetništva.⁵³

4.1. GEOPOLITIKA I SURADNJA U SEKTORU ENERGIJE

Energija je pravi krvotok civilizacije, koristi se u neposrednoj potrošnji, odnosno za pogon automobila, zrakoplova, vlakova te se koristi za energetske transformacije, odnosno utrošak ugljena, prirodnog plina, urana ili nekog drugog primarnog izvora energije za dobivanje električne energije. Ne čudi stoga što je danas opće prihvaćeno stajalište da je energija duboko povezana s politikom te se tako dolazi do pojma geopolitika koji povezuje geografiju i politiku te znači znanstvenu disciplinu koja proučava utjecaj prostora i prostornih čimbenika na politiku.⁵⁴ Gledišta da je energija duboko povezana s politikom su se formirala na temelju iskustva u brojnim političkim krizama na Bliskom istoku koje su pratili poremećaji na naftnim tržištima, ali i nakon rusko–ukrajinskih plinskih kriza 2006. godine i 2009. godine koje su pogodile rusku isporuku plina Europi. U ovom radu je veći naglasak stavljen na samo gospodarstvo država, no za bolje razumijevanje utjecaja energije i njezine važnosti na društvo, ovdje će se pridodati i politički aspekt.

⁵³European External Action Service. (2007). *The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners*. str.24. [Online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/russia/docs/russia_brochure07_en.pdf

⁵⁴ Dekanić, I. (2011.): *Geopolitika energije*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb, str 13.

Rusija najviše izvozi sirovine u Europsku uniju koja njima oskudijeva, isporučuje joj trećinu vlastite nafte i prirodnog plina i gotovo četvrtinu svog ugljena i petrokemije. Europska unija nema drugog partnera koji joj može garantirati sigurnu dopremu u tolikim količinama. Još u vrijeme SSSR–a, konkretno 70–ih godina prošlog stoljeća, izgrađen je sustav naftovoda „Družba“ preko kojeg su se naftom opskrbljivale zapadne sovjetske republike ali i zemlje zapadne Europe, Italija, Zapadna Njemačka i Austrija. Rusija je barem što se tiče prve polovice 21. stoljeća postala prvom energetsom velesilom, a što se može pripisati terorističkim napadima na SAD 2001. godine nakon čega je ponovno dobila na značenju geopolitička važnost energije, posebno nafte čija je cijena porasla pa je Rusija znatno povećala prihode. Drugi razlog zašto je Rusija postala energetska velesila jest i promjena političkih odnosa u Ruskoj Federaciji dolaskom Vladimira Putina na čelo 2000. godine pri čemu izbacuje oligarhe iz prvog reda upravljanja naftnom industrijom. Nakon tih događanja, proizvodnja nafte se u Rusiji obnavlja te proizvodnja i izvoz rastu iz godine u godinu, tako da je prosječna godišnja stopa rasta proizvodnje nafte između 2001. i 2005. godine iznosila 10,5%.⁵⁵ Prema ovome, može se reći da se ruska gospodarska politika dugo temeljila na izvozu nafte i plina te je tako ruski izvoz nafte u Europu do 2007. godine rastao do 332 milijuna tona, a zatim se smanjivao i u 2014. godini iznosio 296 milijuna tona. Orijentacija ruskog gospodarstva na primarne sektore povezane s mineralnim izvorima i izvoz nafte i plina otkrivaju i istovremeno ranjivost ruskog gospodarstva, odnosno dok su cijene energenata visoke, rusko je gospodarstvo u prosperitetu, i obratno, kada energenti pojeftine, devizni priljev se smanjuje a gospodarstvo stagnira.

Rusija je vodeći proizvođač prirodnog plina u svijetu, 2008. je proizvela oko 601 milijardu m³, gotovo 20% od ukupne svjetske proizvodnje, a rezerve su iznosile 23% od ukupnih svjetskih rezervi, dok je 2014. primjerice proizvela nešto manje od 580 milijardi m³, a rezerve su tada iznosile 17% ukupnih potvrđenih rezervi plina u svijetu (ukupne svjetske rezerve na kraju 2014. godine su iznosile 187,1 trilijun m³⁵⁶), kad se tome pribroje i goleme rezerve ugljena koje čine oko 17,6% od ukupnih rezervi ugljena u svijetu, uloga Rusije u energetskej politici je doista velika. S druge strane Europska unija je sa svojih oko 500 milijuna stanovnika veliko tržište kojem treba uvoz plina i koje ima dobre platne sposobnosti. Nakon ovih iznesenih podataka, lako se da zaključiti kako je rast udjela Rusije u opskrbi EU-a

⁵⁵ Dekanić, I. (2011): *Geopolitika energije*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zg, str.167.

⁵⁶ British Petroleum, Natural gas reserves (2015). Dostupno na:

<http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/natural-gas-review-by-energy-type/natural-gas-reserves.html>

naftom i plinom poželjan s obje strane no potrebna su dodatna ulaganja u istraživanje i proizvodnju nafte i plina. Izvoz nafte i plina čini 65% ruskog izvoza što pokazuje kako Europa ovisi o ruskoj nafti, odnosno plinu, ali i obratno, Rusija ovisi o izvozu energije u Europu. Prema Energy Information Administration (EIA), europske države uvoze 84% nafte ruskih izvoznika, i oko 76% prirodnog plina.⁵⁷

Potrošnja energije u Europi u proteklih deset godina se smanjivala kao posljedica politike učinkovitosti korištenja i restrukturiranja energetike u Europskoj uniji, te je slijedom toga potrošnja primarne energije u EU–u smanjena s 1,823 milijarde tona ekvivalentne nafte u 2004. godini na oko 1,611 milijardi tona ekvivalentne nafte u 2014. godini. U nastavku slijedi tablica 13 koja prikazuje izvoz plina iz Rusije u neke europske zemlje u milijardama m³.

Tablica 13. Izvoz plina iz Rusije u neke europske zemlje u milijardama m³

	2000.	2005.	2008.	2011.	2014.
Njemačka	34,4	36,0	38,0	30,8	38,5
Italija	21,8	22,0	22,4	15,4	21,3
Češka Republika	-	-	6,6	8,2	4,7
Slovačka	-	-	5,9	-	4,3
Austrija	-	-	5,8	4,9	3,9
Mađarska	7,8	9,0	8,9	5,7	5,2
Grčka	-	-	2,8	2,6	1,7
Ukupno u Europu	130,3	156,4	184,4	140,6	147,7

Izvor: izrada autorice prema: Dekanić, I. (2015). Značajke energetske geopolitike južne i jugoistočne Europe. *Političke analize*. [Online]. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/216954>

Prema tablici 13 može se vidjeti kako se smanjuje izvoz plina iz Rusije u Europu, te će se ta potrošnja energije u Europi i dalje smanjivati ili će stagnirati zbog energetske strategije „20-20-20“ do 2020. godine. Ta strategija ima za cilj smanjenje potrošnje energije za 20%, povećanje energetske učinkovitosti za 20% te postizanje udjela obnovljivih izvora energije do 20%. Unatoč smanjenju potrošnje energije, smanjuje se i pridobivanje primarnih izvora energije čime se dalje povećava uvozna izloženost Europe u opskrbi strateški važnim izvorima primarne energije, naftom i prirodnim plinom.⁵⁸ Ipak, važno je napomenuti kako Rusija i EU nemaju stabilne odnose oko isporuke energije upravo zbog odnosa Rusije s tranzitnim zemljama, Ukrajinom i Bjelorusijom, a pri čemu najpogodniji pravci za izvoz ruskog plina idu preko Ukrajine. Eskaliranjem političke krize u Ukrajini 2014. i 2015. godine

⁵⁷ BBC NEWS, Europe, Russia's trade ties with Europe. Dostupno na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26436291>

⁵⁸ DEKANIĆ, I. (2015.): Značajke energetske geopolitike južne i jugoistočne Europe. *Političke analize*. [Online]. Vol. 6, br. 22. str. 2. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/216954>

te ekonomskim sankcijama EU-a prema Rusiji i obratno, jača geopolitička osjetljivost, odnosno jačaju smetnje za rusko-europske energetske odnose.

Jedan od ključnih elemenata energetske geopolitike danas je razvoj proizvodnje plina i općenito plinske infrastrukture Rusije te je stoga razvoj proizvodnje prirodnog plina u Rusiji u smislu geopolitike zapravo razvoj geopolitičkog značenja Heartlanda (središnji prostor, područje istočne Europe s ukrajinskim žitorodnim područjima i ostalim rudnim i prirodnim resursima, ruskim europskim prostorom i demografskim resursima te Sibirom kao neiscrpnim vrelom svakovrsnih prirodnih resursa). Buduća proizvodnja prirodnog plina povezana je s razvojem ležišta u sjevernom Sibiru, na poluotoku Jamal te ta proizvodnja može osigurati buduće europske potrebe za plinom. Projekt Jamal predstavlja svojevrsnu poveznicu budućeg odnosa Rusije i EU-a u energetskej geopolitici. Osim toga, budući porast potrošnje plina u Europi i povećani ruski izvoz plina u Europu trebali su se odvijati dvama novim pravcima: plinovodom „Sjeverni tok“ koji je izgrađen i kojim se ruski plin doprema u Europu preko podmorja Baltičkog mora i Njemačke i plinovodom „Južni tok“ koji je predložen za gradnju ispod Crnog mora do zemalja jugoistočne Europe a koji je otkazan na rusku inicijativu krajem 2014. godine nakon eskalacije političke krize u Ukrajini i pogoršanja političkih odnosa EU-a i Rusije.⁵⁹

Konačno je važno istaknuti kako preko sigurnog izvoza plina Rusija želi osigurati gospodarski i politički utjecaj u Europi, posebno u njezinu središnjem i južnom dijelu čime se želi osigurati od daljnjeg širenja NATO-a i Europske unije prema istoku odnosno prema bivšim sovjetskim republikama. Time Rusija želi sačuvati, odnosno dugoročno rezervirati taj geopolitički prostor za širenje vlastitog utjecaja jednom kad dovoljno ojača da to može učiniti. S druge strane, zemlje EU-a smatraju kako su ruski ciljevi prije svega ekonomski a manje geopolitički. To se može pripisati činjenici da Rusija nakon nazadovanja industrije i objektivno znatno manje konkurentne sposobnosti u usporedbi s onom EU-a, realni devizni prihod koji joj je potreban za održavanje stabilnosti državnog proračuna i za stvaranje kapitala i razvojnih sredstava može ostvarivati najviše izvozom energije.⁶⁰ Također, bitna stavka jest i to što Europska unija danas nije i energetska unija kao što je monetarna unija, već se zajednička energetska politika završava na dogovorima (bilateralnim i multilateralnim)

⁵⁹DEKANIĆ, I. (2015.): Značajke energetske geopolitike južne i jugoistočne Europe. *Političke analize*. [Online]. Vol. 6, br. 22. str. 2. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/216954> [25.11.2015.]

⁶⁰ Dekanić, I., (2011): *Geopolitika energije*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zg, str.178.

između članica (samostalno donose svoju nacionalnu energetska politiku i odgovorne su za njezino provođenje), obvezujućim odlukama Europske komisije o prilagodbi proizvodnje energenata s osloncem na obnovljive izvore, zajedničkim preporukama i strateškom planiranju.⁶¹ Kako EU nije zajednički energetski subjekt, to s jedne strane može biti nedostatak jer se kao kupci uvoznih energenata pojavljuju usitnjeno (svaka država kupuje nedostatnu energiju ili međusobnom razmjenom članica a još više kupnjom na trećim tržištima), a s druge strane prednost jer je borba na tržištu tehnologija za proizvodnju energije, posebno suvremenih postupaka za energente iz obnovljivih izvora, jaki natjecateljski i motivacijski faktor za gospodarstvo svake od članica Unije.

4.1.1. Energetska suradnja EU-a i Rusije

Među glavnim prioritetima odnosa EU-a i Rusije jest suradnja u sektoru energije jer je Rusija najveći svjetski izvoznik plina dok je Europska unija njezin primarni potrošač. Suradnja EU-a i Rusije u sektoru energije započela je još potpisivanjem PCA-a 1994. godine u kojem su postavljene pravne osnove njihova Energetskog dijaloga (Energy Dialogue). Na samitu u Parizu 2000. godine je prihvaćen sporazum o inicijativi za redoviti dijalog o energiji, odnosno dokument pod nazivom Energy Dialogue between Russia and EU s ciljem uspostavljanja energetskog partnerstva. Ovaj bi Dijalog trebao omogućiti sljedeće:

- a) zajedničko rješavanje svih prijepornih pitanja vezanih uz sektor energenata,
- b) zajedničku suradnju na očuvanju energenata,
- c) zajedničku brigu oko racionalizacije proizvodnje te poboljšanje infrastrukture za transport energenata,
- d) mogućnost financijskog ulaganja kompanija EU u proizvodnju, preradu i transport energenata iz Rusije.⁶²

Obje strane su relativno lako i brzo prihvatile i potpisale ovaj Dijalog, a što se objašnjava s nekoliko osnovnih pokazatelja:

- a) za razliku od trgovine općenito, gdje Rusija mnogo više uvozi iz EU-a nego što izvozi, trgovina energentima je podjednako važna i jednoj i drugoj strani; Putinovim dolaskom na vlast, 21% potrebne nafte i 41% potrebnog plina EU je nabavljala s ruskog tržišta pri čemu među tri glavna EU opskrbljivača plina: Alžira, Norveške i Rusije, Rusija je daleko na prvom mjestu; tržište EU-a je od velike važnosti i za

⁶¹ Dunović, M., (2011): *Energetsko pitanje u Europskoj uniji*, Naklada Protuđer, Split, str. 66.

⁶² Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L. (2011.): *Politika europskih integracija*, Ljevak, Zagreb, str. 359

Rusiju, 1999. godine Rusija je na tržišta zemalja EU-a plasirala 53% od svojeg ukupnog izvoza nafte, a 2000. godine već 63%,

- b) analitičari EU-a su složni da će potražnja nafte i plina na proširenom europskom tržištu rasti te su najave kako će do 2030. godine ovisnost EU-a o uvozu energenata porasti na čak 70%, odnosno uvoz nafte će iznositi 90%, a plina 70%, zbog toga EU kako bi smanjila tako drastičnu ovisnost o energentima iz samo jedne zemlje, zahtijeva od svojih članica da istraže mogućnosti novih proizvođača i opskrbljivača,
- c) bez obzira što je Rusija veliki izvoznik nafte i plina, njezin energetske sektor zahtijeva modernizaciju, nove tehnologije i velika financijska ulaganja što sama ne može realizirati te ne može biti konkurentna pred pojavom novih proizvođača nafte i plina s područja srednje Azije gdje je proizvodnja i distribucija modernizirana zbog velikih inozemnih ulaganja; EU ovdje vidi mogućnost jačeg prodora europskih stručnjaka, kompanija i financijskih korporacija u tradicionalno zatvorena i monopolistička ruska poduzeća u energetskom sektoru.⁶³

Ipak, uskoro se opet pokazalo da su temeljni interesi usvajanja Dijaloga i dugoročni planovi EU-a i Rusije nekompatibilni jer se Rusija nadala stranom kapitalu, odnosno sredstvima Europske investicijske banke, ali se uz to pokušavala izboriti i za tzv. klauzulu destinacije koja bi joj i dalje osiguravala nesmetan i siguran plasman nafte i plina na tržište EU-a čime je dokazala kako bi i u budućnosti htjela zadržati monopolistički položaj na tržištu Europske unije. To se ne poklapa s tržišnom politikom EU-a kao ni liberalizacijom trgovine za koju se zalaže, te je EU smatrala da će putem Dijaloga utjecati na razbijanje zatvorenosti ruskog tržišta energentima i omogućiti veću zaradu europskim kompanijama u Rusiji. Daje se zaključiti kako će ova suradnja biti izazovna i dinamična.

Godine 2003. na samitu u Sankt-Peterburgu ostvarena je politička odluka o formiranju Trajnog partnerskog vijeća (Permanent Partnership Council) za sva područja suradnje. Tri godine nakon lansirana je i Inicijativa energetske efikasnosti (Energy Efficiency Initiative) za čiju je implementaciju odgovorna Zajednička Tematska Grupa (Joint Thematic Group) koja ima za cilj:

- a) izmjenjivanje informacija o zakonodavnom okviru,
- b) dijeljenje iskustva, znanja i suradnje na projektima energetske efikasnosti, uštede energije, obnovljivih izvora energije,

⁶³ Vukadinović, R., Čehulić Vukadinović, L. (2011.): *Politika europskih integracija*, Ljevak, Zagreb, str. 359

- c) implementacija zajedničkih projekata u područjima energetske efikasnosti, primarne uštede energije i promocije obnovljivih izvora energije.⁶⁴

Glavni ciljevi Inicijative su potvrđeni 2008. godine, a to su:

- a) povećanje energetske efikasnosti za vrijeme promicanja gospodarskog rasta,
- b) poboljšanje životnog standarda stanovništva i proširivanje ponude usluga,
- c) usklađivanje i stvaranje efektivnije zakonodavne i regulatorne osnove,
- d) smanjenje utjecaja na okoliš uspostavljanjem nove energetske učinkovitosti, okolišno prihvatljivih, čistih tehnologija i obnovljivih izvora energije.⁶⁵

U godinama od 2008. do 2010. tematska grupa je podupirana zajedničkim EU–Rusija projektima:

- a) „Obnovljiva energija i rehabilitacija malih hidrotehničkih poduzeća“ (rujan 2007.–rujan 2009.),

Ovaj projekt se fokusirao na suradnju EU–a i Rusije u području politike obnovljive energije kao i na programe predstavljanja odnosno uvođenja obnovljive energije u Rusiji na saveznoj i lokalnoj razini,

- b) „Podrška razvoju sustava menadžmenta energetske efikasnosti u Rusiji“ (2009.)

Putem ovog projekta su se prikupljale najbolje prakse od postojećih agencija energetske efikasnosti u Europi i razrađivale preporuke o tome kako bi se neke od tih praksi mogle primijeniti u Rusiji,

- c) „Projekti investicija energetske efikasnosti u ruskim regijama“ (listopad 2008.–prosinac 2010.)

Projekt je podržavao suradnju EU–a i Rusije kroz analizu nacrtu zakonodavstva energetske efikasnosti u Rusiji, potencijal regionalne uštede energije, potencijal smanjenja emisije stakleničkih plinova u različitim sektorima, potencijal za upotrebu mehanizma zajedničke implementacije (JI – Joint implementation) u energetskom sektoru Rusije,

- d) „Suradnja EU–a i Rusije za indikatore energetske efikasnosti u Rusiji“ (pokrenut 15.veljače 2010.)

Ovaj projekt je razvio DG ENER u suradnji s ruskim ministarstvom energije i ADEME–om (Francuska agencija za okolišni i energetski menadžment) a unutar

⁶⁴ EU-Russia Energy Dialogue, *Report 2010*. (2010). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2010_energy_efficiency_report.pdf

⁶⁵ EU-Russia Energy Dialogue, *Report 2010*. (2010). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2010_energy_efficiency_report.pdf

okvira EU–Rusija tematske grupe za energetska efikasnost. Directorate–General for Energy ili Glavna uprava za energetiku, jedna je od 33 specifičnih odjela u Europskoj komisiji te joj je glavna djelatnost razvoj i implementiranje EU energetske politike, odnosno sigurne, održive i konkurentne energije za Europu,

e) Sjeverna dimenzija okolišnog partnerstva

Tekući projekt obnove grijanja u okruzima u Kalinjingradu podržava investicije Europske banke za obnovu i razvoj.⁶⁶

U daljnjim godinama su vođeni redoviti sastanci oko energetskeg pitanja te se kao najvažnija komponenta u pitanju energetske suradnje naglašava razvoj uvjeta za neprekidnu opskrbu tržišta EU–a energetske resursima. U tu svrhu je potpisan i Memorandum mehanizma pravovremenog upozorenja (Memorandum on an Early–Warning Mechanism) koji uspostavlja načine zajedničkog pristupa prevenciji kriznih situacija i kriznog menadžmenta. Stabilna opskrba energetske resursa koji zadovoljavaju razinu zahtjeva može biti ostvarena jedino uz odgovarajuću transportnu infrastrukturu te Rusija i EU namjeravaju sagraditi nove cjevovode, uključujući plinovode kako bi osigurali bolju energetska sigurnost Europi. U nastavku slijedi tablica 14 u kojoj se jasnije pokazuje koliko je EU energetske proizvoda uvozila iz Rusije za razdoblje od 2004. do 2013. godine u postocima. EU najviše iz Rusije uvozi prirodni plin što se može vidjeti iz tablice, te je 2004. najviše uvozila, čak 43,6% dok je 2013. 39%.

Tablica 14. Uvoz primarne energije EU28 iz Rusije od 2004. do 2013. godine

2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
KRUTA GORIVA									
18,0	23,7	24,8	24,8	26,1	30,0	26,9	26,2	25,9	28,8
SIROVA NAFTA									
32,5	32,9	33,8	33,7	31,8	33,5	34,7	34,8	33,7	33,5
PRIRODNI PLIN									
43,6	40,7	39,3	38,7	37,6	33,0	29,5	31,5	32,0	39,0

Izvor: izrada autorice prema: Eurostat (2015). Energy, transport and environment indicators. [Online]. str 47. Dostupno na:

<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7052812/KS-DK-15-001-EN-N.pdf/eb9dc93d-8abe-4049-a901-1c7958005f5b>

Slijedi i tablični prikaz izvoza sirovina iz EU–a u Rusiju i obratno, a za razdoblje od 2005. do 2014. godine u milijunima eura.

⁶⁶ EU-Russia Energy Dialogue, *Report 2010* (2010). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2010_energy_efficiency_report.pdf

Tablica 15. Izvoz i uvoz sirovina EU-a i Rusije u milijunima eura za desetogodišnje razdoblje

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013	2014.
Izvoz EU-a u Rusiju	853	1 070	1 253	1 555	1 115	1 414	1 981	2 266	2 184	1 616
Uvoz EU-a iz Rusije	4 365	4 913	5 045	5 075	2 515	3 944	4 467	4 488	4 112	3 717
Trgovinska bilanca	-3 512	-3 844	-3 792	-3 520	-1 400	-2 531	-2 486	-2 222	-1 982	-2 100

Izvor: izrada autorice prema: Eurostat (2015). [Online]. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tet00033&language=en>

Iz tablice 15 može se vidjeti kako je trgovinska bilanca negativna što ukazuje na to da EU više uvozi iz Rusije nego što izvozi svojih sirovina, zato što EU njima oskudijeva a potrebno joj je za normalan život i za grijanje kućanstva na tržištu od gotovo 500 milijuna potrošača. U nastavku je prikaz izvoza i uvoza mineralnih goriva iz EU-a i u EU iz Rusije, također u milijunima eura. Trgovinska bilanca je negativna za EU jer ona više uvozi iz Rusije, a najviše je uvela 2012. godine i to oko 165 milijardi.

Tablica 16. Trgovinska razmjena mineralnih goriva EU-a i Rusije, od 2005. do 2014. godine u milijunima eura

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013	2014.
Izvoz EU-a u Rusiju	319	425	536	615	612	716	1 070	1 398	1 105	789
Uvoz EU-a iz Rusije	77 703	95 888	97 078	126 064	89 002	121 298	153 495	164 369	160 635	136 183
Trgovinska bilanca	-76 784	-95 463	-96 542	-125 449	-88 390	-120 581	-152 424	-162 971	-159 530	-135 394

Izvor: izrada autorice prema: Eurostat(2015). [Online]. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tet00032&language=en>

Godine 2010. donesena je zajednička izjava o razvoju mehanizama za ocjenjivanje budućih trendova na tržištima plina u sklopu okvira energetske dijaloga EU-a i Rusije. Uzimajući u obzir važnost osiguranja ponude i opskrbe prirodnog plina, predstavnik Rusije i predstavnik EU-a su se složili oko sljedećeg:

- a) obje strane imaju namjeru razvijati mehanizme za zajedničku procjenu budućih trendova na tržištima plina radi suzbijanja rizika i prilika iskorištavanja u suradnju EU-a i Rusije,

- b) nadovezujući se na prethodnu stavku, obje strane imaju namjeru uspostaviti savjetodavno vijeće (Advisory Council) koje će procjenjivati razvoj tržišta plina u Europskoj uniji i Rusiji te davati preporuke za dugoročnu suradnju EU-a i Rusije u sferi plina a na održiv, konkurentan i siguran način,
- c) obje strane će nastojati osigurati sudjelovanje predstavnika EU-a i ruskih plinskih kompanija i ruskih i europskih stručnjaka znanstvene i istraživačke zajednice u savjetodavnom vijeću,
- d) Tematska grupa strategija, prognoza i scenarija energije će pripremati sastanke savjetodavnog vijeća,
- e) obje strane mogu dovesti stručnjaka za razradu prognoza i scenarija razvoja energije i pružanja potrebnih informacija u vezi sa statistikama, uvjetima i procedurama koje će koristiti,
- f) savjetodavno vijeće treba predati rezultate procjene budućih trendova plina i ostalih tržišta energetske proizvoda kao i preporuke za izazove, rizike i prilike za EU–Rusija plinsku suradnju,
- g) obje strane teže zajedničkoj suradnji stručnjaka u istraživačkom radu i programima koje planira bilo koja strana,
- h) rezultati rada savjetodavnog vijeća se trebaju uzeti pri razvoju putokaza do 2050. godine,
- i) obje strane razmatraju razvoj zajedničkog centra za plin (Joint Gas Centre).⁶⁷

Osim toga, 2011. godine Rusija i Europska unija su se složile o akcijskom planu njihove suradnje u sferi energije do 2050. godine (Roadmap EU- Russia Energy Cooperation Until 2050.) o čemu će više biti rečeno u daljnjem tekstu.

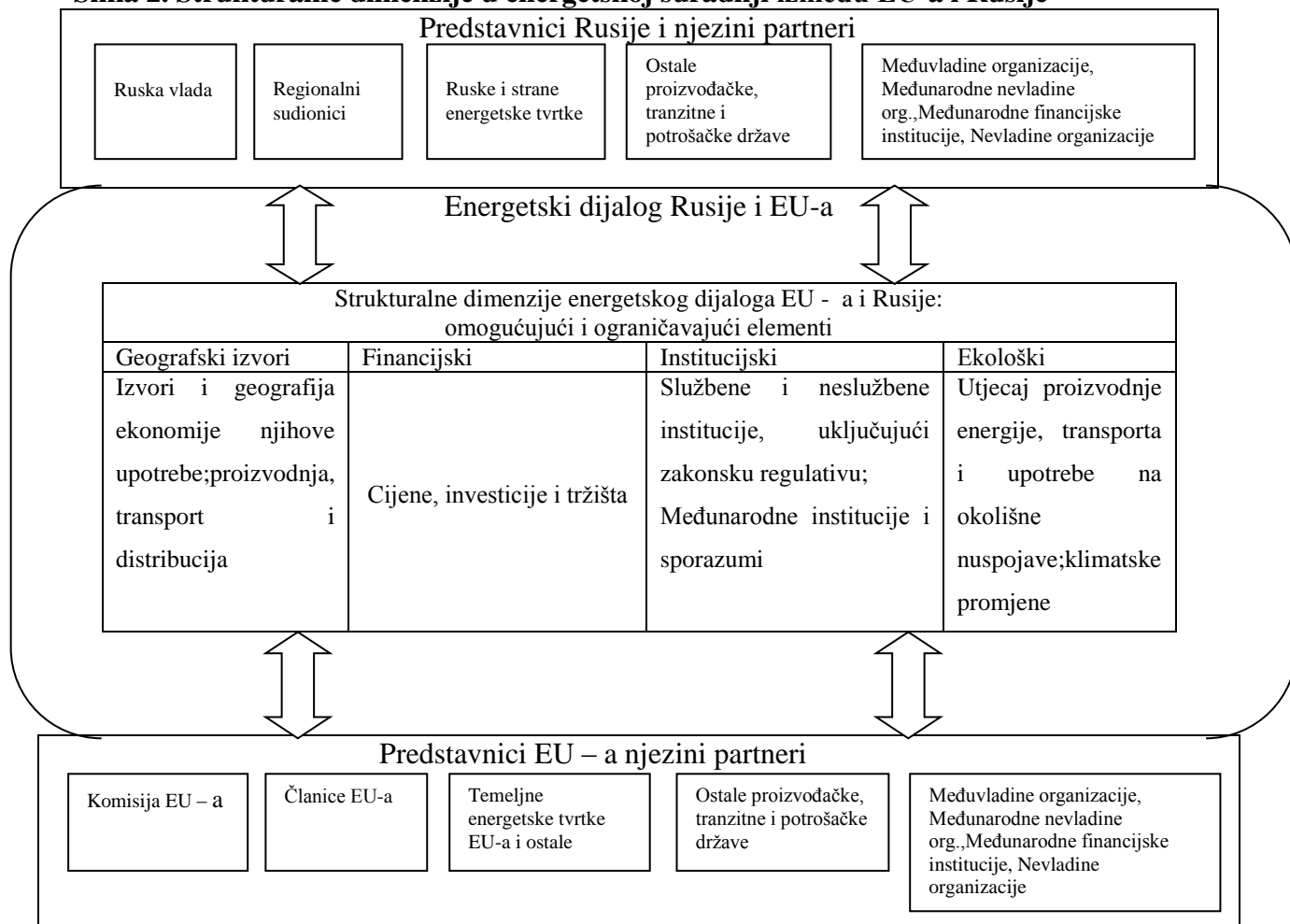
Neizvjesnosti će uvijek biti prisutne te će utjecati na analize energetske politike zbog nepredvidljive prirode otkrića novih nalazišta energetske istraživača i tehnologije za njihovu primjenu.⁶⁸ Ta se složenost lakše može razumjeti ako se uzme u obzir višedimenzionalnost strukture energetske politike te se zbog toga navode četiri dimenzije strukture koje definiraju energetske politiku i koje trebaju biti dio bilo koje energetske politike, bilo da li je EU ili Rusija: izvori geografske (resource geographic), financijske, institucijske i ekološke dimenzije. Pretpostavka je da: „Što bolje određena energetska politika uzima u obzir

⁶⁷ European Commission, Energy (2011). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20110224_joint_statement_trends_gas_markets.pdf

⁶⁸The Centre for EU-Russia Studies (CEURUS), From Separate Policies to Dialogue? Natural Gas, Oil and Electricity on the Future Agenda of EU-Russia Energy Relations (2012). Dostupno na: <http://ceurus.ut.ee/wp-content/uploads/2011/06/AaltoEU-Russia-31.pdf>

relevantne značajke u svakoj dimenziji, to će politika biti uspješnija i bolje će odgovoriti na energetske probleme.⁶⁹ Energetsku politiku, odnosno dijalog između dviju strana najbolje opisuje sljedeća slika.

Slika 2. Strukturalne dimenzije u energetske suradnji između EU-a i Rusije

Izvor: The Centre for EU-Russia Studies (CEURUS), From Separate Policies to Dialogue? Natural Gas, Oil and Electricity on the Future Agenda of EU-Russia Energy Relations (2012). Dostupno na: <http://ceurus.ut.ee/wp-content/uploads/2011/06/AaltoEU-Russia-31.pdf>

Prema slici 2 se može vidjeti kako se veliki dio energetskog dijaloga koncentrira na izvore geografske dimenzije gdje resursi i geografija ekonomije i tehnologija proizvodnje i transporta predstavljaju ključne stavke. To je sve naširoko objašnjeno u dokumentu koji predstavlja akcijski plan energetskog dijaloga do 2050. godine koji će biti zastupljen dalje u tekstu. Financijska dimenzija koja obuhvaća cijene, investicije i tržišta je također značajna prilikom sastavljanja akcijskog plana te je u njoj srži dugoročni razvoj stanja potražnje i opskrbe. Posljednja, ekološka dimenzija u potpunosti otkriva različite politike EU-a i Rusije

⁶⁹Aalto, P. (2012), 'From Separate Policies to Dialogue? Natural Gas, Oil and Electricity on the Future Agenda of EU-Russia Energy Relations', *CEURUS EU-Russia Papers*, Br. 3. [Online]. Dostupno na: <http://ceurus.ut.ee/wp-content/uploads/2011/06/AaltoEU-Russia-31.pdf>

na temelju koji bi se njihov energetska dijaloga trebao razvijati. Zasebni, vlastiti scenarij EU-a do 2050. godine koncentrirana se na dekarbonizaciju s ciljem smanjenja 80% emisije stakleničkih plinova te korištenje 55-97% obnovljivih izvora energije. S druge strane, Rusija ima nešto skromnije ciljeve, emisija 10–15% ispod razine iz 90-ih godina što efektivno znači povećanje 30–35% iznad razine iz 2007. godine te 4.5% obnovljivih izvora energije do 2020. godine. Prema ovome, postoje dvije energetske politike: EU politika dugoročne dekarbonizacije te ruska politika fosilnih goriva pri čemu „nova“ energetska agenda ima malu ulogu. Bez obzira na to, u implementaciji ovih politika i Rusija i EU trebaju jedna drugu.

4.1.2. Akcijski plan (Roadmap) EU-a i Rusije do 2050. godine

U današnje vrijeme dubokih promjena energetske sustava, potrebna je dugoročna perspektiva energetske suradnje. Energetske politike EU-a i Rusije si različite, ali postoje područja gdje se ove politike približavaju jedna drugoj što doprinosi poticanju korisne zajedničke sinergije. Više nego ikad, tržišta energije postaju međuovisna, globalna i složena što stoga utječe i na bilo kakvo moguće prognoziranje. Upravo zato se nameće kao cilj postizanje podnošljive razine nesigurnosti u svjetlu čvršćeg i korisnijeg budućeg zajedničkog razvoja energetske suradnje EU-a i Rusije. Tome će uvelike pomoći akcijski plan, roadmap koji bi trebao gledati unaprijed i stvarati preporuke za korake koji će unaprijediti energetske suradnju EU-a i Rusije u narednim desetljećima. Ovaj dokument koji je donesen 2013. godine stoga identificira jasan potencijal suradnje EU-a i Rusije u područjima energetske efikasnosti, električne energije i obnovljive energije. Vizija ovog plana jest da do 2050. godine EU i Rusija budu dio zajedničkog, širokog potkontinentskog energetskeg tržišta što će zahtijevati postupno približavanje pravila, standarda i tržišta u području energije. Kako bi se to postiglo, energetska suradnja EU-a i Rusije bi se trebala promijeniti iz samo odnosa opskrbljivač – potrošač u odnos na tehnološkoj osnovi. Osim državnih tijela ovih dvaju sudionika suradnje, veliku ulogu u postizanju čvrste osnove za pozitivnu međuovisnost i za postizanje tog novog odnosa imaju kompanije koje razvijaju aktivnosti na međusobnim tržištima kao što su jačanje komercijalnih veza na industrijskoj razini. Strateški cilj ovog plana je stoga postizanje paneuropskog energetskeg prostora s funkcionalnom integriranom mrežnom infrastrukturom i otvorenim, transparentnim, efikasnim i konkurentskim tržištima. To će pridonijeti energetske sigurnosti i razvojnih održivih ciljeva EU-a i Rusije. Konačno, ovaj plan bi trebao poslužiti i kao opći propis natuknica za buduće energetske dijaloge EU-a i Rusije. Kako bi se bolje razumio ovaj akcijski plan, potrebno je objasniti razvoj ruske i EU energetske politike. Cilj

ruske energetske politike jest maksimiziranje efikasne upotrebe prirodnih izvora energije kako bi se osigurao održiv rast ekonomije a za unaprjeđenje kvalitete života stanovnika kao i za promociju jačanja svoje ekonomske pozicije na međunarodnoj sceni. Energetska strategija Rusije do 2030. naglašava sljedeće izazove:

- a) povećati učinkovitost ekstrakcije, proizvodnje i procesiranja goriva i energetskih resursa kako bi se izjednačilo s domaćom i inozemnom potražnjom za istima,
- b) modernizirati i razviti novu energetska infrastrukturu temeljenu na tehnološkom unaprjeđenju energetskog sektora državne ekonomije,
- c) razvijati kontinuirano i povoljno institucijsko okruženje u sferi energije,
- d) poticati energetska i okolišnu efikasnost ruske ekonomije i energetske industrije a kroz strukturalne promjene,
- e) nastavak integracije ruske energetske industrije u globalni energetska sustav.⁷⁰

Energetska politika EU-a se vodi trima glavnim ciljevima, održivost, sigurnost opskrbe i konkurentnost, a sva tri podupirana integriranim unutarnjim energetska tržištem s visokim stupnjem funkcionalnosti, te s dosljednim pristupom prema vanjskim energetska partnerima i susjedima. Godine 2011. Komisija EU-a je objavila Komunikaciju o sigurnosti energetske opskrbe i međunarodne suradnje „EU energetska politika: Povezivanje s partnerima izvan naših granica“ koja je isticala opsežnu strategiju za vanjske odnose EU-a u sektoru energije a gdje se naglašavala važna uloga Rusije na europskom energetska tržištu. Osim toga, naglasila se i važnost porasta konvergencije dvaju energetska tržišta, potreba za novom i snažnom pravnom osnovom te potreba da ovaj akcijski plan identificira prilike i mogućnosti dugotrajne suradnje.

Globalni sektor električne energije će se u sljedećih 20 do 25 godina suočiti s brzom evolucijom. Potražnja za električnom energijom će rasti dva puta brže što već zahtijeva značajne investicije u infrastrukturu, energetska efikasnost i uštedu energije. U energetska sustavu EU-a, električna energija će imati veću ulogu nego sada što podrazumijeva postupno povećanje u cjelokupnoj potrošnji energije kao i povećanje potrošnje električne energije iz obnovljivih izvora. Sustav električne energije EU-a je tek u početnoj fazi transformacije električne energije, drugim riječima, potrebne su značajne investicije za zamjenu starog mrežnog sustava kao i dekarboniziranje generirane električne energije čineći ju energetska

⁷⁰ Roadmap, *EU-Russia Energy cooperation until 2050*. (2013). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, str. 32

efikasnijom. I u Rusiji je za očekivati da će električna energija imati veliku ulogu te neki od strateških ciljeva ruske električne industrije uključuju modernizaciju postojećih kapaciteta generiranje kao i razvoj i implementaciju kapaciteta koji se temelje na novim generirajućim tehnologijama što uključuje ubrzani razvoj obnovljivih i nuklearnih kapaciteta. Postoji veliki potencijal za povećanje razmjene električne energije između EU-a i Rusije pri čemu se i očekuje da će se njihova razmjena povećavati u narednim godinama. Zbog toga se zahtijeva da do 2020. godine:

- a) omogući neophodna opskrba koja će osigurati pouzdano i predvidljivo funkcioniranje međusobno povezanog energetskeg sustava EU-a i Rusije,
- b) razrada budućih scenarija za integraciju energetskeg sustava na putu prema pan-europskom energetskeg prostoru, implementacija zajedničke procjene EU-Rusija prekogranične mrežne infrastrukture te analiza za poboljšavanje te infrastrukture,
- c) zajedničko djelovanje za podršku razvoju električne energije iz obnovljivih izvora u Rusiji i načina za povećanu razmjenu obnovljivih izvora između EU-a i Rusije,
- d) uspostava centra ili platforme suradnje EU-a i Rusije za razvoj održivog transkontinentalnog energetskeg sustava.

Akcijski plan do 2030. godine pretpostavlja:

- a) zajedničku razradu programa za spajanje sustava energije i jačanje međudjelovanja tržišta,
- b) koordinaciju strategija EU-a i Rusije u sektoru električne energije, uključujući i velike investicijske projekte od zajedničkog interesa te postepeni razvoj razmjene električne energije temeljene na obnovljivim i čistim energijama,
- c) implementaciju zajedničkih projekata uključujući modernizaciju energetske mreže, obnovljivih izvora i novih tehnologija,
- d) pojačanu suradnju u suvremenim tehnologijama i sustavima električne energije, uključujući i „pametne“ elektroenergetske mreže koje podrazumijevaju upotrebu naprednih informacijskih i telekomunikacijskih tehnologija koje omogućuju integraciju i povezivanje proizvođača i potrošača svih veličina te različitih tehnologija i izvora električne energije,
- e) plan za rješavanje problema sustava energije/međudjelovanja tržišta EU-a i Rusije s ciljem postizanja međusobne povezanosti sustava energije i tržišta potkontinenta,
- f) revizija ciljeva do 2050. godine na temelju postignutih rezultata⁷¹,

⁷¹ Roadmap, *EU-Russia Energy cooperation until 2050* (2013). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf

a do 2050:

- a) uspostava zajedničkog energetskeg prostora (spajanje sustav energije i tržišta) uz usklađivanje minimalnih pravila za pristupanje trećih strana; usklađivanje zakonske regulative na temelju konkurentnih tržišta,
- b) daljnja suradnja na inovacijama u stvaralačkoj i prijenosnoj opremi za povećanje efikasnosti i okolišne održivosti,
- c) pojačana suradnja u sustavu menadžmenta i operativne kontrole energetskeg sustava, povećavajući njihovu prilagodljivost protiv nesreća i onesposobljavanja energije,
- d) zajednički seminari i konferencije po pitanju bilo kojeg energetskeg aspekta i na bilo kojoj razini a u skladu zajedničkih programa i prioriteta.⁷²

Prirodni plin je od velike važnosti u energetskej suradnji EU-a i Rusije te je njegova značajnost posebno istaknuta jer mnoge članice EU-a ovisе u ruskome plinu. Države EU-a predstavljaju daleko najveće izvozno tržište Rusije kao i bitne izvore stranih tečajnih zarada te je ova međuovisnost značajan faktor EU-Rusija energetske suradnje u narednim desetljećima. Pretpostavlja se da će prirodni plin imati jednu od ključnih ulogu u globalnoj energetskej ekonomiji. Prema projekciji Međunarodne energetske agencije (IEA – International Energy Agency), Rusija će 2035. godine biti najveći svjetski proizvođač plina. No, potrebno je prvo sagledati trenutna situacija na tržištu. Niska cijena emisije stakleničkih plinova i globalno opadanje cijena ugljena u kombinaciji s visokim cijenama plina i ekonomskom krizom u nekim članicama EU-a, rezultiralo je povećanom raspodjelom ugljena u upotrebi različitih energenata u EU-u dok je potrošnja plina u fazi stagnacije nakon godina impresivnog rasta. Prema dugoročnim projekcijama, različiti scenariji daju različite zaključke o budućim trendovima, pa tako IEA-in scenarij 450 čiji je cilj ograničiti rast prosječne globalne temperature za 2°C a za što je potrebno ograničiti dugoročnu koncentraciju emisije stakleničkih plinova u atmosferi na 450 ppm-a (parts per million, 1 dio na milijun dijelova) ekvivalenta ugljičnog dioksida,⁷³ pokazuje nisku potrošnju plina zbog smanjenja potražnje energije zbog jačanja energetske efikasnosti u građevinskim objektima što konačno ima izravan utjecaj na plin jer je jedan od glavnih goriva za grijanje. Stoga, kako bi se smanjile neizvjesnosti u budućim odnosima EU-Rusija u pitanju plina, Rusija mora biti redovito informirana o dugoročnoj perspektivi potražnje EU-a za njezinim plinom kao i o

⁷² Roadmap, *EU-Russia Energy cooperation until 2050* (2013). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf

⁷³ International Energy Agency, *World Energy Outlook* (2011). Dostupno na: https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2011_WEB.pdf, str. 55

implementaciji politike niskog ugljika EU–a. To je Rusiji važno zbog donošenja odluka o iscrpljivanju zaliha, infrastrukturnim investicijama i o njezinoj ulozi na tržištu plina Europske unije.⁷⁴ Jednako tako i EU mora biti informirana o dugoročnoj ruskoj sposobnosti opskrbljivanja plinom Europu pa prema tome EU pokazuje interes da Rusija bude na višem mjestu na međunarodnim konkurentskim investicijskim temeljima dopuštajući i kontinuiran ulazak investicija EU-a u zemlju. Preporuke i akcije za međusoban postojan odnos u sektoru plina prije 2020. godine jesu:

- a) ublažavanje međusobnih infrastrukturnih i regulatornih rizika,
- b) povjeriti savjetodavnom vijeću razradu budućih preporuku o smanjenju rizika ponude/potražnje u EU–Rusija sferi plina,
- c) promoviranje međusobnih poslovnih investicija u sektoru plina,
- d) razvoj zajedničkih trening programa za specijaliste o plinu,
- e) komuniciranje pozitivne suradnje dionicima i javnosti.

Do 2030. godine ovaj plan preporučuje:

- a) nastavak razvoja istraživačke i tehnološke suradnje najviše u područjima proizvodnje, transporta i efikasne upotrebe,
- b) implementacija i efektivno korištenje zajedničke pan–europske operacijske platforme u sustavu prijenosa plina,
- c) razvoj inovativnih ideja za upotrebu plina i razvoj zajedničkih projekata u tim područjima,
- d) usklađivanje tržišnih pravila i standarda za glatku razmjenu prirodnog plina i obostrane investicije u proizvodnoj infrastrukturi,

dok do 2050.:

- a) micanje svih barijera za integrirano funkcioniranje i koordinirani razvoj tržišta plina i infrastrukture,
- b) napredni zajednički tehnološki programi za razvoj buduće upotrebe prirodnog plina.⁷⁵

U narednim godinama će se u Rusiji i EU-u povećati potražnja za električnom energijom pri čemu bi obnovljivi izvori energije trebali imati veliku ulogu u odgovarajućim energetske sektorima te bi posljedično rasla važnost obnovljivih izvora i za energetske suradnju EU–a i Rusije. Dok veliki hidroenergetski sektor u Rusiji ima jaku tradiciju, tek je na početku razvoja

⁷⁴ Roadmap, *EU-Russia Energy cooperation until 2050* (2013). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, str.13

⁷⁵ ibidem, str. 15,16

ostalnih obnovljivih izvora energije te joj to i daje ogroman potencijal u sektoru obnovljive energije. Kao svoj cilj Rusija si je zadala postizanje 4,5% udjela obnovljivih izvora u 2020. godini. Druga strana, odnosno Europska unija je još 2009. godine postavila ambiciozan plan postizanja 20% udjela obnovljivih izvora i 10% udjela obnovljivih izvora u transportu do 2020. godine te je i dobila potporu velikog broja podržavajućih politika te je na dobrom putu za dostizanje tih ciljeva. Obnovljivi izvori energije će u narednim desetljećima postati centar energetske miksa u Europi, od tehnološkog razvoja do masovne proizvodnje i razvoja, integrirajući lokalne i malo slabije izvore od subvencionirajućih do konkurentskih.⁷⁶

Suradnja EU-a i Rusije u obnovljivim izvorima je još uvijek zaostala, tj. nerazvijena te glavni izazovi i nesigurnosti u tom polju suradnje leže u:

- a) različitim početnim uvjetima i različitim postojećim pravnim i institucijskim okvirima,
- b) dugotrajnom razvoju obnovljivih izvora energije u Rusiji i smanjenju postojećih ulaznih barijera na tržište,
- c) budućnosti planova podrške u EU-u i pitanju hoće li nakon 2020. godine biti novih ciljeva u sferi obnovljivih izvora kao i integracija obnovljivih izvora na unutarnjem energetske tržištu EU-a,
- d) planovima energetske oporezivanja obje strane važnih za sektor i u postojećim neusklađenostima regulatornih okvira i tehničkim standardima,
- e) preprekama informacijskih kanala i različitim razinama informiranosti o potencijalu obnovljivih izvora u EU-u i Rusiji,
- f) razvoju okvira za uvoz i izvoz obnovljivih izvora energije između dviju strana.⁷⁷

Očito je da bi uža suradnja EU-a i Rusije u ovom području bila obostrano korisna. S jedne strane, Rusija bi mogla razviti vlastite zakone na temelju iskustva i dobivenog znanja na vodećim tržištima EU-a, mogla bi uvoziti modernu tehnologiju i iskustvo kao i inovacije za promociju tržišta obnovljivih izvora energije u Rusiji. Putem pojačane i održive investicijske klime, bila bi u mogućnosti privući kompanije EU-a i poticati potencijalnu implementaciju obnovljivih izvora. Europska unija bi s druge strane imala korist od razvoja novog tržišta za europske tehnologije obnovljivih izvora energije i povezanih usluga te bi time kompanije EU-a mogle koristiti stručnosti inženjeringa i znanstvenih mogućnosti u Rusiji. Osim toga, raspoloživost ruskih obnovljivih izvora energije, kao i dugoročno „zelene energije“, može pridonijeti smanjenju troškova energije u EU-u.⁷⁸ Najjednostavnije, koncentracija treba biti

⁷⁶ Roadmap, *EU-Russia Energy cooperation until 2050* (2013). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, str.21.

⁷⁷ Ibidem, str. 22.

⁷⁸ op. cit.

na unaprjeđivanju okruženja tržišta u Rusiji, temeljena na najboljim iskustvima EU–a i na razvoju modernih oblika biomase, vjetra, malih hidro ili solarnih energetske sustava u Rusiji ovisno o regiji. Osim ovoga, ove dvije strane bi trebale raspravljati o projektima koji će pridonijeti izvozu električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora iz Rusije u EU, zatim bi trebale intenzivirati suradnju u tehnologiji i znanosti za daljnje smanjenje postojećih prepreka i veća posvećenost komercijalnim projektima.

Energetska efikasnost pruža ekonomske, okolišne i društvene koristi koje prelaze energetske sektor te je stoga efikasna upotreba energije kao i efikasan lanac opskrbe energijom u svim sektorima ekonomije temelj energetske politike u Rusiji i u EU–u. Rusija se smatra jednom od država koje imaju visok potencijal energetske efikasnosti te energetska efikasnost u Rusiji predstavlja jedan od prioritarnih ciljeva modernizacije ruske ekonomije. Kao i u drugim sektorima, i u ovom području Rusija i EU moraju proći izazove suradnje. Za početak je ključno istaknuti kako je energetska efikasnost ovisna o lokalnoj implementaciji te istovremeno zahtijeva sudjelovanje mnogih subjekata u složenom lancu istraživanja, stvaranja, prijenosa, distribucije i konačne upotrebe. Sve ovo čini politike energetske efikasnosti složenima te posljedično zahtijeva sudjelovanje velikog broja dionika i donositelja odluka do individualnih korisnika koji konačno odlučuju o njihovim domovima, uređajima i energetske usluga koje koriste. Suradnja treba stoga biti prilagođena ovoj višedimenzionalnoj strukturi te se treba prihvatiti da brojne mjere mogu postići rezultate samo uz razumijevanje i ponavljanje. Prema Alexanderu Gusevu⁷⁹ ruska politika energetske efikasnosti se sporije razvija od očekivanja EU–a, a zbog neusklađenih politika na saveznom i regionalnim razinama i nedostatne zakonodavne osnove. Bilateralni projekti Rusije i EU–a se suočavaju s problemima kao što su nepotpuna zakonodavna osnova, administrativni i tehnološki problemi kao i poteškoće u pregovorima s gradskim i regionalnim vlastima. No, zahvaljujući javno–privatnim partnerstvima i mehanizmima financiranja projekata je moguće umanjiti takve probleme.

Treba razumjeti kako se regulatorno okruženje te različite razine informiranosti stanovništva i industrije o energetske efikasnosti i njezinim koristima razlikuju u Rusiji i Europskoj uniji. Ipak, istovremeno obje strane trebaju imati za cilj razvoj pogodnih ekonomskih uvjeta suradnje u području energetske efikasnosti:

⁷⁹ GUSEV, A., (2013). Energy Efficiency Policy in Russia: Scope for EU – Russia Cooperation. [Online]. str. 7. Dostupno na: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2013C16_gsv.pdf

- a) unapređivanje informacija, tehnologije i razmjena najboljih praksi,
- b) poticanje R&D ,
- c) razvoj zajedničkih programa, studija izvedivosti i implementacija demonstriranih projekata,
- d) daljnji razvoj trening projekata i rad prema usklađivanju zakonodavstva energetske efikasnosti u Rusiji i EU-u.⁸⁰

4.2. MEĐUSOBNI BILATERALNI TIJEKOVI INOZEMNIH IZRAVNIH ULAGANJA (FDI – FOREIGN DIRECT INVESTMENT)

Inozemna izravna ulaganja podrazumijevaju sve vrste ulaganja stranih pravnih i fizičkih osoba u gospodarske djelatnosti neke zemlje, te ona nisu samo međunarodni transfer financijskog kapitala već mogu uključivati i transfer moderne tehnologije i druge neopipljive imovine. Za Rusiju je od velike važnosti bilo učlanjenje u WTO jer prema nekim ranijim međunarodnim iskustvima, kao što je Kina, ulazak u WTO je pokazivao privlačenje FDI-a, pri čemu se treba napomenuti kako povećanju FDI-a ne pridonosi samo članstvo, već je i prethodni proces kandidature praćen rastom FDI-a. Prema Mehmetu Ögütçü⁸¹ izvozno orijentirani ruski proizvođači će postati privlačniji za FDI nakon ulasku u WTO, te je nakon gotovo dva desetljeća pregovaranja, Rusija 2012. godine postala članicom WTO-a. S obzirom da je EU primarni trgovinski i investicijski partner Rusiji, a Rusija s druge strane treći trgovinski partner EU-u, ulazak Rusije u WTO je osobito važan EU-u. Članstvom u WTO-u, Rusija će:

- a) smanjiti svoje uvozne carine,
- b) ograničiti izvozne carine,
- c) dozvoliti veći tržišni pristup pružateljima usluga,
- d) olakšati, smanjiti pravila i procedure u područjima u kojima djeluje bilateralna ekonomska suradnja.

Ovo neće pomoći Rusiji samo da se integrira u globalnu ekonomiju, već će joj i pomoći u modernizaciji vlastite ekonomije unaprjeđenjem i povećanjem investicija, konkurentnosti i transfera tehnologije.

⁸⁰ Roadmap, *EU-Russia Energy cooperation until 2050* (2013). Dostupno na: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, str.26.

⁸¹ OECD, *Attracting foreign direct investment for Russia's modernization* (2002). Dostupno na: <http://www.oecd.org/investment/investmentfordevelopment/1942539.pdf>, str.3

Rusija je bez prevelikih posljedica uspjela prevladati globalnu financijsku krizu, ali kako bi država razvila ekonomsku, društvenu i održivu stabilnost mora poboljšati investicijsku klimu koja je pravi odgovor na željeni razvoj. Ipak, rast investicijske privlačnosti i bolji poslovni uvjeti uvelike ovise o razvoju i kvaliteti infrastrukture u državi. Prema posljednjem izvješću o konkurentnosti, Rusija se nalazi na 35.-om mjestu prema stupu infrastrukture, ali u pitanju kvalitete prometnica je tek na 123., zrakoplovne infrastrukture na 77.-om, infrastrukture pristaništa na 75.-om mjestu i na 24.-om mjestu u pitanju željezničke infrastrukture. Rusija bi prema prognozama svjetske banke trebala do 2018. godine biti među 20 ekonomija svijeta, a što se može postići razvojem održive infrastrukture, odnosno energetskog sektora, prometnog sektora, komunalnih usluga i informacijsko-komunikacijske tehnologije. Ovi su sektori temelj i pokretači razvoja inovacija kao i veće efikasnosti ostalih sektora ekonomije. Također, željeznički transport će omogućiti pristup novim industrijskim zonama te osiguravati potražnju proizvoda što će ga konačno učiniti glavnom točkom rasta te objektom investicija. Proizvodnja je glavni pokretač FDI aktivnosti u Rusiji, što po broju projekata, što po razvijanju novih radnih mjesta. Najpopularniji primatelji FDI projekata iako nešto sporije, se sve više ističu strateške funkcije kao što su istraživanje i razvoj i obrazovanje i trening. Ruske proizvodne mogućnosti najviše privlače brojne investitore te prema tome, u 2012. godini strane tvrtke su pokrenule 60 projekata (62 u 2011.) u ruskim proizvodnim jedinicama. Takvo je stanje za posljedicu imalo stvaranje 98,2% poslova putem FDI-a u 2012.-oj godini, dok je u 2011.-oj godini taj postotak bio 90,7%. Osim toga, potrebno je istaknuti kako su u prosjeku investicijske aktivnosti u proizvodnji u Rusiji otvorile 219 poslova u 2012. u usporedbi sa 122 u 2011. godini.⁸² Drugi najveći investitor u Rusiju 2012. godine, nakon SAD-a jest Njemačka, sa udjelom od 21,9% ukupnih FDI projekata, dok je u kreiranju poslova na prvom mjestu s 33,4% ukupnih razvijenih radnih mjesta. Dugoročno gledano, značajne njemačke investicije će pozitivno utjecati na integraciju ruske ekonomije u proširenoj Europi, a tome će sigurno pridonijeti i europski najveći proizvođač automobila Volkswagen grupa sa sjedištem u Wolfsburgu. Volkswagen grupa je investirala oko 250 milijuna eura za razvoj tvorničkog postrojenja u Kalugi, te razvila novih 400 radnih mjesta i potvrdila Rusiju kao svog primarnog europskog strateškog tržišta rasta. Osim Njemačke, još jedna zemlja Europe i članica EU-a je u 2012. godini povećala broj FDI projekata u Rusiju, te je prema tome njen treći najveći

⁸² Ernst and Young, Insights, Foreign direct investment, Attractiveness survey, Russia 2013, Shaping Russia's future, (2013.). str. 17. Dostupno na: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng/\\$FILE/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng/$FILE/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng.pdf)

investitor. Francuska je te godine investirala u Rusiju 14 projekata, dok je prethodne godine 9, a najvećim djelom u prehrambeni i transportni sektor. I u ranijim godinama su ove države bile na vodećim mjestima kao značajni investitori u Rusiji. Godine 2004. Rusija je bila glavni primatelj investicijskog kapitala EU-a, s privučenih 6 milijardi eura. U to je vrijeme Ujedinjeno Kraljevstvo bilo na prvom mjestu investicijskih aktivnosti u Rusiji s 2,6 milijardi eura, slijedila je Nizozemska s 2.2 milijarde eura investicija. Ipak, 2004. godine su investicije iz EU-a u Rusiju pale 13%. Između siječnja 2003. godine i siječnja 2009. godine FDI tržišta su zabilježila ukupno 1 446 investicijskih projekata iz 696 EU15 kompanija. Sektor u koji su najviše ulagale, 10% projekata jest prehrambeni i duhanski dok je vodeća poslovna aktivnost bila proizvodnja sa čak 33% projekata. Za razliku od drugih zemalja srednje i istočne Europe, Rusija je primala više investicija EU-a, što ukazuje na to kako EU smatra Rusiju važnim strateškim partnerom za jačanje cijele Europe. Prema konkretnim brojevima, Rusija je bila glavni primatelj EU investicijskog kapitala s primljenih 10,4 milijarda eura 2006. godine. Nizozemska je u to vrijeme bila na prvom mjestu investicijskih aktivnosti u Rusiji sa 6 milijarda eura. Tablica 17 pobliže pokazuje koliko je svaka članica EU-a investirala u Rusiju za desetogodišnje razdoblje.

Tablica 17. Direktne investicije članica EU-a u Rusiju od 2003. do 2012. godine, u milijunima eura

EU	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
EU28	:	:	:	:	:	27 635	8 806	27 726	8 335	19 056
EU27	:	6 013	9 758	11 529	17 350	27 630	8 773	27 730	8 296	18 957
EU25	7 705	6 010	9 753	11 437	17 337	27 625	8 768	27 726	8 281	18 958
EU15	7 568	5 874	9 441	10 768	16 627	23 770	-2 384	23 932	12 292	18 644
Belgija	34	67	519	156	1 198	908	-154	172	128	-32
Bugarska	2	3	5	5	10	3	3	2	15	1
Češka	-5	38	12	63	24	38	-18	-14	17	62
Danska	97	:	35	66	91	199	-381	146	73	-37
Njemačka	-117	-517	190	3 361	7 269	3 487	545	1 455	1 771	781
Estonija	11	18	119	30	84	-127	4	-4	35	7
Irska	:	0	4	:	:	10	21	1	:	15
Grčka	:	3	:	:	:	:	:	:	26	6
Španjolska	22	2	306	112	132	321	67	102	:	119
Francuska	178	233	383	987	875	4 437	244	1 729	5 055	2 363
Hrvatska	0	2	0	0	4	6	33	-3	39	99
Italija	8	57	36	22	28	1 183	721	1 087	1 198	2 322
Cipar	40	-4	27	-3	64	979	-142	461	83	17
Latvija	3	9	1	11	29	4	-9	4	14	-6

Litva	15	24	35	29	7	41	-33	-21	-13	1
Luksemburg	2 238	-302	925	303	536	627	88	578	863	10 027
Mađarska	20	5	2	415	113	238	-117	62	129	113
Malta	:	:	:	:	:	:	:	:	0	-199
Nizozemska	1 366	2 204	2 489	5 841	-1 922	852	-43	140	-386	-1 067
Austrija	-2	153	-22	1 212	2 719	1 601	409	1 234	1 384	684
Poljska	26	28	102	60	231	128	75	-168	133	149
Portugal	0	1	1	0	2	:	:	:	7	5
Rumunjska	:	:	0	57	2	2	:	:	:	-2
Slovenija	16	13	5	44	130	204	55	42	-3	-14
Slovačka	2	6	7	19	29	-7	-16	5	-3	-1
Finska	77	151	93	377	358	730	-313	691	575	318
Švedska	70	753	905	339	308	1 305	1 71	1 158	854	884
Ujedinjeno Kraljevstvo	2 934	2 698	510	-19	1 949	4 922	-396	-2 167	538	-1 620

Izvor: izrada autorice prema: Eurostat (2016.). [Online]. Dostupno na:

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

: - podaci nisu dostupni

Prethodna tablica 17 pokazuje kako je Luksemburg 2012. godine najviše ulagao u Rusiju, i to 10 milijardi eura, dok ga prate Francuska i Italija s po 2 milijarde eura. Europska unija je 2012. godine sveukupno investirala u Rusiju 19 milijardi eura, dok je 2003. oko 8 milijardi. U tom je razdoblju i Rusija ulagala u EU te slijedi tablični prikaz za svaku članicu pojedinačno, u milijunima eura.

Tablica 18. Investicije iz Rusije u EU od 2003. do 2012. godine u milijunima eura

EU	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
EU28	:	:	:	:	:	2 814	12 485	7 621	2 855	7 975
EU27	:	261	2 832	1 504	10 501	2 809	12 477	7 610	2 824	7 945
EU25	705	275	2 723	1 363	10 226	2 460	12 303	7 373	2 615	7 702
EU15	560	424	1 962	2 287	10 020	-414	-189	-1 222	2 237	4 466
Belgija	1	-10	5	-3	22	-10	-137	94	231	-77
Bugarska	28	-16	109	136	245	298	166	205	207	256
Češka	13	25	3	-18	-8	112	-29	24	39	-72
Danska	7	:	7	108	11	33	65	-49	158	139
Njemačka	38	266	131	2 514	581	305	-1 430	95	55	146
Estonija	2	47	57	55	-4	114	78	32	37	97
Irska	-7	-2	-16	-34	648	-385	144	81	-24	148
Grčka	:	6	:	:	:	:	:	:	13	10
Španjolska	54	47	86	147	:	484	358	494	654	833
Francuska	3	12	34	64	156	59	75	211	130	993

Hrvatska	1	2	6	19	70	5	9	11	31	30
Italija	1	1	2	8	85	865	343	-319	-18	259
Cipar	84	93	302	172	279	318	461	-281	317	879
Latvija	22	24	70	6	37	60	9	20	48	156
Litva	38	168	309	-1 086	230	148	4	158	92	-134
Luksemburg	336	-35	-1 082	-1 017	-1 021	-2 399	-705	-1 305	-626	1 216
Mađarska	13	14	-7	0	-75	-751	938	267	-1 726	-22
Malta	:	:	:	:	:	3	1	-1	0	-1
Nizozemska	-9	10	22	21	55	64	11	2	90	89
Austrija	78	85	76	35	124	-171	286	271	443	622
Poljska	-73	-522	29	-32	-245	-19	-68	-23	19	20
Portugal	0	0	0	1	:	:	:	:	9	13
Rumunjska	:	2	1	5	29	51	8	31	2	-13
Slovenija	-2	0	1	-2	28	5	-21	18	17	10
Slovačka	0	0	-3	9	-7	-5	-48	-84	-101	56
Finska	11	48	38	19	64	-35	138	77	60	9
Švedska	-64	-44	2	27	-130	-268	:	-321	:	-87
Ujedinjeno Kraljevstvo	:	:	:	:	485	:	1	:	219	47

Izvor: izrada autorice prema: Eurostat (2016.). [Online]. Dostupno na: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Tablica 18 pokazuje kako je Rusija najviše investirala 2012. godine u Luksemburg i to 1 milijardu 216 milijuna eura, a zatim u Francusku pa Španjolsku. Na razini EU-a 2012. godine Rusija je investirala nešto manje od 8 milijardi eura.

Rusija je država koja se u današnje vrijeme pojavljuje u pojmu BRICS a koji obuhvaća rastuće ekonomije Brazila, Rusije, Indije, Kine i od 2011. godine Južnoafričke Republike, a tiče se ekonomskog savezništva i suradnje ovih ekonomija. Za ove se zemlje predviđalo da će biti novi pokretači gospodarskog rasta, te su se sukladno tome one uvrštavale u zajedničke analize, a jedna takva je i analiza FDI-a. Godine 2001. Europska unija je investirala 64 milijarda eura u BRIC države, što je bio vrhunac ulaganja, dok je 2002. godine investicijska aktivnost pala na 9 milijarda eura. Do 2005. godine, ulaganja su bilježila značajan rast te su se zadržala na 25 milijarda eura. Iako je Kina dugo vremena bila glavni primatelj EU FDI-a u razdoblju od 2001.–2005. godine, Rusija je pomalo primala sve veća ulaganja. Također, ulaganja iz BRICS država, konkretno iz Rusije fluktuirala su tijekom tog razdoblja, pa su tako ulaganja iz Rusije u EU u 2004. godini sa 196 milijuna eura porasla na 4 milijarde u 2005. godini.

Europska unija je nadalje u periodu od 2009. godine do 2013. godine oscilirala pri ulaganju u Rusiju, kao i Rusija u EU. U nastavku slijede dvije tablice s konkretnim brojevima u milijardama eura. U 2013.-oj godini EU je imala 10 milijardi neulaganja u Rusiju, dok je s druge strane Rusija ulagala oko 8 milijardi eura u EU.

Tablica 19. FDI iz EU-a u Rusiju u milijardama eura

Partner	2009	2010	2011	2012	2013p
Rusija	8.8	27.7	8.3	16.2	-10.7

Izvor: izradila autorica prema: Eurostat, Statistics Explained (2014). Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:FDI_flows_from_the_EU_to_BRIC_countries,_2009-2013p,_EUR_billion.png

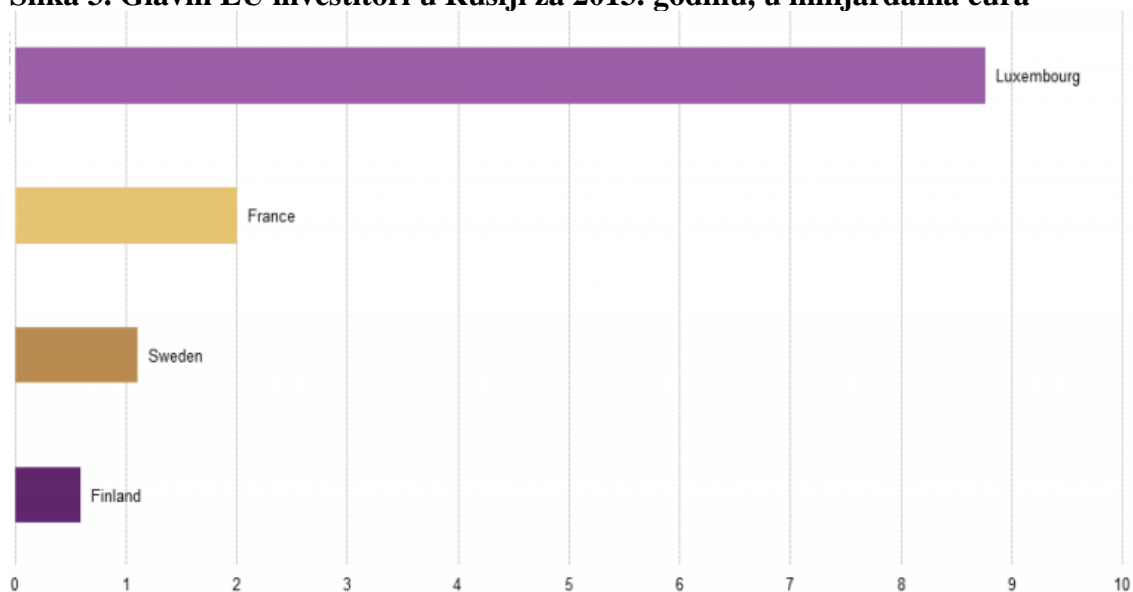
Tablica 20. FDI iz Rusije u EU u milijardama eura

Partner	2009	2010	2011	2012	2013p
Rusija	12.5	7.6	3.1	8.4	8.1

Izvor: izradila autorica prema: Eurostat, Statistics Explained (2014). Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:FDI_flows_from_BRIC_countries_to_the_EU,_2009-2013p,_EUR_billion.png

Dugo je godina glavni investitor u Rusiji bila Njemačka, no u 2013. godini na prvo mjesto investitora dolazi Luksemburg što je već dokazano u tablici prije, dok Njemačka nije među prve četiri države, što je prikazano na sljedećoj slici.

Slika 3. Glavni EU investitori u Rusiji za 2013. godinu, u milijardama eura

Izvor: preuzeto iz: Eurostat, Statistics Explained (2014). Dostupno na:

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_EU_investors_in_Russia_FDI_flows_2013p.png

Rastuće rusko potrošačko tržište, kao i sve raspoloživi dohodak, širenje, jačanje srednje klase, ogromne rezerve resursa i visokokvalificirana radna snaga i dalje privlače investitore. Rusija je i posljednjih godina uspjela poboljšati primijećenost od strane investitora, te je ona danas šesta najprivlačnija država svijeta za FDI. Ipak, administrativne barijere i korupcija koju je većina u Rusiji ocijenila kao najproblematičniju za poslovne aktivnosti, još uvijek sprječavaju Rusiju u njezinoj realizaciji potpunog FDI potencijala. Važni ciljevi koji se trebaju ispuniti kako bi Rusija postala još privlačnija jesu diversifikacija ekonomije, osiguranje održivog rasta te poticanje šire uporabe novih tehnologija. Kako bi ostvarila i pobudila ta poboljšanja, Rusija bi mogla investirati prihode dobivene iz energetskeg sektora. U nastavku slijedi tablica međusobnog investiranja EU-a i Rusije u razdoblju od 10 godina. Brojevi u tablicama također pokazuju investicijske aktivnosti prema različitim izvorima te su također stavljeni.

Tablica 21. FDI EU-a prema Rusiji i iz Rusije u EU u milijunima eura

	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
FDI iz EU-a u Rusiju (outward)	7 705	6 013	9 758	11 529	17 350	27 630	8 773	27 730	8 296	18 957
FDI iz Rusije u EU (inward)	705	261	2 832	1 504	10 501	2 809	12 477	7 610	2 824	7 945

Izvor: izrada autorice prema: Eurostat (2015.). Dostupno na:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00050&plugin=1>

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tec00048&language=en>

Tablica 21 govori o tijeku investicija iz EU-a u Rusiju i iz Rusije u EU te se može primijetiti kako EU više ulaže od Rusije što je i razumljivo s obzirom da EU bez obzira na nesuglasice koje se znaju pojaviti u postizanju dijaloga, Rusiju smatra važnim dugoročnim partnerom. U ovoj je tablici prikazano desetogodišnje razdoblje prema posljednjim podacima Eurostata te se može vidjeti kako je 2003. godine EU ulagala 7 milijardi i 705 milijuna eura, dok je 2012. ta brojka 18 milijardi i 957 milijuna eura. Ipak, potrebno je istaknuti kako je EU najviše ulagala 2010. godine i to 27 milijardi i 730 milijuna eura. S druge strane, Rusija je najviše ulagala u EU 2009. godine, odnosno 12 milijardi i 477 milijuna eura dok se ta brojka 2012. godine spustila na 7 milijardi i 945 milijuna eura.

Investitori smatraju kako će energetskeg sektor biti i dalje pokretač budućeg ruskog rasta, dok ga slijede teška industrija, automobilska industrija, potrošačka roba i infrastruktura. Kako bi

Rusija postigla dugoročni održiv rast, mora uspostaviti stabilnu ekonomiju kroz proizvodnju dodane vrijednosti i nove uslužne sektore, a uvelike će joj pomoći ukoliko posluje na temelju moderne tehnologije. Osim toga, Rusija će postati još privlačnija investitorima ukoliko unaprijedi investicijsku klimu, poboljša inovacijske mogućnosti, potakne regionalnu privlačnost i koncentrira se na poslovno obrazovanje. Ipak, Rusija ima i pozitivnih strana koje mogu privući strane investitore a jedna od njih jesu i posebne ekonomske zone (SEZ-Special economic zones u kojima se poslovanje i trgovinska pravila razlikuju od onih u ostatku države) čija je uloga povećanje trgovine, povećanje investicija, otvaranje novih poslova i efikasna administracija. Ove zone u Rusiji predstavljaju značajan instrument privlačenja investicija te ih je sveukupno 28, a razlikuju se 4 tipa koja su uspostavljena u najrazvijenijim regijama Rusije:

- a) šest industrijskih i proizvodnih zona,
- b) pet tehnoloških i inovacijskih zona,
- c) četrnaest turističkih i rekreacijskih zona,
- d) tri lučke zone.

Prema dostupnim podacima, registrirano je 338 korisnika ovih zona u Rusiji od kojih su neke vodeće strane kompanije kao što su Ford, 3M, Rockwool, Air Liquide, itd. Koristi koje pružaju zone mogu smanjiti troškove investitorima i do 30% te su njihovi posebni uvjeti za obavljanje poslova sljedeći:

- a) porezne povlastice – stopa poreza na dohodak za rezidente ovih zona je 0-13,5% umjesto 20%; rezidenti tehnološke i inovacijske zone i turističke i rekreacijske zone a koji su združeni u klastere su oslobođeni poreza na dohodak,
- b) investitori primaju suvremeni, moderan transport i ostalu potrebnu infrastrukturu za poslovni uzlet i uspjeh, a na trošak državnog proračuna,
- c) poseban carinski režim – sustav bescarinskih područja u kojemu investitori na teritoriju posebnih ekonomskih zona ne moraju plaćati carinske takse i porez na dodanu vrijednost (VAT – PDV) za strana dobra te je također zabranjeno korištenje zabrana i restrikcija ekonomskog karaktera,
- d) umanjene administrativne prepreke – koristi se sustav „single window“ koji omogućuje investitoru da svu dokumentaciju preda jednoj agenciji koja pomaže u koracima postizanja sporazuma u počecima investicijskog projekta,
- e) dostupnost kvalificiranog osoblja,

- f) pojednostavljeni migracijski režim za visokokvalificirano strano osoblje a koje je uključeno u ove zone.⁸³

Rusija stranim investitorima nudi brzi rast, prirodne resurse, dobro razvijenu telekomunikacijsku infrastrukturu te veliko i rastuće potrošačko tržište. Investitore u Rusiju također privlači prilika za proizvodnjom potrošačkih dobara i njihova prodaja rastućoj ruskoj srednjoj klasi, konkurentni troškovi radne snage te prilika za poboljšanjem operacijskih aktivnosti kompanija koje djeluju u Rusiji.

4.3. TRGOVINSKA RAZMJENA EU – a I RUSIJE

Europska unija je vodeći trgovinski partner Rusije dok je Rusija treći partner EU–a. Članice EU–a čine oko 50% ukupnog ruskog izvoza i uvoza. U posljednjih deset godina, od 2004. od 2014. godine promet dobara između EU i Rusije se udvostručio i dosegao 284,5 milijarda eura te je također i obujam izvoza proizvoda iz Rusije porastao od 84,92 milijarde eura u 2004. godini do 181,3 milijarda eura u 2014. godini.⁸⁴ S druge strane porastao je i ruski uvoz iz EU-a od 46,12 milijardi eura na 103,3 milijardi u 2014. godini. Struktura trgovinske razmjene između ovih dviju silu je uvijek ista, Rusija najviše u EU izvozi sirovine, u prvom redu plin i naftu, dok iz EU–a uvozi mehanizaciju i transportnu opremu, kemijske proizvode, medicinske proizvode te prehrambene proizvode. U nastavku slijedi tablični prikaz trgovinske razmjene EU i Rusije u razdoblju između 2004. i 2014. godine.

Tablica 22. Medusobna trgovina Rusije i Europske unije, 2004. do 2014. u milijunima eura

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	
Ukupna trgovina	131 043	170 671	216 000	236 931	285 416	
Izvoz Rusije u EU	84 921	113 981	143 602	147 734	180 446	
Uvoz Rusije iz EU	46 123	56 690	72 399	89 196	104 970	
Trgovinska bilanca	38 798	57 291	71 203	58 538	75 476	
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Ukupna trgovina	185 266	248 383	309 915	338 566	326 418	284 583
Izvoz Rusije u EU	119 569	162 075	201 327	215 124	206 967	181 269
Uvoz Rusije iz EU	65 697	86 308	108 587	123 441	119 451	103 315
Trgovinska bilanca	53 872	75 767	92 740	91 638	87 516	77 954

⁸³Ministry of Economic Development of the Russian Federation, Integrated Foreign Economic Information Portal. [Online]. Dostupno na:

<http://www.ved.gov.ru/eng/investing/sez/>

⁸⁴ Russian Permanent Mission on the European Union, Russia – EU relations, Trade. Dostupno na:

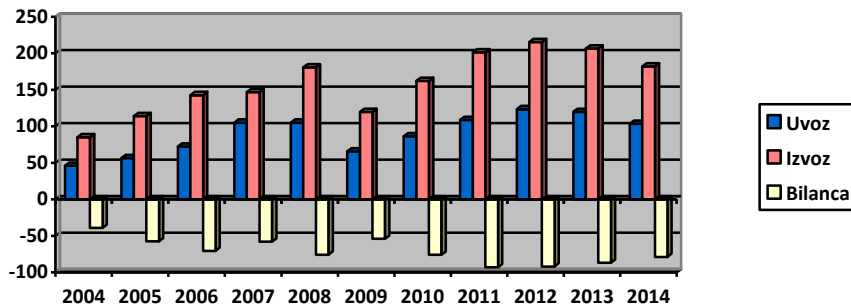
<http://www.russianmission.eu/en/trade>

Izvor: Russian Permanent Mission on the European Union, Russia – EU relations, Trade.
Dostupno na:

<http://www.russianmission.eu/en/trade>

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

Slika 4. Međusobna trgovina Rusije i EU-a od 2004. do 2014. godine

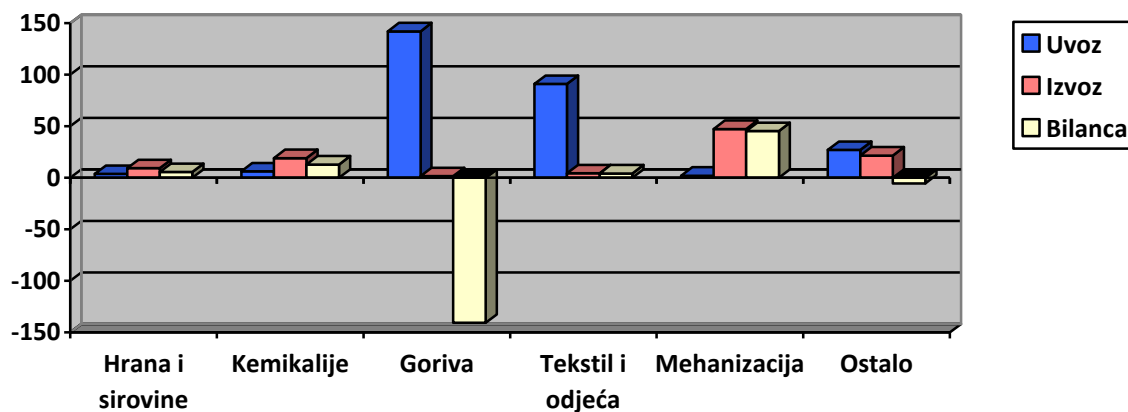

Izvor: vlastita izrada autorice.

Prema podacima iz tablice 22 se može vidjeti da 2009. godine nakon početka globalne ekonomske krize se razmjena smanjila pa je u toj godini bila 185,27 milijardi eura, dok je nakon toga opet pokazala rast te je 2012. godine razmjena dosegla 338 milijardi i 566 milijuna eura. Ipak, pad se opet dogodio 2013. godine te je vanjska trgovina sad na 326,28 milijardi eura te se smanjila za 3,6% u odnosu na 2012. godinu. Izvoz se te godine smanjio također te je sad 206,9 milijardi eura. Taj negativan niz se nastavio i 2014. godine u kojoj se promet smanjio 12,5% u odnosu na 2013., izvoz 12%, a uvoz 13,4%.

U nastavku slijedi i prikaz robne razmjene EU-a i Rusije po proizvodima u milijardama eura za 2014. godinu, odnosno izvoz EU-a u Rusiju i uvoz iz Rusije u EU, dok je u tablici koja slijedi dan i detaljan prikaz od 2005. godine do 2014.

Slika 5. Robna razmjena EU-a i Rusije u 2014.godini po proizvodima u milijardama eura

Izvor: izradila autorica prema: European commission, Trade(2015): Russia. Dostupno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_111720.pdf

Tablica 23. Robna razmjena EU-a i Rusije po proizvodima u milijunima eura

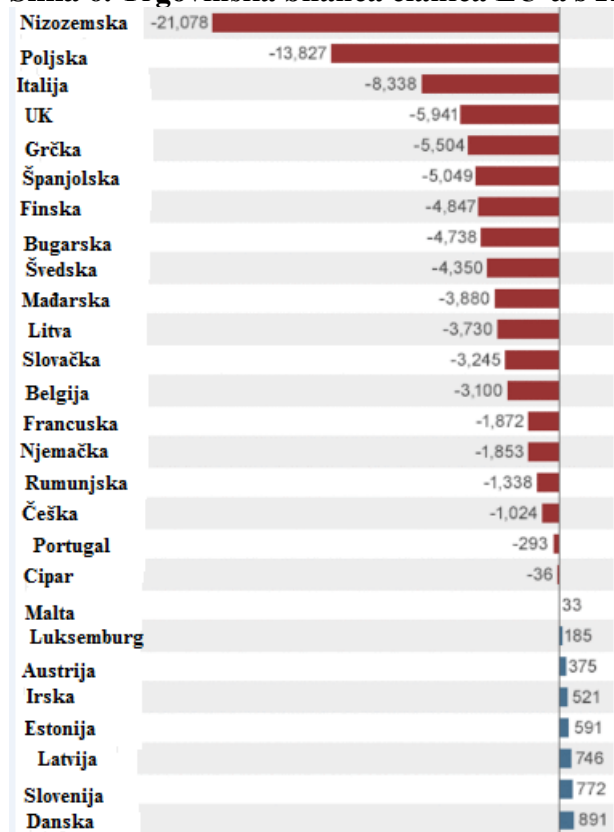
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
HRANA, PIĆE I DUHAN										
Uvoz EU-a iz Rusije	663	801	895	855	647	607	1 000	1 443	1 259	1 513
Izvoz EU-a u Rusiju	4 628	5 927	6 769	7 567	6 082	8 180	9 170	9 898	10 438	7 949
Bilanca	3 965	5 126	5 874	6 712	5 435	7 573	8 108	8 455	9 179	6 436
KEMIKALIJE										
Uvoz EU-a iz Rusije	3 657	3 981	4 432	5 271	3 325	4 715	5 780	6 330	6 297	6 225
Izvoz EU-a u Rusiju	8 251	10 968	12 439	13 831	11 412	15 656	17 976	19 603	20 115	19 150
Bilanca	4 594	6 987	8 007	8 560	8 087	10 941	12 196	13 273	13 817	12 926
GORIVA										
Uvoz EU-a iz Rusije	77 103	95 888	97 078	126 064	89 002	121 298	153 495	164 369	160 635	136 183
Izvoz EU-a u Rusiju	319	425	536	615	612	716	1 070	1 398	1 105	789
Bilanca	-76 784	-95 463	-96 542	-125 449	-88 390	-120 581	-152 424	-162 971	-159 530	-135 394
MEHANIZACIJA										
Uvoz EU-a iz Rusije	1 256	1 194	1 490	1 469	1 158	1 368	1 699	1 977	1 973	2 001
Izvoz EU-a u Rusiju	26 746	33 653	43 394	53 400	28 448	38 534	52 322	61 233	56 557	47 446
Bilanca	25 490	32 460	41 904	51 931	27 290	37 166	50 624	59 255	54 585	45 445
OSTALA PROIZVEDENA DOBRA										
Uvoz EU-a iz Rusije	12 108	15 027	16 202	14 829	8 361	13 805	15 383	14 110	12 783	13 968
Izvoz EU-a u Rusiju	14 792	18 952	23 052	25 799	16 379	20 326	24 662	27 398	27 437	24 674
Bilanca	2 685	3 924	6 850	10 970	8 018	6 521	9 280	13 288	14 654	10 706

Izvor: izradila autorica prema: Eurostat, International trade, Data, Main tables (2015.). [Online]. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade/data/main-tables>

Tablica 23 pokazuje trgovinsku razmjenu između EU-a i Rusije, odnosno koliko EU izvozi u Rusiju i uvozi iz nje. U tablici su navedeni hrana, goriva, kemikalije, mehanizacija te ostala proizvedena dobra. EU najviše uvozi goriva iz Rusije te zbog toga ima i negativnu bilancu, dok ostale navedene proizvode više izvozi nego uvozi. EU najviše u Rusiju izvozi mehanizacije, te je 2012. godine taj iznos bio najveći, čak 61 milijarda i 233 milijuna eura, dok je 2014. godine izvela 47 milijardi i 446 milijuna eura mehanizacije.

Većina zemalja EU-a pokazuje deficit u trgovinskoj razmjeni s Rusijom, najveći je 2012. godine imala Nizozemska od -21 milijardu eura, dok je suficit zabilježen u Danskoj i Sloveniji. Slika koja slijedi pokazuje trgovinsku bilancu članica EU-a s Rusijom u 2012.-oj godini, negativni brojevi pokazuju više uvoza nego izvoza.

Slika 6. Trgovinska bilanca članica EU-a s Rusijom, 2012., u milijunima €

Izvor: izradila autorica prema: European commission, Trade (2015): Russia. Dostupno na: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_111720.pdf

Njemačka je među članicama EU-a bila najveći izvoznik u Rusiju 2013. godine s 27,4 milijardi € ili 30% EU izvoza, dok je slijede Italija s 8,0 milijardi € ili 9%, zatim Nizozemska i Poljska, obje s 6,1 milijardi € ili 7% i Francuska s 6,0 milijardi € ili 7%. Isto tako, Njemačka

je i najveći uvoznik s 28,8 milijardi € ili 19% EU te je slijede Nizozemska, 22,4 milijarde € ili 14%, Italija s 14,9 milijardi € ili 10% i Poljska s 13,9 milijardi € ili 9% uvoza EU-a.⁸⁵

Trgovinska razmjena usluga između EU28 i Rusije je između 2011. i 2012. godine značajnije porasla na strani izvoza. U 2012. godini EU28 je izvela 29,3 milijardi € usluga u Rusiju dok je uvela oko 15,2 milijardi € što znači da je EU28 postigla suficit od 14,2 milijardi € u ovoj razmjeni s Rusijom. Suficit u 2012.-oj godini se može najviše pripisati viškovima u kategoriji mobilnosti, 7,9 milijardi €, informacijsko-tehnolojskim uslugama i u ostalim poslovnim uslugama koje uključuju raznovrsne poslove, profesionalne i tehničke usluge, naknade i pristojbe i financijske usluge.⁸⁶ U nastavku slijedi tablica ukratko opisanih podataka.

Tablica 24. Međunarodna trgovina usluga EU28 s Rusijom od 2010. do 2012. godine u milijunima €

	Izvoz			Uvoz			Bilanca		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Ukupno	23 675	24 104	29 309	13 832	14 089	15 152	9 843	10 015	14 156
od čega:									
Transport	4 839	5 326	6 097	6 759	6 723	6 725	-1 920	-1 397	-628
Mobilnost	5 687	7 754	10 061	1 779	1 884	2 139	3 888	5 870	7 922
Ostale usluge od čega:	13 146	11 018	13 148	5 268	5 472	6 279	7 878	5 546	6 869
Komunikacijske usluge	550	576	690	366	370	460	184	206	230
Građevinske usluge	1 688	1 289	1 230	721	901	816	967	389	414
Osiguravateljske usluge	164	282	329	354	225	260	-191	57	69
Financijske usluge	2 384	1 829	1 459	416	449	504	1 968	1 380	955
Informacijsko – tehnolojske usluge	1 588	1 612	2 163	144	152	206	1 444	1 460	1 958
Naknade i pristojbe	603	584	1 012	36	44	54	566	810	958
Ostale poslovne usluge	5 883	4 118	5 860	3 067	3 192	3 828	2 816	925	2 032
Osobne, kulturalne i rekreacijske usluge	146	287	243	60	51	67	86	236	176
Državne usluge ne uključuju izvanredne financije	139	170	160	103	87	85	36	83	76

Izvor: izradila autorica prema: Eurostat, EU – Russia Summit (2014). Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-13_en.pdf

⁸⁵ Eurostat, EU – Russia Summit (2014). Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-13_en.pdf

⁸⁶ Eurostat, EU – Russia Summit (2014). Dostupno na: http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-13_en.pdf

5. ZAJEDNIČKI EUROPSKI EKONOMSKI PROSTOR EU-a I RUSIJE

Ruska makroekonomska situacija se od 1999. godine čini prilično zdrava te je njezin rast najčešće rezultat izvoza. Rast suficita u trgovinskoj razmjeni je od 1998. godine bio 2–2.5 puta veći od rasta bruto domaćeg proizvoda.

Rusija je većim dijelom nakon osamostaljenja bila ekonomija najma (rent economy) čiji je rast prvenstveno izazvan proizvodnjom i izvozom primarnih dobara. Međutim, taj ekonomski model ne može opstati u dugom razdoblju zbog nekoliko sljedećih razloga:

- a) ne može pružiti održivi rast jer rast u tom modelu ovisi o rastu svjetskih cijena energije ili o visokim investicijama za povećanje outputa,
- b) stvara negativne efekte kao što su jačanje primarnog, državnog i javnog uslužnog sektora a na štetu industrije i poljoprivrede, niskog tijeka najma između sektora i slab rast proizvodnje,
- c) nužna je snažna politička volja za ekonomske reforme i za procvat i obogaćivanje države jer će bez toga siromašni sektori i dalje ostati nepromijenjeni jer oni sa dominantnom ekonomskom moći ne trebaju strukturne promjene.⁸⁷

Kao alternativni model rasta pruža se stvaranje države kao diversificiranog proizvođača i konkurentnog izvoznika, drugim riječima diversificirana i otvorena ekonomiju. Karakteristike modela održivog rasta Rusije su sljedeće:

- a) homogenizacija ruskog unutarnjeg ekonomskog prostora za jačanje makroekonomske efikasnosti,
- b) poboljšanje izvoza proizvedenih dobara uz veliki rast produktivnosti kroz ruske i strane kapitalne investicije, što zahtjeva nužno poboljšanje investicijske i poslovne klime, konzistentnu makroekonomsku politiku (stabilnost valute (rubalj) i niska inflacija) te konzistentnu socijalnu politiku kojom će se smanjiti siromaštvo.⁸⁸

Kako bi ovaj model mogao napredovati i razvijati se, Rusija je prihvatila stvaranje Zajedničkog europskog ekonomskog prostora (CEES - Common European Economic Space) koji će se pokazati kao dobra podloga da Rusija poveća svoje unutarnje tržište putem novih investicija za proizvodnju dobara u svom unutarnjem tržištu, što će potaknuti rast u Rusiji. CEES će osim ovakve pomoći, omogućiti i opsluživanje velikog potrošačkog i poslovnog

⁸⁷Samson, I. (2002): The Common European Economic Space Between Russia and the EU: an Institutional Anchor for Accelerating Russian Reform, *Russian Economic Trends*, Vol. 11, br.3, str. 1- 2

⁸⁸op. cit. str. 2.

tržišta u Europskoj uniji putem proizvodnog pogona u Rusiji. Ovo će Rusiji pomoći da se odmakne od obilježja izolacijske zemlje te će time i povećati produktivnost ruskih kompanija kao i stvaranje proizvoda dodane vrijednosti a to će postići širenjem tržišta, moderniziranjem opreme i pružanjem informacija.

U svibnju 2001. godine na održanom sastanku (summitu) između Europske unije i Rusije, obje strane su se složile o nastavku suradnje i kretanju prema Zajedničkom europskom ekonomskom prostoru (Common European Economic Space – CEES). Ovaj se prostor može promatrati iz dvije perspektive, kao krajnji cilj i kao ekonomski mehanizam koji Rusiju vodi prema novom razvojnog putu dok se istovremeno kao glavni cilj Europe ističe kontinent mira bez djeljivih granica pružajući svojim građanima prostor slobode, prosperiteta, stabilnosti i sigurnosti. Prema ovome se dalo zaključiti kako je Rusija Europu vidjela kao prioritet dok je s druge strane Europska unija prihvatila Rusiju kao strateškog partnera. CEES jest sistematičan pristup za rješavanje problema rastuće trgovine i investicija između Rusije i Europske unije te predstavlja važnu polugu održivog rasta Rusije. Zajednički europski ekonomski prostor za Rusiju predstavlja ne samo ekonomski rast, već je preduvjet za jačanje održivog rasta i veće produktivnosti, te su nakane Europske unije stvaranje odgovarajućeg modela za rusku što lakšu ekonomsku i zakonsku integraciju što će u konačnici Rusiji pomoći u uzdizanju ekonomske aktivnosti. Ipak, postavlja se pitanje je li CEES cilj ili proces. Ukoliko se radi o cilju, onda bi on predstavljao jednu vrstu integracije kao što je to zona slobodne trgovine ili carinska unija, dok bi u slučaju procesa obje strane poduzimale mjere, korake za poboljšanje uvjeta za ekonomsku konvergenciju (približavanje) EU i Rusije. Kada bi CEES bio proces, razlikovao bi se „zatvoren“ proces, odnosno ograničen u stvaranju boljih uvjeta za odnose EU i Rusije i „otvoren“ proces, tj. razvijanje mjera za poboljšanje uvjeta za rusku ekonomsku konvergenciju sa svim vanjskim, stranim tržištima.⁸⁹ Ovaj bi proces trebao uključivati povlastice i aktivnosti od obje strana, a ne samo jednosmjerne korake Rusije u liberalizaciji ekonomije. Unatoč ovoj neodređenosti, daljnji razvoj Zajedničkog europskog prostora za EU i Rusiju je ključna odrednica njihove buduće suradnje zato jer:

- a) „je CEES usko povezan s ruskim članstvom u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO – World Trade Organization); CEES se bazira na postojećim i budućim obvezama dviju strana prema PCA–u i WTO–u, no njegov će opseg djelovanja biti širi i dublji,

⁸⁹ Antonenko, O., Pinnick, K. (2005): *Russia and the European Union*. London: Routledge Taylor and Francis Group, str.79

- b) CEES svoju podlogu pronalazi u PCA–a i Zajedničkoj strategiji, koji su dva glavna dokumenta rusko–europske suradnje; pruža opsežan program PCA zakona za ekonomske odnose dviju strana,
- c) CEES pretpostavlja dublju ekonomsku integraciju između Rusije i Europske unije bez razmatranja da Rusija postane članicom EU,
- d) se CEES promatra u širem kontekstu, kao ideja stvaranja četiri zajednička područja – ekonomski prostor, prostor slobode, sigurnosti i pravde, prostor suradnje u području vanjske sigurnosti i prostor istraživanja, obrazovanja i kulture.⁹⁰

Zajednički europski ekonomski prostor je sofisticiraniji od tradicionalne zone slobodne trgovine te predstavlja „win-win“ perspektivu za ove dvije velike sile na europskom kontinentu. U interesu je Rusije da se integrira na području gdje je u mogućnosti uspostaviti produktivnu suradnju između vlastitih resursa i onih koja joj još nedostaju te je prvi korak prema tome pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO–World Trade Organization) što se i realiziralo 22. kolovoza 2012. godine. Rusija je ovime postala 156.–ta članica WTO–a.

Potrebno je naglasiti kako Rusija da bi postala konkurentna mora postati globalni igrač što podrazumijeva napuštanje ideje 100% „ruske“ ekonomije i stvaranje snažnih partnerstva s glavnim subjektima na svjetskim tržištima što će potaknuti oporavak mnogih proizvodnih aktivnosti u Rusiji. Zajednički europski ekonomski prostor jest privilegiran prostor za stvaranje konkurentnog EU–Rusija sektorskog partnerstva kao i partnerstva poduzeća u poljoprivredi, financijama, industriji, transportu i turizmu. Rusija i Europska unija surađuju na bezbroj načina što je detaljno obrađeno ranije u tekstu. I Rusija i EU su članice Ujedinjenih naroda, Organizacije za europsku sigurnost i suradnju i Vijeća Europe. Prema tome, ne čudi da su 2003. godine Rusija i EU odlučile učvrstiti suradnju dugoročnim razvojem četiri „zajednička područja“ u okviru PCA te se obvezuju podupirati i poštovati fundamentalne vrijednosti i načela demokracije, ljudskih prava, vladavine prava i tržišne ekonomije a sve u cilju stvaranja „infrastrukture stvarnog strateškog partnerstva“. To „strateško partnerstvo“ dviju strana ipak i do danas ostaje neodređeno te bez konkretne strategije odnosa i jasnog razumijevanja partnerstva. Stoga definirana četiri zajednička područja predstavljaju snažnu vezu EU–a i Rusije, a ona su:

- a) zajednički ekonomski prostor,

⁹⁰Antonenko, O., Pinnick, K. (2005): *Russia and the European Union*. London: Routledge Taylor and Francis Group, str.79

- b) zajednički prostor slobode, sigurnosti i pravde,
- c) zajednički prostor vanjske sigurnosti,
- d) zajednički prostor istraživanja i obrazovanja te kulturnih aspekata.

Sukladno tome, 2005. godine su na summitu u Moskvi predloženi instrumenti koji omogućuju efikasnu provedbu ova četiri prostora. Ti instrumenti su tzv. putokazi koji u detalje određuju ciljeve i specificiraju potrebne aktivnosti za donesene prostore.

Sveobuhvatan cilj „zajedničkog ekonomskog prostora“ jest razvoj otvorenog i integriranog tržišta između EU-a i Rusije uz uspostavu uvjeta koji će:

- a) povećati mogućnosti ekonomskih subjekata,
- b) promicati trgovinu i investicije,
- c) obostrano olakšati uspostavu i poslovanje kompanija,
- d) ojačati suradnju u sektorima kao što je energija, transport, ICT, poljoprivreda, svemir, zrakoplovstvo, R&D, makroekonomska politika, financijske usluge, prava intelektualnog vlasništva, nabava, investicije, okoliš,
- e) pojačati sveukupnu ekonomsku suradnju i reforme,
- f) unaprijediti konkurentnost EU-a i Rusije.⁹¹

Rusiji je potreban kontinuiran ekonomski rast kako bi mogla privući nove tehnologije i razviti proizvodnju proizvoda i usluga visoke vrijednosti i znanja a što će potaknuti jaču konkurentnost na inozemnim tržištima. Tržišta EU-a i Rusije su u osnovi komplementarna, obje strane imaju prednosti koje se mogu iskoristiti za zajedničku korist. Dok je EU ekonomija utemeljena na znanju koja treba potaknuti dugoročne izgleda rasta, Rusija je brzorastuća ekonomija kojoj je potrebna obrazovna osnova.

Suradnja EU-a i Rusije u području „zajedničkog prostora slobode, pravde i ljudskih prava“ se smatra glavnom značajkom za uspostavu strateškog partnerstva s Rusijom. Ova suradnja uvelike pridonosi cilju stvaranja nove Europe bez djeljivih granica i olakšavajući putovanja između svih država. U području *slobode*, razvoj politike viza stvara značajne koristi stanovnicima dviju strana i povećava učinkovitost odnosa među ljudima. Sporazum EU-a i Rusije o pojednostavljivanju viznog režima je zaključen 2007. godine pri čemu su uspostavljene jednostavnije procedure dodjeljivanja viza. Borba protiv terorizma i organiziranog kriminala je glavni prioritet suradnje u području *sigurnosti*. Osim toga, ovo

⁹¹European Commission (2007). The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners. [Online]. str.7.Dostupno na:
http://eeas.europa.eu/russia/docs/russia_brochure07_en.pdf

zajedničko područje pruža potporu u borbi protiv pranja novca, droge, trgovine ljudima i korupcije. U području *pravde* EU podržava Rusija u provođenju reformi pravosuđa, konkretno u treningu, obrazovanju sudaca te modernizacije sudskog sustava, a u cilju im je i borba protiv prekograničnog kriminala.

Europska unija i Rusija također usko surađuju u „zajedničkom području vanjske politike i sigurnosti“ jer obje imaju odgovornost uspostave stabilnosti i sigurnosti na europskom kontinentu i šire. Pet je prioriternih područja za jačanje suradnje EU-a i Rusije u ovom području:

- a) jačanje dijaloga i suradnje na međunarodnoj sceni,
- b) borba protiv terorizma,
- c) neširenje oružja masovnog uništenja i njihovog aktivnog prijenosa, jačanje režima kontrole izvoza i razoružanje,
- d) suradnja u kriznom upravljanju,
- e) suradnja u području civilne zaštite.⁹²

Europska unija ima snažne interese u uvođenju Rusije u zajedničkom jačanju stabilnosti kontinenta, osobito u regijama blizu granica EU-a i Rusije, odnosno njihovom zajedničkom susjedstvu.

Posljednje područje, „zajednički prostor istraživanja i obrazovanja i kulturnih aspekata“ značajno utječe na povećanu suradnju između institucija i ljudi uključenih u rad na zajedničkim izazovima, boljem znanju različite povijesti i kulture i više povezanosti među ljudima, osobito onih mlađe životne dobi. Ovome će pridonijeti i područje *istraživanja i razvoja* čiji je cilj i obogatiti suradnju dviju strana u zajednički dogovorenim prioriternim područjima te razvijanje povoljnih uvjeta koji odgovaraju interesima i Unije i Rusije i usmjerenih prema:

- a) stvaranju društva temeljenog na znanju u Rusiji i EU-u,
- b) promicanju visoke razine konkurentnosti i ekonomskog rasta moderniziranjem ekonomija i implementacije naprednih znanstvenih postignuća,
- c) jačanju i usklađivanju veza između istraživanja i inovacija,
- d) zadržavanju malih i srednjih poduzeća u području istraživanja i inovacija.⁹³

⁹² European Commission (2007). The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners. [Online]. str.16. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/russia/docs/russia_brochure07_en.pdf

Jedno od uspješnijih i obećavajućih područja je i upravo područje suradnje u znanosti i tehnologiji (S&T) i inovacijama a koje pruža snažne pozitivne signale i pomake u općenitoj suradnji EU–a i Rusije te pridonosi i Partnerstvu za modernizaciju. Suradnja u ovom području je vrlo intenzivna, uravnotežena i efikasna, odražava zajedničke potrebe i interese te pridonosi ekonomskoj modernizaciji i unaprjeđenoj konkurentnosti u globaliziranom svijetu. Interesi dviju strana se temelje na visokom stupnju obrazovanja, znanstvenim mogućnostima, tehnološkoj opremi i istraživačkim postrojenjima. Kako bi suradnja u području S&T&I postala još učinkovitija, potrebno je da obje strane dijele sljedeće zajedničke interese:

- a) jačanje suradnje u inovacijama, istraživanju i razvoju,
- b) promicanje usklađivanja tehničkih propisa i standarda,
- c) promicanje visoke razine provedbe prava intelektualnog vlasništva,
- d) integracija znanstvenih i tehnoloških potencijala Rusije i EU–a kroz uključivanje Rusije u Europsko područje istraživanja (ERA – European Research Area).

Također, obje strane shvaćaju da potpuno iskorištavanje potencijala znanosti i istraživanja podrazumijeva integraciju u međunarodnoj znanstvenoj zajednici. Prioritet ruske politike S&T&I jest jačanje razvoja istraživačke infrastrukture te privlačenje europskih partnera koji će sudjelovati u ruskim nacionalnim programima. Poticanje istraživanja i inovacija je među glavnim prioritetima Europe 2020 zato Rusija i mora jačati ovo područje s EU–om kao i ona s njom zbog mnogih prednosti i mogućnosti koje Rusija pruža. Ipak, važno je istaknuti kako postoje prepreke koje usporavaju još dublju suradnju u ovom području, a jedna od njih je i ta što Rusija još nije postala članicom ESFRI–a (European Strategy Forum on Research Infrastructures) a koji predstavlja glavni strateški instrument ostvarivanja znanstvene integracije Europe i jačanja međunarodnih veza u tom području.

U području *obrazovanja* nekoliko je važnih smjernica s kojima se Rusija treba složiti, a koje su povezane s bolonjskim procesom EU–a:

- a) usvajanje usporedivih, jednakih razina visokog obrazovanja,
- b) usvajanje dvostranog obrazovnog sustava prvostupnik – magistar i trostranog sustava prvostupnik – magistar – doktorand,
- c) promicanje akademske mobilnosti,
- d) suradnja u pružanju kvalitete učenja,
- e) uvođenje integriranih nastavnih planova i programa u institucije visokog obrazovanja,

⁹³ European Commission (2007). The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners. [Online]. str.18. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/russia/docs/russia_brochure07_en.pdf

- f) promicanje cjeloživotnog učenja,
- g) promjene u menadžmentu institucija visokog obrazovanja u cilju prilagodbe studentskih obveza i znanja na promjene na tržištu rada,
- h) povećanje privlačnosti sustava visokog obrazovanja u Rusiji i EU-u.⁹⁴

Područje *kulture* promiče 3 glavna cilja:

- a) promicanje strukturnog pristupa u suradnji u području kulture između EU-a i Rusije radi poticanja kreativnosti i mobilnosti umjetnika, javnog pristupa kulturi, širenja umjetnosti i kulture, međukulturalnog dijaloga i znanja povijesnog i kulturnog naslijeđa stanovnika Europe,
- b) jačati i obogatiti europski identitet na temelju zajedničkih vrijednosti što uključuje slobodu izražavanja, demokratsko funkcioniranje medija, poštivanje ljudskih prava, tj. prava manjina te promicanje kulturne i govorne raznolikosti a kao temelj vitalnosti civilnog stanovništva u Europi bez podjela i predrasuda,
- c) razvoj suradnje između kulturnih industrija EU-a i Rusije u cilju povećanja njihova kulturnog i ekonomskog utjecaja.⁹⁵

Suradnju u području R&D, obrazovanja i kulture zahtijeva vremena za razvoj, no Rusija pokazuje jaku zainteresiranost približavanja EU-u u ovim aspektima. Suradnja u području obrazovanja se provodi kroz TEMPUS program koji potiče reformu ruskog sustava visokog obrazovanja radi približavanja standardima i praksama EU-a.

Prema nekim autorima ovim četirima zajedničkim područjima nedostaje praktičnog sadržaja te velikim dijelom predstavlja samo retoričku obavezu, iako postoje iznimke vrijedne pažnje.⁹⁶ Jedna takva zasigurno jest „zajedničko ekonomsko područje“ čiji je ultimativni cilj stvaranja otvorenog i integriranog tržišta između EU-a i Rusije pri čemu se dijalog vodi u velikom broju područja, a najvažnija su trgovina i energija koja ostaju središnje točke njihova odnosa. Ipak, najviše obećava „suradnja u području slobode, sigurnosti i pravde“ gdje su potpisani sporazumi o pojednostavljivanju viznog režima, borbi protiv organiziranog kriminala i terorizma te EU potiče i podržava upravljanje granicama. Također su pravosudne reforme u Rusiji uspostavile suradnju s tijelima EU-a, kao što su Frontex (razvija menadžment granica Europe), Europol (cilj je postizanje sigurnije Europe borbom protiv

⁹⁴European Commission (2007). The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners. [Online]. str. 19. Dostupno na:

http://eeas.europa.eu/russia/docs/russia_brochure07_en.pdf

⁹⁵op. cit. str 19.

⁹⁶AMARO DIAS, V. (2013.) The EU and Russia: Competing Discourses, Practices and Interests in the Shared Neighbourhood. *Perspectives on European Politics and Society*. str.10.

međunarodnog kriminala i terorizma) i Eurojust (sudska suradnička jedinica EU-a). Suradnja u „zajedničkom prostoru vanjske sigurnosti“ je posebno teška i ograničavajuća bez obzira što je Rusija doprinijela i pomogla humanitarnim operacijama EU-a u Čadu i Somaliji. Njihova konkurentnost se u području vanjske sigurnosti javlja zbog njihova različitog stajališta u zajedničkom susjedstvu koje se tiče konkretno država Istočnog Partnerstva.

I Rusija i EU žele postići isti cilj u zajedničkom susjedstvu, odnosno proširiti svoju moć i utjecaj preko cijele regije a sve u cilju zaštite vlastite unutarnje sigurnosti, stabilnosti i prosperiteta. Iako je Rusija ispočetka širenje EU-a i njenu politiku susjedstva gledala kao razvojni pristup regije, danas njene postupke i inicijative gleda kao izazov i suparništvo na području bivšeg Sovjetskog Saveza pri čemu Rusija gubi svoju važnost na njezinom tradicionalnom području geopolitičkih i ekonomskih interesa. S druge strane, EU percipira Rusiju kao neprijateljsku silu koja se i dalje oslanja na svoj izrazito moćan utjecaj još iz hladnog rata, pogotovo u trenucima blokiranja susjedskih politika i inicijativa EU-a. Prema tome, radi se o dva konkurentna, dominantna i obostrano isključiva temelja i strategija koje utječu na odnose dviju strana. No, važno je ipak istaknuti kako Rusija i EU nisu spremna jedna drugoj u potpunosti okrenuti leđa te kako njihov odnos nije uvijek isključiv jer su obje strane spremne surađivati u isticanju i rješavanju zajedničkih izazova kao što su to regionalna stabilnost, ekonomski razvoj i unaprjeđenje sigurnosti u njihovom zajedničkom susjedstvu.

5.1. KONVERGENCIJA RUSIJE I EU-a

Glavna obilježja ekonomskog razvoja trebala bi biti fleksibilnost i prilagodljivost ekonomskog sustava države, te bi upravo ta prilagodljivost kao i sposobnost ekonomskih subjekata odgovaranju na izazove trebale biti ključna stavka ruske ekonomske politike. „Jedan od prioriteta ekonomske konvergencije između Rusije i EU jest i mogućnost Rusije pristupanju modernoj tehnologiji putem stranih direktnih investicija te bolji pristup ruskih kompanija na europskom tržištu.“⁹⁷ Za što bolju konvergenciju i Rusija i Europska unija moraju smanjiti i konačno maknuti sve prepreke za slobodno kretanje dobara, usluga, rada i kapitala, te bi Rusija trebala ispuniti neke uvjete:

- a) konzistentna jednosmjerna liberalizacija ekonomije,

⁹⁷Antonenko, O., Pinnick, K. (2005.): *Russia and the European Union*. London: Routledge Taylor and Francis Group, str.80

- b) početak pregovora s EU o promjenama EU sustava za reguliranje ekonomske konvergencije s Rusijom,
- c) procjena utjecaja ovih promjena na Rusiju u svrhu promocije šire političke podrške reformama i liberalizaciji.

Sukladno ovom definiranju konvergencije, CEES bi pretpostavljao da političke prepreke koje odvajaju poslovne i privatne pojedince u Rusiji i EU ne premašuju one koji postoje za stanovnike u njihovim državama, ali to ne znači da će Rusija postati članicom EU-a. Također, druga važna karakteristika jest da je Rusija više zainteresirana za definiranje parametara za integraciju u Europu nego za pregovaranje legalne definicije CEES-a. Konačno, CEES bi se trebao razvijati na temelju otvorene politike već navedene prethodno u radu, jer je za Rusiju ključno maknuti prepreke uz one s EU, i prepreke sa drugim ekonomskim partnerima kao što su Zajednica nezavisnih država, Sjedinjene Američke Države, Ekonomske suradnje Azija-Pacifik (APEC – Asia-Pacifik Economic Cooperation). Prema tome, Rusija i EU bi trebale razvijati trgovinske dogovore koji će se moći primijeniti na ruske odnose s drugim trgovinskim partnerima.

Proces ekonomske konvergencije između Rusije i EU-a se promatra više kao zbroj dva jednosmjerna (unilateralna) procesa, a ne kao jedan bilateralan proces, jer s jedne strane predstavlja unutarnji proces Rusije koji uključuje implementaciju i razvijanje vladina programa reformi usmjerenih jačanju uvjeta privatnog poslovanja i razvijanje vanjskih ekonomskih odnosa (ne samo s EU). S druge strane, Rusija želi da EU ukine svoje trgovinske prepreke pa se stoga za konvergenciju dviju strana trebaju uzeti u obzir dva faktora koja bi značajno ojačala prosperitet ruskog stanovništva:

- a) da li je konvergencija sukladna sa ciljevima i strategijom programa reformi u Rusiji,
- b) kako bi konvergencija utjecala na liberalizaciju trgovinske prakse EU-a.⁹⁸

Kako bi se što bolje razumjelo stanje u Rusiji i definirale mjere za njenu konvergenciju EU-u, potrebno je usporediti ekonomsko stanje i politički razvoj Rusije sa kriterijima iz Kopenhagena koja određuju koja je zemlja stekla uvjete ulaska u EU i koja bi Rusija trebala prihvatiti ukoliko želi usvojiti *acquis communautaire*:

- a) demokracija, poštivanje ljudskih prava i zaštita manjina,
- b) tržišno orijentirana ekonomija,
- c) sposobnost rada, funkcioniranja prema uvjetima konkurencije,

⁹⁸ Antonenko, O., Pinnick, K. (2005.): *Russia and the European Union*. London: Routledge Taylor and Francis Group, str.81

- d) mogućnost ispunjenja obaveza članstva, odnosno primjenjivanje *acquis communautaire*, službene kompilacije zakona EU-a i europskih zajednica.⁹⁹

Acquis communautaire doslovno znači da novi partner Europske unije mora prihvatiti reforme koje su već druge članice EU-a implementirale te on otvara put dugoročnoj i održivoj dobiti. Uz ove kriterije, Rusija mora ispuniti i uvjete donesene ugovorom iz Maastrichta 1992. godine:

- a) stabilnost cijena; inflacija ne smije biti 1,5% veća od prosjeka inflacije triju zemalja sa najnižom razinom inflacije,
- b) deficit državnog proračuna bi trebao biti manji od 3%,
- c) dug ne smije biti veći od 60% BDP-a,
- d) nacionalna valuta ne bi smjela biti devalvirana u posljednje dvije godine i treba biti u granicama +/- 2,5% fluktuacije tečaja odobrenog od Europskog monetarnog sustava,
- e) dugoročne kamatne stope ne smiju biti veće od 2% od triju zemalja s najstabilnijim cijenama.

Rusija ispunjava većinu uvjeta no inflacija je i dalje njezin veliki problem kao i ruski zakoni koji predstavljaju najveću prepreku sukladnosti između tih dviju strana. Rusko se pravo ne podudara sa europskim pravnim standardima te time čini prijetnju za adekvatan razvoj poslovanja te će stoga sljedeći faktori biti važni za rusko donošenje odluke za prihvaćanje EU politika iz *acquisa*:

- a) efikasnost tržišno orijentirane ekonomije,
- b) efektivno djelovanje kompetitivnih mehanizama i tržišnih snaga, kao što su deregulacija ekonomije, povoljni uvjeti konkurentnosti, transparentna proračunska politika,
- c) implementacija strukturnih reformi s naglaskom na očuvanju imovine, efikasan porezni sustav, stabilan bankovni sustav kao i financijsko tržište,
- d) monetarna i proračunska politika koje osiguravaju održiv ekonomski rast,
- e) uspostava upravnih i državnih institucija koje se podudaraju s europskim standardima.¹⁰⁰

Tablica koja slijedi pobliže i očitije pojašnjava koje dijelove europskog prava Rusija treba prihvatiti za uspostavu CEES-a. Prvi stupac uključuje primjerice ekonomsku i monetarnu

⁹⁹ Antonenko, O., Pinnick, K. (2005): *Russia and the European Union*, Routledge Taylor and Francis Group, London, str.81

¹⁰⁰ Ibidem, str. 83

uniju čiji su standardi potpuno ekonomski, no ipak nisu povezani s konceptom zajedničkog ekonomskog prostora. Sljedeći stupac uključuje propise ekonomske politike koje ukoliko Rusija implementira može oslabjeti svoju konkurentnost, dok treći stupac obuhvaća dijelove *acquisa* koji bi kad bi se usvojili bili korisni no ne bi imali znatan učinak na ekonomiju. Skupina poglavlja u posljednjem stupcu su u najvećoj mjeri sukladna s konceptom zajedničkog europskog ekonomskog prostora te time i trebaju biti prihvaćena.

Tablica 25. Potencijalna usklađenost Rusije sa *acquis-om* u CEES-u

IRELEVANTNE POLITIKE ZA INTEGRACIJU EU I RUSIJE	POLITIČKE PROMJENE NEPREPORUČLJIVE ZA RUSIJU	POLITIČKA PODRUČJA S MALIM UTJECAJEM NA CEES	KLJUČNA PODRUČJA ZA USPOSTAVU CEES - a
Ekonomska i monetarna unija	Politika konkurentnosti i državna podrška	Prometna politika	Slobodno kretanje dobara
Industrijska politika	Poljoprivreda	Statistika	Slobodno kretanje ljudi
Srednja i mala poduzeća	Ribolov	Energija	Slobodno kretanje usluga
Znanost i istraživanje	Oporezivanje	Telekomunikacije i informacijska tehnologija	Slobodno kretanje kapitala
Obrazovanje i trening	Socijalna politika i zaposlenost	Kultura i audiovizualna politika	Prava trgovačkih društva
Regionalna politika i uprava strukturnih mjera	Okruženje, okoliš	Inozemni odnosi	Politika konkurentnosti i podrške
Suradnja u pravosuđu i unutarnjim poslovima	Zaštita potrošača i njihova zdravlja		Carinska unija
Zajednička vanjska i sigurnosna politika			
Financijska kontrola			
Financijska i proračunska pitanja			
Institucije			

Izvor: Antonenko, O., Pinnick, K.: *Russia and the European union*, Routledge, London and New York, 2005., str. 83.

Gledajući općenito, odnosi EU i Rusije leže na klimavim nogama, odnosno balansiraju između sukoba i suradnje te različitih želja iz tog odnosa. To se može zaključiti iz posljednje inicijative donesene 2010. godine, Partnerstva za modernizaciju čija je namjena modernizacija ruske ekonomije i političkih institucija te jačanje međuovisnosti dviju strana. U zbilji je slika njihova odnosa drugačija, Rusija modernizaciju vidi kao način uvoza zapadne tehnologije, „know - how“ sustava i investicija, dok EU ovo partnerstvo zamišlja kao način utjecaja i promjene ruskih institucija. Znakovi problematičnog odnosa se sve više i više naziru, EU nije uspjela u nakani da Rusiju učini više europskom državom osim individualnih pojedinaca, mladih studenata koji žive i obrazuju se u Londonu i ostalim gradovima EU–a, jer ruska vlast i dalje djeluje protiv europskih vrijednosti i interesa EU–a. U ekonomskom smislu, EU riskira

podcjenjujući vlastitu snagu od one ruske, i precjenjujući svoju ranjivost, osobito u sektoru energije.¹⁰¹ Istina je da kad bi Rusija ugasila dovod plina EU–u, da bi se stanovništvo smrzlo prije nego bi Rusija ostala na prosjačkom štapu, no u isto vrijeme prihodi izvoza Rusije u EU su neophodni ruskom državnom proračunu kao i privatnim budžetima oligarha. Prema tome, EU ne mora pristati na sve uvjete koje Moskva priželjkuje. Također, Rusija je značajno, ali ne i nezamjenjivo tržište za proizvode i usluge EU–a. Oko 7% izvoza EU-a ide u Rusiju, u Kinu i Švicarsku ide više od toga, dok u SAD ide dvostruko više. Ni ruska demografska slika nije kao ona u EU–u, očekivano trajanje života muškaraca je do 55. godine, stopa rađanja je istovremeno vrlo niska, dok su i indikatori zdravlja kao što je učestalost alkoholizma, ovisnost o drogama i HIV zaraza vrlo loši. Očito je kako se ove dvije strane međusobno trebaju te kako njihova pozitivna suradnja može rezultirati samo stabilnošću i prosperitetom cijelog kontinenta i njezinog stanovništva.

5.2. JEDINSTVENI EKONOMSKI PROSTOR OD LISABONA DO VLADIVOSTOKA

Ideju o stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora između Lisabona i Vladivostoka je prvo predstavila Rusija, a onda ju je prihvatila i Njemačka, pri čemu se motivacija oko ideje čini prilično jednostavna:

- a) Rusija i njene susjedne države posjeduju energiju i prirodne resurse, dok im je s druge strane potrebna tehnologija,
- b) EU su potrebni prirodni resursi a posjeduje odgovarajuću tehnologiju.

Ovaj prostor bi obuhvaćao EU i Euroazijsku ekonomsku uniju (EEU – Eurasian Economic Union) čije su članice Armenija, Bjelorusija, Kazahstan, Kirgistan i Rusija te bi još uključivao i Ukrajinu. U nastavku slijedi prikaz potencijalnih članica Jedininstvenog ekonomskog prostora i njihova makroekonomska obilježja za 2014. godinu.

¹⁰¹ Centre for European reform.(2014.) The EU and Russia Uncommon Spaces.[Online]. Dostupno na: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2014/pbrief_eu_russia_april14-8719.pdf

Tablica 26. Potencijalne članice Jedinstvenog ekonomskog prostora od Lisabona do Vladivostoka

	Europska unija	Euroazijska ekonomska unija	Ukrajina	Moldavija	Gruzija	Azerbajdžan
Stanovništvo u milijunima	508	183	43	3.3	3.8	9.5
BDP u mlrd. \$	18,500	2,200	134	8	16	74
BDP po glavi stanovnika u \$	36,400	12,000	3,100	2,400	4,200	7,800

Izvor: Russia Briefing (2015). Partners. Schneider Group. News. [Online]. str.5. Dostupno na: http://schneider-group.com/sites/default/files/custom_files/RUSSIA_BRIEFING_A_Single_Economic_Space.pdf

S jedne strane Rusija još uvijek teži diversifikaciji i modernizaciji svoje ekonomije jer je uglavnom izvoznica fosilnih goriva i roba, dok se EU suočava s vlastitim izazovima kao što su deindustrijalizacija vlastite ekonomije te premještanje proizvodnih kapaciteta u rastućim državama koje će uskoro biti sposobne nadići EU u područjima R&D i tehnologije. Kako bi se mogle suočiti s tim izazovima, Rusija je predložila da ona i EU povežu svoje potencijale i individualne prednosti ulaskom u ekonomsku simbiozu, dopunjujući jedna drugu, pojačavajući sveukupnu konkurentnost te time utjecati na zajednički rast. Ovakav bi ekonomski prostor mogao razviti zajedničko kontinentalno tržište čija bi veličina tržišta bila jednaka trilijunima eura.

Jedinstveni ekonomski prostor podrazumijeva uspostavu tzv. „četiri slobode“:

- a) slobodni protok proizvoda,
- b) slobodni protok usluga,
- c) slobodni protok kapitala,
- d) slobodno kretanje ljudi.

Kako bi se postigao ovaj cilj, Rusija je predvidjela razvoj zone slobodne trgovine između Rusije i EU–a, kao i bolju integraciju i postepenu harmonizaciju zakona i carinskih zakona u EU–u i Rusiji te bi konačni cilj ovog procesa bio razvoj velikog područja bez prepreka trgovini te usklađivanje industrijskih, ekoloških i energetske politike. Uz to je također stavljen naglasak na produbljivanje odnosa EU i Rusije na međusobnoj razini unaprjeđujući akademsku i profesionalnu razmjenu između dviju strana. No, preduvjet za ovakve odnose jest obustava sankcija EU–a Rusiji u vidu viznog režima kojeg Rusija vidi kao razoran faktor

koji sprječava osobne i poslovne kontakte, suradnje, te bi ovo predstavljao prvi korak u stvarnoj integraciji između Rusije i EU-a.

Ipak, treba istaknuti kako se ova ideja u stvarnosti nikad nije realizirala te još uvijek nema detaljnog programa i plana kako bi Jedinostveni ekonomski prostor funkcionirao, a bitan razlog tome jest što većina potencijalnih članica ima različita shvaćanja oko osnovnih principa ovoga projekta. U prilog tome govori i to što Euroazijska ekonomska unija ima daleko veće carinske stope od onih u EU-u, te državni proračuni Rusije i država EEU-a u većoj mjeri ovise o carinskim prihodima. Prosječne uvozne carinske tarife za EU su 2-3%, dok su za EEU 5-6% te kao što je rečeno, imaju veću ulogu u državama EEU-a. I neka druga područja sporazuma su ključna za unaprjeđenje trgovine i poslovanja između različitih država, te prema tome sljedeći primjeri bi trebali biti uključeni u Jedinostveno ekonomsko područje:

- a) certificiranje i tehničke norme – mnogim zapadnim i istočnim kompanijama odredbe certificiranja i tehničke norme predstavljaju glavne prepreke izvozu; usklađivanje standarda između Lisabona i Vladivostoka te obostrano priznavanje certifikata i tehničkih normi bi uvelike pomoglo malim i srednjim poduzećima,
- b) porezno usklađivanje – i u EU-u i EEU-u se provodi sistematično usklađivanje neizravnih poreza, osobito VAT (Value added tax – porez dodane vrijednosti na proizvode i usluge unutar EU-a pri čemu institucije EU-a ne ubiru porez nego svaka država članica mora usvojiti VAT stopu između 15 i 27%), no porezne stope još nisu usklađene,
- c) pravosuđe – postavlja se pitanje koju pravnu nadležnost izabrati prilikom izvoza sa zapada prema istoku ili obrnuto; međunarodni arbitražni sud se ovdje javlja kao najpovoljniji oblik pravde te se efikasnog pravosudnog sustava očituje i u donošenju brzih sudskih odluka,
- d) istraživanje i znanost – u državama s ruskim govornim jezikom postoje znanstveni eksperti čije se ideje i istraživanja ne implementiraju u industrijama te oni mogu pridonijeti zapadu te bi Jedinostveno ekonomsko područje sa snažnom razmjenom eksperata koristilo svim stranama,
- e) vize – na Jedinostvenom ekonomskom prostoru bi trebalo biti moguće kretati se bez viza iz jedne države u drugu.¹⁰²

¹⁰²Schneider Group. News. Russia Briefing (2015). [Online]. Dostupno na: http://schneider-group.com/sites/default/files/custom_files/RUSSIA_BRIEFING_A_Single_Economic_Space.pdf

Stječe se dojam kako zapadna Europa gleda Jedinstveno ekonomsko područje kao područje kojim upravljaju zajedničke odredbe i propisi dok ga Rusija vidi kao projektno upravljaju ideju i transfer know-how sa zapada na istok a sve radi pribavljanja prirodnih resursa. Pravi izazov je približavanje ovih dvaju pristupa jedan drugome kako bi stvorili sinergiju a ne međusobno ometanje. Simbol prilika između Vladivostoka i Lisabona jest jedinstveni električni utikač za područje šire od 10,000 kilometara od Pacifika do Atlantika.¹⁰³ Ovaj bi se prostor mogao ostvariti u dugoročnom razdoblju upravo jer su ciljevi EEU-a slični onima EU-a kao što su to sveobuhvatno unaprjeđenje i rast konkurentnosti individualne ekonomije i ekonomija međusobno, promicanje održivog razvoja u cilju poboljšanja životnog standarda, te se kao instrument postizanja istog ističe slobodno kretanje roba, usluga, ljudi i kapitala a na čemu se temelji i Europska unija.

¹⁰³Schneider Group. News. Russia Briefing (2015). [Online]. Dostupno na: http://schneider-group.com/sites/default/files/custom_files/RUSSIA BRIEFING A Single Economic Space.pdf

6. ZAKLJUČAK

EU je regionalna organizacija koju karakterizira višerazinski sustav donošenja odluka gdje se nacionalni i kolektivni interesi ne mogu uvijek lagano uskladiti no ima za cilj stvaranje prosperitetnog i stabilnog kontinenta za sve članice i nečlanice Unije i njihove susjede a jedan od ključnih instrumenta kojim to nastoji postići jest Europska politika susjedstva. S druge strane Rusija je sila utemeljena na tradicijskim vrijednostima s dobro definiranim i koncentriranim inozemnim i regionalnim interesima koji su ključni za državnu unutarnju koheziju i međunarodnu sliku no nije članica ENP-a zbog želje da bude ravnopravan partner EU-u i da s njom donosi ključna načela vezana uz zajedničko susjedstvo.

Europska unija i Rusija su službeno započele svoju suradnju 1994. godine kada su potpisale Sporazum o partnerstvu i suradnji (PCA) koji i danas glasi kao glavni dokument njihova odnosa jer su pregovori o novome u stanju mirovanja zbog ruskih aktivnosti u Ukrajini koje EU ne podržava. Osim PCA-a, ključan dokument njihova odnosa jest Partnerstvo za modernizaciju čije su ključne stavke razvoj konkurentne i održive nisko-ugljične ekonomije, unaprjeđivanje bilateralne trgovine i investicijske i socijalne klime. Kako Rusija ne pripada ENP-u time ne može biti korisnica instrumenta financiranja, ENI-a, već se bilateralna suradnja dviju strana financira putem Instrumenta partnerstva uspostavljenog 2014. godine. Prva aktivnost financirana u Rusiji putem ovog instrumenta jest Forum civilnog društva EU-Rusija koji ima za cilj olakšati dijalog civilnog društva između EU-a i Rusije kako bi se ojačala povezanost dviju strana i naglasio prijateljski odnos. Osim toga, u posljednjih 10 godina EU i Rusija su ostvarile značajnu trgovinsku razmjenu pri čemu je Rusija više izvozila u EU nego uvozila pa je prema tome i njezina trgovinska bilanca s ovom partnericom pozitivna. Godine 2004. ukupni trgovinski promet iznosio je oko 131 milijardu eura, dok je 2014. godine 285 milijardi eura, a iste je godine trgovinska bilanca bila oko 78 milijardi eura na strani Rusije. Između ovih dviju strana također postoje investicijske aktivnosti u kojima prednjači EU pa je tako EU 2003. godine investirala oko 7 milijardi eura u Rusiju dok je 2012. nešto manje od 19 milijardi. Rusija je s druge strane u EU investirala oko 8 milijardi eura u 2012.-oj godini.

Rusija je država koja je nastala raspadom SSSR-a te je dugo vremena težila povratku na staro stanje i tome da postane globalni igrač kojeg će glavni lideri svijeta uključivati u ključne odluke. No, morala je prihvatiti da povratak na međunarodnu scenu uvelike ovisi o njezinoj

suradnji s EU–om te zajedničkom jačanju europskog kontinenta. Obje ove dvije strane imaju resurse značajne za stabilnost dviju strana, Rusija ima plin o kojem EU ovisi a EU tehnologiju koja je Rusiji potrebna za daljnju modernizaciju. Stoga je među glavnim prioritetima odnosa EU–a i Rusije suradnja u sektoru energije jer je Rusija najveći svjetski izvoznik plina dok je Europska unija njezin primarni potrošač. Dokaz tome jest uspostavljanje Akcijskog plana koji identificira jasan potencijal suradnje EU–a i Rusije u područjima energetske efikasnosti, električne energije i obnovljive energije. Vizija ovog plana jest da do 2050. godine EU i Rusija budu dio zajedničkog, širokog potkontinentskog energetskeg tržišta što će zahtijevati postupno približavanje pravila, standarda i tržišta u području energije. Kako bi se to postiglo, energetska suradnja EU–a i Rusije bi se trebala promijeniti iz samo odnosa opskrbljivač–potrošač u odnos na tehnološkoj osnovi. Rusija također treba ojačati svoju investicijsku klimu i privlačiti strane investitore čime će pokazati da je spremna na svoj prostor pustiti druge proizvođače EU–a, kao što je to Volkswagen grupa koja je uspostavljanjem postrojenja otvorila 400 radnih mjesta u Rusiji.

Rusija je s EU–om definirala „četiri zajednička prostora“ koja predstavljaju snažnu vezu među stranama, a to su ekonomski prostor, prostor slobode, sigurnosti i pravde, prostor vanjske sigurnosti i prostor istraživanja i obrazovanja i kulturnih aspekata. Osim toga, EU i Rusija komuniciraju i o stvaranju Jedinственog ekonomskog prostora između Lisabona i Vladivostoka a ključni ciljevi jesu slobodno kretanje roba, usluga, ljudi i kapitala a na čemu se temelji i Europska unija. Prilika ovog prostora jest uspostava jedinstvenog električnog utikača za područje šire od 10,000 kilometara od Pacifika do Atlantika, no EU i Rusija moraju uskladiti svoja načela, vladavinu prava, ljudske slobode, demokraciju te uskladiti industrijske, ekološke i energetske politike.

SAŽETAK (ABSTRACT)

Suradnja EU-a i Rusije pruža europskom kontinentu i šire mnoge prilike. Istočno partnerstvo predstavlja glavnu poveznicu ali i područje prepreka Rusije i EU-a jer dijele zajedničko susjedstvo sa zemljama koje nisu članice EU-a a niti žele biti pod kontinuiranim utjecajem Rusije. Za zemlje koje nisu članice EU-a, EU je razvila Europsku politiku susjedstva putem koje surađuje sa južnim i istočnim susjedima kako bi postigla blisku i stabilnu političku zajednicu i najviši mogući stupanj ekonomske integracije. Rusija nije članica ovog instrumenta već je s EU-om razvila četiri zajednička prostora, ekonomski prostor, prostor slobode, sigurnosti i pravde, prostor vanjske sigurnosti i prostor istraživanja i obrazovanja te kulturnih aspekata. Najvažnija područja suradnje EU-a i Rusije jesu ona u energetsom sektoru pri kojem ima usuglašen Akcijski plan do 2050. godine te suradnja u području znanosti, tehnologije i inovacija što je među glavnim prioritetima Europe 2020 te je Rusiji bitno i jačanje razvoja istraživačke infrastrukture.

Cooperation between European Union and Russia offers plenty opportunities to European continent and beyond its boundaries. Eastern Partnership is the main connection but also a barrier of Russia and EU because of their common neighbourhood with countries which are not members of the EU, and also do not want to be under continuous Russian influence. For countries that are not members of the EU, European Union developed European Neighbourhood Policy which cooperates with South and East neighbours so it could achieve close and sustainable political community and the highest possible level of economic integration. Russia is not a member of this instrument but instead it developed four common spaces with EU, economic space, freedom, security and justice, external security and research and education, including cultural aspects. The most important areas of cooperation between the two sides are the one in energy sector with established Roadmap until 2050, cooperation in science, technology and innovation which is included as the main priority of Europe 2020 and it is also important the development of the research infrastructure in Russia.

LITERATURA

Knjige:

1. Antonenko, O., Pinnick, K. (2005): *Russia and the European Union*, Routledge Taylor and Francis Group, London.
2. Čehulić, L. (2011.): *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*, Politička kultura, Zagreb.
3. Dearden, S., McDonald, F. (2005): *European Economic Integration*, Pearson Education Limited, 4th Edition, Essex.
4. Dekanić, I. (2011.): *Geopolitika energije: uloga energije u suvremenom globaliziranom gospodarstvu*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
5. Dunović, M. (2011.): *Energetsko pitanje u Europskoj uniji*, Naklada Protuder, Split.
6. Haukkala, H., Saari, K. (2009.): *Russia Lost or Found? – Patterns and Trajectories*, Ministry for Foreign Affairs, Helsinki.
7. Mileta, V., Vukadinović, R. (1996.): *Europska integracija i ruska dezintegracija*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
8. Mintas – Hodak, Lj. (2011.): *Europska unija*, Mate, Zagreb.
9. Puškarić, M. (2012.): *Europska integracija*, Stajer- graf: Studia vita, Zagreb.
10. Service, R. (2014.): *Povijest suvremene Rusije; od carizma do 21. stoljeća*, Sandorf, Zagreb.
11. Vukadinović, R., Čehulić –Vukadinović, L. (2011): *Politika europskih integracija*, Ljevak, Zagreb.

Članci:

1. ALIYEV, H.: The End of Humanitarian Aid to the North Caucasus. *Peace Magazine*. [Online]. Vol. 27., br. 4, 2011. Dostupno na: <http://peacemagazine.org/archive/v27n4p26.htm>
2. Barić, R.: Politička komponenta ruske ekonomske krize, *Politička misao*, Vol. 36, br. 4, 1999.
3. Čehulić, L.: Uspostavljanje novih odnosa EU i Rusije, *Međunarodne studije*, Vol. 1., br. 1, 2001.
4. DEKANIĆ, I. Značajke energetske geopolitike južne i jugoistočne Europe. *Političke analize*. Vol. 6, br. 22., 2015.
5. Mihanović, D.: Granice (EU)rope, *Politička misao*, Vol. 42., br. 3, 2005.

6. Sekulić, G.: Energetske politike Europske unije i Rusije na raskršću?. *Energetika-Gospodarstvo-Ekologija-Etika*. Vol. 18, br. 1, 2010.

Internet izvori:

1. Aleksashenko, S.: The Russian economy in 2050: Heading for labor-based stagnation: <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2015/04/02-russia-economy-labor-based-stagnation-aleksashenko> (1. prosinac 2015.)
2. BBC NEWS, Europe, Russia's trade ties with Europe: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26436291> (15. prosinac 2015.)
3. Black Sea Cross Border Cooperation: <http://blacksea-cbc.net/black-sea-basin-2014-2020/jop/> (3. veljača 2016.)
4. British Petroleum, Natural gas reserves(2015): <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/natural-gas-review-by-energy-type/natural-gas-reserves.html> (8. studeni 2015.)
5. Centre for European reform.(2014.) The EU and Russia Uncommon Spaces: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2014/pbrief_eu_russia_april14-8719.pdf (21. listopad 2015.)
6. Centre for European reform (2000.). How the EU can help Russia: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/p203_russia-1958.pdf (25. studeni 2015.)
7. Clingendael International Energy Programme, Russian gas imports to Europe and security of supply – factsheet: <http://www.clingendaelenergy.com/files.cfm?event=files.download&ui=9C1DEEC1-5254-00CF-FD03186604989704> (13. studeni 2015.)
8. Delegation of the European Union to Russia. Northern Dimension: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/regional_issues/northern_dimension/index_en.htm (2. veljača 2016.)
9. EBSCO host. AMARO DIAS, V.(2013.) The EU and Russia: Competing Discourses, Practices and Interests in the Shared Neighbourhood. *Perspectives on European Politics and Society*
10. EBSCOhost, Baranovsky, V., Utkin, S. (2012.) Europe as seen from Russia. *Perspectives*. Vol.20, br. 2. (4. listopad 2015.)

11. EBSCOhost, Samson, I.: "The Common European Economic Space Between Russia and the EU: an Institutional Anchor for Accelerating Russian Reform", Russian Economic Trends, Sep2002, Vol. 11. (8. listopad 2015.)
12. Ernst and Young, Insights, Foreign direct investment, Attractiveness survey, Russia 2013, Shaping Russia's future:
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng/\\$FILE/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng/$FILE/2013-Russia-attractiveness-survey-Eng.pdf) (10. siječanj 2016.)
13. Eurostat (2015):
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
14. Eurostat (2015). Energy, transport and environment indicators:
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7052812/KS-DK-15-001-EN-N.pdf/eb9dc93d-8abe-4049-a901-1c7958005f5b> (7. siječanj 2016.)
15. Europa, Multilateral relations:
http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/trade_relation/multilateral_relations/index_en.htm (6. siječanj 2016.)
16. Eurostat, EU – Russia Summit(2014):
http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-13_en.pdf (17. listopad 2015.)
17. Eurostat: Population and population change statistics:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics (20. studeni 2015.)
18. Eurostat, Statistics Explained:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_EU_investors_in_Russia_FDI_flows_2013p.png
(10. siječanj 2016.)
19. Eurostat, The European Union and Russia, statistical comparison.(2007):
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5613280/KS-77-07-231-EN.PDF/46ba7907-6622-427c-ad28-ea311aadcd39?version=1.0> (11. siječanj 2016.)
20. EU. Institute for security Studies. Russia's Strategic Partnership with Europe (2004.):
<http://www.iss.europa.eu/uploads/media/analy077.pdf> (3. listopad 2015.)
21. European Commission:
http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/consultation/consultation_croatian.pdf
(10. veljača 2016.)
22. European Commission (2011). EU-Russia Energy Dialogue:

- https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2011_eu-russia_energy_relations.pdf (5. listopad 2015.)
23. European Commission (2012). The Eastern Partnership and the Europe 2020 Strategy: Visions of leading policymakers and academics:
http://bookshop.europa.eu/ro/the-eastern-partnership-and-the-europe-2020-strategy-pbNC3211824/downloads/NC-32-11-824-EN-C/NC3211824ENC_002.pdf?FileName=NC3211824ENC_002.pdf&SKU=NC3211824ENC_PDF&CatalogueNumber=NC-32-11-824-EN-C (6. listopad 2015.)
24. European Commission, Energy (2011):
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20110224_joint_statement_trends_gas_markets.pdf (11. siječanj 2016.)
25. European Commission, European Neighbourhood and Partnership Instrument 2007-2013. (2014):
https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/overview_of_enpi_results_2007-2013_en_0.pdf (5. veljača 2016.)
26. European Commission, European Neighbourhood and Partnership Instrument:
http://ec.europa.eu/europeaid/funding/european-neighbourhood-and-partnership-instrument-enpi_en (7. veljača 2016.)
27. European Commission. Russia Bilateral relations in agriculture:
http://ec.europa.eu/agriculture/bilateral-relations/pdf/russia_en.pdf (14. siječanj 2016.)
28. European Commission. Service for foreign policy instruments:
http://ec.europa.eu/dgs/fpi/what-we-do/partnership_instrument_en.htm (5. veljača 2016.)
29. European commission, Trade (2015): Russia:
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_111720.pdf (16. listopad 2015.)
30. European Council on Foreign Relation (2007). A Power Audit of EU-Russia Relations:
http://fride.org/uploads/file/A_power_audit_of_relations_eu-russia.pdf (8. listopad 2015.)
31. EU – RUSSIA PARTNERSHIP FOR MODERNIZATION:
<http://www.ru-eu.org/en/projects/> (10. veljača 2016.)
32. European External Action Service (2014.) Progress Report:

- http://eeas.europa.eu/russia/docs/eu_russia_progress_report_2014_en.pdf (1. veljača 2016.)
33. European External Action Service. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI)-2014-202:
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-the-enp/cbc_2014-2020_programming_document_en.pdf (5. veljača 2016.)
34. European External Action Service (2007). *The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners*:
http://eeas.europa.eu/russia/docs/russia_brochure07_en.pdf (1. listopad 2015.)
35. European Union EXTERNAL ACTION. Black Sea Synergy:
http://eeas.europa.eu/blacksea/index_en.htm (3. veljača 2016.)
36. European Union, External Action. How is the ENP financed?:
http://eeas.europa.eu/enp/how-is-it-financed/index_en.htm (4. veljača 2016.)
37. European Union EXTERNAL ACTION. Euro – Mediterranean Partnership:
http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm (3. veljača 2016.)
38. European Union, External Action, European Neighbourhood Policy:
http://eeas.europa.eu/enp/about-us/index_en.htm (2. veljača 2016.)
39. European Union EXTERNAL ACTION. EU relations with Russia:
http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm (5. studeni 2016.)
40. EU Neighbourhood Info Centre:
http://www.enpi-info.eu/main.php?id=344&id_type=2 (2. veljača 2016.)
41. European Union foreign direct investment yearbook 2008:
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/5961014/KS-BK-08-001-EN.PDF/56a32bf0-b950-4ed5-90ee-82209a89a3db?version=1.0> (11. siječanj 2016.)
42. EU-Russia. Energy Dialogue, *Report2010*:
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2010_energy_efficiency_report.pdf (15. studeni 2015.)
43. Foreign Direct Investment Flows between the EU and the BRICs:
<http://wiiw.ac.at/foreign-direct-investment-flows-between-the-eu-and-the-brics-dlp-1960.pdf> (10. siječanj 2016.)
44. GUSEV, A. (2013). Energy Efficiency Policy in Russia: Scope for EU – Russia Cooperation:
http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2013C16_gsv.pdf (6. listopad 2015.)

45. Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53751>
(12. veljače 2016.)
46. International Energy Agency (2011). *World Energy Outlook*:
https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2011_WEB.pdf
(5. prosinac 2015.)
47. Indeks mundi (2015). Russia: <http://www.indexmundi.com/russia/> (13. ožujak 2016.)
48. Macroeconomics Kushnir:
<http://macroeconomics.kushnir.mk.ua/index.php?indicator=gdp&area=russia&lang=en>
(1. prosinac 2015.)
49. Nacionalno vijeće za konkurentnost (2015). The Global Competitiveness Report 2015-2016: <http://www.konkurentnost.hr/lgs.axd?t=16&id=545> (28. prosinac 2015.)
50. OECD, Attracting foreign direct investment for Russia's modernization (2002):
<http://www.oecd.org/investment/investmentfordevelopment/1942539.pdf>
(10. listopada 2016.)
51. Roadmap, *EU-Russia Energy cooperation until 2050* (2013):
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf (12. studeni 2016.)
52. Russia Briefing (2015). Partners. Schneider Group. News:
http://schneider-group.com/sites/default/files/custom_files/RUSSIA_BRIEFING_A_Single_Economic_Space.pdf (22. siječanj 2016.)
53. Russian Permanent Mission on the European Union, Russia – EU relations, Trade:
<http://www.russianmission.eu/en/trade> (15. listopada 2015.)
54. Shleifer, A., Treisman, D.: A Normal Country: Russia After Communism (2005):
<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/Papers/normjepoct06.pdf> (22. rujan 2016.)
55. The Central Bank of the Russian Federation, Statistics, Macroeconomic Financial Statistics, External Sector Statistics, External Trade in Goods and Services:
<http://www.cbr.ru/Eng/statistics/?PrId=svs> (05. ožujak 2016.)
56. The Centre for EU-Russia Studies (CEURUS), From Separate Policies to Dialogue? Natural Gas, Oil and Electricity on the Future Agenda of EU-Russia Energy Relations:
<http://ceurus.ut.ee/wp-content/uploads/2011/06/AaltoEU-Russia-31.pdf> (5. listopada 2015.)
57. The World Bank, Transition: The First Ten Years (2002.):

<http://siteresources.worldbank.org/ECAEXT/Resources/complete.pdf> (31. listopad 2015.)

58. The World Bank, Data (2016.): <http://data.worldbank.org/> (11. ožujak 2016.)

59. The Vienna Institute for International Economic Studies:

<http://wiiw.ac.at/modPubl/download.php?publ=RR358> (9. siječanj 2016.)

60. Trading Economics: Russia GDP Growth Rate (2015):

<http://www.tradingeconomics.com/russia/gdp-growth> (10. siječanj 2016.)

61. World population Review (2015):Europe Population:

<http://worldpopulationreview.com/continents/europe-population/> (4. siječanj 2016.)

POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFOVA

Popis slika

Slika 1. Potrošnja plina u EU članicama u % za 2012. godinu	18
Slika 2. Strukturalne dimenzije u energetske suradnji između EU-a i Rusije	62
Slika 3. Glavni EU investitori u Rusiji za 2013. godinu, u milijardama eura	75
Slika 4. Međusobna trgovina Rusije i EU-a od 2004. do 2014. godine	79
Slika 5. Robna razmjena EU-a i Rusije u 2014. godini po proizvodima u milijardama eura ...	80
Slika 6. Trgovinska bilanca članica EU-a s Rusijom, 2012., u milijunima €	82

Popis tablica

Tablica 1. Ukupna ENPI bilateralna pomoć Rusiji u razdoblju od 2007. do 2013. godine	11
Tablica 2. Ekonomska važnost poljoprivrede 2011.	27
Tablica 3. BDP Rusije od 1990. do 2014. godine	35
Tablica 4. Stanovništvo i BDP u Rusiji.....	37
Tablica 5. Nezaposlenost u Rusiji od 1991. do 2015. godine u % od ukupne radne snage	39
Tablica 6. Broj stanovnika u Rusiji od 1990. do 2014. godine u milijunima	39
Tablica 7. Promjene u nesrazmjeru BDP-a u odabranim tranzicijskim zemljama.....	42
Tablica 8. Inflacija u Rusiji od 1993. godine do 2015. prema indeksu potrošačkih cijena (%).....	43
Tablica 9. Izvoz Rusije od 1990. do 2014. godine u milijardama američkih \$.....	44
Tablica 10. Uvoz Rusije od 1990. do 2014. godine u milijardama američkih \$.....	45
Tablica 11. Trgovinska bilanca Rusije u milijunima US \$ od 1994. do 2015. godine	47
Tablica 12. Vanjski dug Rusije od 2000. do 2014. godine u milijardama američkih \$.....	48
Tablica 13. Izvoz plina iz Rusije u neke europske zemlje u milijardama m ³	54
Tablica 14. Uvoz primarne energije EU28 iz Rusije od 2004. do 2013. godine.....	59
Tablica 15. Izvoz i uvoz sirovina EU-a i Rusije u milijunima eura za desetogodišnje razdoblje	60
Tablica 16. Trgovinska razmjena mineralnih goriva EU-a i Rusije, od 2005. do 2014. godine u milijunima eura	60
Tablica 17. Direktne investicije članica EU-a u Rusiju od 2003. do 2012. godine, u milijunima eura	72
Tablica 18. Investicije iz Rusije u EU od 2003. do 2012. godine u milijunima eura	73
Tablica 19. FDI iz EU-a u Rusiju u milijardama eura	75
Tablica 20. FDI iz Rusije u EU u milijardama eura.....	75

Tablica 21. FDI EU-a prema Rusiji i iz Rusije u EU u milijunima eura.....	76
Tablica 22. Međusobna trgovina Rusije i Europske unije, 2004. do 2014. u milijunima eura	78
Tablica 23. Robna razmjena EU-a i Rusije po proizvodima u milijunima eura	81
Tablica 24. Međunarodna trgovina uslugu EU28 s Rusijom od 2010. do 2012. godine u milijunima €	83
Tablica 25. Potencijalna usklađenost Rusije sa <i>acquis-om</i> u CEES-u.....	94
Tablica 26. Potencijalne članice Jedinog ekonomskog prostora od Lisabona do Vladivostoka.....	96

Popis grafova

Graf 1. Bruto domaći proizvod u Rusiji od 1990. do 2014. godine	36
Graf 2. Ekonomske promjene u Rusiji, 1990.-2002.....	37
Graf 3. Promjene u stanovništvu Rusije od 1990. do 2012. godine	40
Graf 4. Stanovništvo EU-28, 1960-2015 (u milijunima)	40
Graf 5. Izvoz Rusije od 1990. do 2014. godine.....	45
Graf 6. Uvoz Rusije od 1990. do 2014. godine	47